

32

Knihovna Univ. prof.
Dr. KARLA LABTOVKY

12-E-234a
~~32-E-117~~

PP.

KNIHOVNA „VŠEHRDU“.

Řada druhá: knihy přeložené.

SVAZEK PRVÝ.

LÉON DUGUIT:

SVRCHOVANOST A SVOBODA.

PŘELOŽILI DR. KAREL NOVÁK A JAN MARHAN.

SEMINÁŘ
Státní

KNIHOVNA
podělení

PRAHA 1924.

Nákladem Spolku československých právníků „Všehrd“.

A

Autorisovaný překlad.

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP STARÝ FOND
Č. inv.: 018157

Koupil od <i>M. Kašporová</i>
Darem od _____
v _____ za Kčs _____
Inv. čís.: 33.613
Sign: _____

Grafické závody V. & A. Janata v Novém Bydžově.

Za svého pobytu v Bordeaux dne 17. dubna 1922 navštívil jsem děkana tamní právnické fakulty prof. Léona Duguíta, proslulého učitele veřejného práva, theoretika syndikalismu a přítele národa československého. Večer téhož dne měl jsem čest pohovořiti si podrobněji s prof. Duguitem v jeho krásné domácí knihovně o právní vědě i našem životě státním a byl jsem mile překvapen znalostmi, které slovatný učenec francouzský projevovával ve věcech našeho národa a státu. Republiku naši prohlásil za nejsolidnější útvar střední Evropy a živě se zajímal o její rozvoj. Při rozchodu dal mi na památku krásnou knížku, svou poslední literární práci, jejíž překlad se dává touto publikací do rukou československé veřejnosti. Spis jistě bude zajímati nejen právníky, nýbrž i kruhy širší a přinese užitek našemu čtenářstvu. Právní dogmatika u nás více než jinde vězí stále ještě v poutech středověké scholastiky, naprosto neplodné pro bohatě rozvinutý život moderní společnosti. Potřebný korektiv může poskytnouti jen sociologie a jest litovati, že naše právnické fakulty se dosud nepostaraly o pravidelné přednášky o tomto vědním oboru, jenž jest již dnes pro nauku právní nepostrádatelným. Duguítova „Svrchovanost a svoboda“ ukazuje nám užitečnost realistické metody v právní

vědě — metody, které náleží podle mého mínění budoucnost. — odvrací nás od metafysiky a staví nám před oči různost právnické školy francouzské a německé. Kéž by byla hodně čtena!

Spolek čsl. právníků „Všehrd“ získal si zásluhu o vydání této knihy, jejíž překlad jsem doporučil. Vítám s radostí nový důležitý podnik „Všehrdu“ t. j. založení knihovny cizí právnické literatury za tím účelem, aby cestou překladů staly se přístupnými československé veřejnosti další perly cizí literatury právnické.

Antonín Hobza,
profesor mezinárodního práva.

SVRCHOVANOST A SVOBODA

PŘEDMLUVA.

Tato kniha obsahuje třináct přednášek, které jsem proslovil na pozvání pana presidenta Butlera v zimě roku 1920-1921 na universitě v Novém Yorku. Studentský spolek z Prahy mne požádal, abych svolil přeložiti knihu tuto do češtiny a abych k překladu tomu napsal předmluvu. Tato žádost byla pro mne příliš lichotivá, než abych jí mohl nevyhověti. Vyhovuji jí proto velice rád, jsa šťasten, že mohu ostoupiti v přímé vztahy s československou inteligencí, která jest poutána k Francii tradičními svazky přátelství a vzájemné vážnosti, které v nejnovější době byly dotrzeny smlouvou politické aliance.

I.

Nadpis této knihy: „Svrchovanost a svoboda“ dostatečně ukazuje hlavní myšlenku, která ji ovládá. Ku konci století 18. byly slavnostně prohlášeny dvě velké myšlenky politické a společenské a to ve Francii a Spojených státech, a myšlenky ty jevily se veřejnosti jako základní pravdy, jichž samozřejmost platí pro všechny národy a věky, a které musí býti pokládány za správné jako dogmata nějakého nového náboženství: zásada

národní svrchovanosti a zásada osobní svobody. Pokusil jsem se ukázat, jaká jest pragmatická cena těchto dvou myšlenek a jak se vyvinuly za dobu jednoho století.

Mluvíme-li o národní svrchovanosti, jest zřejmě nutno především pokusiti se jasně ukázati, co jest národ; a nikdy tato věc nebyla nutnější než po velkém a strašném boji, který v dějinách nese jméno světové války; ne pouze proto, že uvedla v nebezpečí největší národy světa, nýbrž také proto, že v těchto válkách bojovalo se pro myšlenku národní, ba možno říci, pro dvě naprosto odlišné formy této myšlenky. Jedna byla představována Francií, druhá Německem; obě země byly výtvorem historického vývoje, z něhož oba národové vyšli. A proto, ježto nemohl jsem se zabývati vytvářením všech moderních národů, musel jsem si zvoliti tyto dvě velké země za příklad a vzor.

Mám za to, že jsem jasně vyjádřil hluboký rozdíl, kterým se liší vývoj národa německého od vývoje národa francouzského, použiv obratu, že onen vznikl působením ze shora, kdežto druhý činností ze zdola. Vylíčil jsem v jakém smyslu chápu tuto větu. Ve Francii národní jednota byla v prvé řadě vytvářena samotným lidem, který chtěl si zabezpečiti, zprvu proti Angličanům, později proti římsko-německému císařství, klidnou držbu území, které nutně potřeboval ku své budoucnosti. Není pochyby o tom, že království podporovalo a řídilo tuto snahu lidu. Než hybnou silou byla především snaha lidu samého o národní neodvislost. Francouzská hrdinka,*⁾ která představuje tuto odvážnou snahu francouzského

* T. j. Jeanne d'Arc (poz. překl.).

lidu o neodvislost a národní jednotu, jest prostou venkovskou dívkou z krajiny lotrinské.

Naproti tomu národní jednota německá byla vynucena pruskou monarchií. Jest ovšem jisto, že kdyby nebyla bývala naležla připravenou půdou, že kdyby po Jeně nebyla duše Německa naplněna mocnou touhou po odvetě a žhavou vůlí utvořiti národní jednotu, pruská monarchie nebyla by bývala schopna ji vytvořiti. Avšak je neméně pravda, že králové prusí vytořili moderní Německo a že oni svou politikou a zahraničními válečnými výpravami, které podnikali ve jménu germanismu, vtiskli mu charakter národa zmilitarizovaného a silně jednotného. Nechtěje zde prováděti politiku nepátrám po důsledcích, které z tohoto hlediska se vízí k historickému protějšku, který jsem se pokusil načrtnouti. Nebylo by těžko ukázati, jak zřejmě osvětluje vynikající protichůdnou povahu politiky francouzské a německé, jak vnitřní, tak zahraniční od 1871 až do dnešní doby, nechceme-li se vraceti příliš daleko a zabíhati do budoucnosti.

Ve špatném pochopení věci nepřátelé nebo špatní přátelé naši odvažují se viniti Francii z imperialismu, když po téměř padesát let vlastenecky snášela, přes provokace všeho druhu, bolestné dělení, které bylo důsledkem porážky roku 1871; když z války vedené proti ní bez důvodu a chtěným barbarstvím, po ztrátě 1,500.000 svých dítek vyšla vítězně a nežádala nic jiného než spravedlivou nápravu bezpráví, utrpeného roku 1871, jakož i odškodnění za plenění, kterým byly zničeny její plodná půda, doly a dílny. Po tom všem mohu plným právem prohlásiti, že politika Francie, která uvnitř cele jest ovládána svobodou a duchem spravedlnosti, jest na venek vedena týmž ideálem. Nebylo by těžko ukázati naproti tomu na politiku Německa, která jsouc uvnitř

úplně absolutní, na venek jest řízena duchem boje, násilí a podvodu. Obě tyto politiky, které srovnáváme, mají původ v zásadním rozdílu dvojího národního vývoje.

II.

Mezi který z těchto dvou typů možno zařaditi vývoj národa československého? Čeští historikové jsou více oprávněni než já, aby to vysvětlili. Avšak z toho, čeho jsem se dočetl v obdivuhodných dílech našeho velkého zesnulého učence, Ernesta Denise, jehož si stejně váží lid český jako universita francouzská, jsem nabyt přesvědčení, že v této ušlechtilé zemi lid sám vytvořil svou národní jednotu proti cizím mocem. Jest ostatně pravda, že oproti vývoji francouzskému první velké národní hnutí, za utvoření silné národní svézákonnosti*) mělo zřejmě ráz náboženský.

Když dne 6. července 1415 kostnický koncil odsoudil k smrti Mistra Jana Husa a vydal jej světské moci, když rok na to, dne 20. května 1416 Jeroným Pražský byl prohlášen za kacíře a odpadlíka, církev se domnívala, že skoncovala úplně s husitským kacířstvím. Hluboký omyl. „Celý národ“, napsal Ernest Denis, „se zvedl, aby je pomstil. Češi viděli v upálení Husově pohanu, vrženou do tváře svému lidu. Otázky náboženské a národní, které byly těsně spolu sloučeny za bojů o universitu se úplně stotožnily. Češi, bojující za reformu církve, bojovali také za slávu jazyka slovanského.“ Dodávám k tomu, že Češi, bojující za jazyk slovanský bojovali také za samostatnost a velikost národa českého. A přes to národní podnik ten ztroskotál. Čechy byly ochuzeny a rozvráceny; avšak přes to dosáhly v určitém

*) Orig: „l'autonomie“.

smyslu vítězství, ježto se oprostily cizích vlivů a obohatily se slavnými vzpomínkami.

Jako ve století 15. a 16., také ve století 17., boj o národní neodvislost Čech měl ještě ráz náboženský. Češi, přijavše reformu Lutherovu, byli cele ovládnuti touhou, zbaviti se nadvlády, kterou habsburské Rakousko snažilo se nad nimi vykonávati. Avšak hnutí to rovněž ztroskotalo. Třebas, že zbouřenci odevzdali českou korunu falckému kurfirstovi a volali po pomoci knížat německých, byli rozdrčení rakouskými vojsky, podporovanými Španěly r. 1620 na Bílé Hoře u Prahy. Země česká, dobytá Habsburky, byla vydána kruté reakci politické a náboženské; její svobody zmizely; protestanti museli se obrátiti na jinou víru, nebo se vystěhovati; Čechy staly se pouhou císařskou provincií, ovládanou z Vídně, jako Tyrolsko a Rakousko; jejich dějiny byly dějinami těchto území.

Avšak Češi přes to neúnavně a odhodlaně po tři století volali po svých právech národa svobodného. Dovedli odporovati centralisačním a unifikačním snahám císaře Josefa II., jenž zemřel bez jich uskutečnění. Roku 1848 Češi pozvedli se proti nadvládě rakouské. Velký otřes, který ve světě vyvolal výbuch francouzské revoluce, probudil všechny schopnosti země. Bylo to hnutí lidové a opravdu národní. Petice, která pocházela z tříd nejnižších, jichž česká národnost byla prosta všeho kalu, byla přednesena ve Vídni s těmito požadavky svézákonnosti: národní sněm, širá zákonodárná a správní decentralisace, právo sněmu zkoumati budoucí ústavu rakouskou, je-li v souladu se zájmem země, a konečně úplná rovnost jazyka českého a německého. Císařský dekret z 8. dubna 1848 schvaluje všechny tyto požadavky. Pozvání k účasti na sněmu frankfurtském

Češi ústy Palackého odmítli, uplatňující nároky Čech a Slovanů, a tvrdili, že bývalé spojení Čech a Německa, pouhá to záležitost knížat, neváže lidu.

Věrní tomuto programu Češi jali se brániti volbám do sněmu německého. Chtěli uspořádati proti němu sjezd slovanský, avšak dne 12. června vypukla v Praze bouře, která podle všeho byla vyvolána tajnými emisary maďarskými. Po čtyřdenním krvavém pouličním boji bouře byla potlačena a rakouský diktátor Windischgrätz stal se pánem města. Ještě tentokráte byly Čechy poraženy a úspěch jejich národních požadavků byl na neurčito oddálen.

Avšak v duši české byla neporušena nevymizitelná vůle utvořiti neodvislý národ, který by byl pánem nad svojí zemí a svým osudem. Válka rakousko-pruská, roku 1866 vyvolaná Pruskem, probudila české naděje. Skutečně válka ta mohla zajistiti uskutečnění této neúnavné snahy. Avšak nestalo se tak. Prusko vyvolávajíc válku, nemělo jiného cíle, než vyloučiti Rakousko z německého spolku a dosíci hegemonie nad celým Německem. Ponechalo Rakousko v klidné držbě celého jeho území, ježto očekávalo, že se stane jeho spojencem; a od té doby nabádalo kabinet vídeňský k politice rozpětí do krajin balkánských, „Der Drang nach Ost“, který za půl století byl hlavní příčinou strašného změření sil. Válka roku 1870—71 rozdrtila Francii, zbavila ji proti všemu právu dvou provincií, a znemožnila jí na čas pokračovati v jejím vznešeném poslání vůči národům utlačeným. Avšak immanentní spravedlnost, o níž mluvil náš slavný Gambetta, nevymizela; uhodila hodina procitnutí a odplaty. Německo a Rakousko hnány jakýmsi zlým osudem, vyhlásili neslýchanou válku, která změnila politickou tvářnost Evropy a hospodářský řád světa. Forma národní, kterou

zastávala Francie, konečně zvítězila zásluhou obětování a heroismu, a národ český může konečně pozdraviti svoji národní samostatnost, zabezpečenou slavnostními smlouvami, které pro Francii a zásluhou její, nestanou se cáry papíru. Článkem 81. smlouvy versailleské a články 53. a 54. smlouvy saint-germainské, Německo a Rakousko uznávají úplnou neodvislost státu československého, jak již před tím učinily mocí spojené a sdružené. Pokud se týká Rakouska, vzdává se toto vůči státu československému všech práv a nároků na území bývalého mocnářství Rakousko-Uherského, pokud leží v hranicích státu československého.

A tak odvěké touhy Čechů byly uskutečněny a neumdlévající boj jejich byl vítězný. Avšak budiž dovoleno upřímnému příteli říci: Clémanceau bezprostředně po uzavření míru prohlásil ve francouzské sněmovně: Mír bude se stále tvořiti, a bude tím, čím ho učiníte. Já dodávám k tomu: každý národ se stále tvoří; ačkoli národ francouzský více než tisíc let má neodvislost a svézákonnost, bylo nutno, aby obětoval 1,500.000 svých nejlepších synů, aby se ochránil před cizím vpádem a aby mohl dále žíti jako národ; kéž Československo nezapomene tohoto příkladu a kéž si dobře uvědomí, že pouze stálým úsilím a obětmi stále obnovovanými zůstane národem a bude požívatí úcty světa.

Já ostatně vím, že veřejné mínění československé je si toho vědomo, a že dále bude následovati příkladu svého velkého a věrného přítele, národa francouzského. „Právo lidu“, velký deník hlavního města, ostatně napsal před několika dny: „Pro Francii, lépe než pro kteroukoli zemi, platí biblická slova: Vy jste sůl země. Duch francouzský zůstává pružinou pokroku světa. Mladý národ náš

má výhodu, že kráčí cestou za lepší budoucností Evropy, ruku v ruce s revoluční Francií; a honosí se tím“.

III.

Nechtěl jsem v této knize pouze ukázat, co jest to národ, nýbrž také, co jest to svrchovanost a obzvláště na vývoj, kterým prošel tento pojem od roku 1789. Klasičtí právníci francouzští a ústavodárná shromáždění za Revoluce jistě chápala svrchovanost po způsobě Rousseauově. Jest to podle nich společné já, vůle národa, která právě tím, že je vůlí všeobecnou, jest nejvyšší z jakýchkoli vůlí individuálních nebo kolektivních na daném území. Theoretikové němečtí užívali formulí vědeckějších. Tvrdili, že svrchovanost jest vůlí, která vždy jest určována sama sebou, která má výsost kompetenční. Avšak myšlenka jest vždy táž: pro obojí je svrchovanost vůle moci, která nemá nad sebou žádné vyšší, a která má pouze práva a žádné povinnosti. Základní to pojetí toho, co jsem nazval státem-mocí, pojetí, které nutně vede k uznání státní všemocnosti. Ovšem, doktrína francouzská učíc, že národ jest původním nositelem svrchovanosti, že delegoval její výkon vládnoucím, kteří ji provádějí za jeho dozoru, snaží se dáti základ k omezení státu právem. Základ to ovšem vratký, poněvadž není logický a poněvadž lze snadno dokázat, že individualistická theorie logicky vede k anarchii nebo k diktatuře. Nauka německá se toho nebála; a vskutku učila, že stát jakožto takový jest přirozeným a původním nositelem svrchovanosti a že národ je pouze orgánem státu. Nadán svrchovaností ve své plnosti, stát nemůže mítí jiného omezení, než které si

sám určí; a tak byly dveře široce otevřeny politice absolutní uvnitř a politice násilí a boje vně.

Ostatně právníci němečtí to jasně prohlásili. Ovšem že řekli: státy mohou uzavíratí mezi sebou smlouvy, avšak ty je vízí jenom potud, pokud státy nemají zájem na jich zrušení. Právo mezinárodní je pro státy a nikoli státy pro právo mezinárodní. Politická mocnost, kdykoli toho její vyšší zájem vyžaduje, může vždy porušiti smlouvy, které podepsala, ať by byly sebe slavnostnější. To jest zcela logické. Učenci upřímně se pokoušeli naléztí nejdůmyslnější systémy, aby postavili mezinárodní právo na pevný základ. Všechny žalostně ztroskotaly.

A přece všichni národové žhavě touží po tom, aby bylo uznáno právo mezinárodní, které by bylo skutečně závazné pro všechny vlády, ať slabé nebo silné, a pro všechny národy, ať velké nebo malé. Pakt o společnosti národů, který byl umístěn v záhlaví smlouvy versailleské, znamená světelný bod budoucnosti. Zdá se, jakoby pakt ten uznával právě a hluboké tužby národů. Jaký bude jeho výsledek? Jest těžko to říci, avšak jeho osud zdá se nám velice nejistý. Vskutku pod záminkou uznávání státní svrchovanosti byl odmítnut návrh, aby Společnost národů byla vybavena dostatečnými prostředky, jimiž by mohl býti donucen vzpouzející se stát vrátiti se k právnímu řádu. Jistě, že to byla vznešená myšlenka vepsati v čelo smlouvy, kterou byla ukončena světová válka, slavnostní úmluvu, mající za cíl zajistiti spolupráci národů a zabezpečiti všeobecný mír a bezpečnost všech. Avšak bylo třeba, jestliže Společnost národů sama nebyla vybavena mocí donucovací, aby smluvní státy výslovně přijaly podle formulace paktu určité závazky, že nepustí se do války, že budou zacho-

vávati přísně předpisy mezinárodního práva, uznání ostatně za skutečná pravidla styku vlád, že budou řídit se spravedlností a uznávají úzkostlivě všechny závazky smluv.

Ať se tvrdí cokoli, přijetí těchto závazků obsahuje v sobě jistě omezení svrchovanosti, chápané v obvyklém smyslu. Mnoho národů přijalo je bez námitek, a Francie v první řadě. A to dokazuje, že ve skutečně pokrokových zemích pojem svrchovanosti se přeměňuje, a, v což pevně věřím, že má snahu vymizeti, musí vymizeti. Všichni chápou, že za dnešního stavu je skutečně nemožno dát právu mezinárodnímu pevný základ a že jest nutno, aby neporušitelné právo ovládalo styk národů, jako tomu jest u jednotlivců. Svrchovanost jest bašta, kterou nutno za každou cenu vyvrátiti; a jsem přesvědčen, že v blízké budoucnosti se to podaří. Nyní zatím musíme o to bojovati. Tato zhoubná myšlenka svrchovanosti jest tak hluboko zakotvena v některých myslích, že tak veliký a svobodomyšlný národ, jako Spojené státy, jichž president Wilson bude mít věčnou slávu, že podnítl založení Společnosti národů, nechtěl přijati pakt pod záminkou, že přijetí jeho omezovalo by svrchovanost. Přes všemožná naléhání americký senát setrval nezměnitelně ve svém odporu. Zbavil tak Společnost národů účasti národa, který by velice přispěl k uskutečnění cílů, jichž chtěli dosíci její zakladatelé.

Ať jest tomu jakkoli, Společnost národů znamená něco nového a skutečně velikého v dějinách světa. Skutečnost, že pakt byl uzavřen, skutečnost, že Společnost národů pravidelně se schází ke schůzkám, že její orgány rozhodovaly za velice nepříznivých okolností o otázkách obzvláště choulostivých, skutečnosti tyto opravňují k nejlepší naději. Také samotná její existence již dokazuje,

že přísné pojetí svrchovanosti má snahu mizeti. Aby avšak právo mezinárodní bylo opravdu skutečností, aby Společnost národů mohla skutečně a plně dosíci svého vznešeného úkolu, o kterém snili její zakladatelé, jest nutno, aby toto zhoubné pojetí mezinárodní svrchovanosti konečně zmizelo z myslí lidí. A jest povinností všech, kteří myslí, mluví a učí, aby pracovali k tomu celým srdcem a bez oddechu.

IV.

Takto chápaná svrchovanost musí vymizeti nejen z mezinárodních vztahů, nýbrž také z vnitřní činnosti států. V téže době, kdy roku 1789 vyhlásili svrchovanost národa, vyhlásili také svobodu jednotlivce, či přesněji: svézákonnost lidské osobnosti. Vlastně postavili proti sobě dvě svrchovanosti, a to státu a vůle jednotlivcovy. Než současně se uznala nutnost omeziti svrchovanost státu v poměru ku svézákonnosti jednotlivce. Věřili, že dosáhnou toho výsledku, uznají-li práva jednotlivcova vůči státu, a že tento může omezovati práva osobní jen potud, pokud jest to nutno k zabezpečení svobody všech. Formulace tato byla bludná. Na druhé straně nepozorovali, že, jestliže stát má svrchované právo sám stanoviti způsob, jímž může omezovati svézákonnost jednotlivce, že tím uznávají všemocnou svrchovanost státu. Naši předkové měli rovněž za to, že zabezpečení jednotlivce spočívá v tom, že omezení jeho svobody mohou býti stanovena pouze zákonem, to jest všeobecnou vůlí, projevovanou přímo nebo prostřednictvím representantů. Všeobecná vůle, tvrdil Rousseau, nemůže chybovati, a jsouc souhrnem vůlí jednotlivců, nemůže míti zájmu jim nepřízni-

vého. Nebezpečné sofisma, jež přímo vede k jakobinskému despotismu. Moderní lidé se tomu brání a nemohou uznávat svobodu, spočívající na tak vratkém základě.

Pokusil jsem se ukázat, jak v moderním světě vyvíjí se nové pojetí státu a svobody, podle něhož pojem svrchované moci mizí, aby ustoupil pojetí povinnosti, kterou mají všichni, velcí i malí, slabí i silní, ovládaní i vládnoucí, a podle něhož má každý pracovat podle svých sil k uskutečnění společenské solidarity, jež je konstitutivním elementem každé společnosti. Pokusil jsem se také ukázat, jak sama svoboda přestává být právem, aby stala se funkcí, povinností jednotlivcovou, povinností vyvíjet svou činnost tělesnou, duševní a mravní, aniž by vládnoucí mohli pod jakoukoli záminkou omezovat tuto svobodnou činnost, za podmínky ovšem, že také zacílí k uskutečnění společenské solidarity.

Tak vypadají prvky nového právního uspořádání, které připravuje vývoj myšlenek o národní svrchovanosti a svobodě. Svobodní národové klidně vykonávají na území, které jim patří, úkol, který jim svěřil osud. V čele těchto národů jsou lidé, kteří ač nadáni, a právě proto, že nadáni, mocí nařizující, podléhají vyšším zásadám práva, zásadám, mocí, kterých mají povinnost uvnitř národa zajistit klid spravedlnosti, podporovat a ochraňovat svobodný vývoj osobních schopností, uskutečňujících právo, a v zahraničí uznávat neodvislost národů, plnit své závazky a napravovat bezpráví, které způsobili nespravedlivě.

Řeknete: to je ideál, sen. A máte pravdu. Avšak neustávejme říkat, že tento ideál se musí uskutečnit; tím budeme proň také pracovat. Ostatně již nyní některé jeho prvky, přes všechny

smutky, nevlídnost a násilnosti, staly se skutečností. I kdyby to bylo proti veškeré naději, nutno doufat v budoucnost a neúnavně pracovat, každý podle svých sil, k příští spravedlnosti uvnitř národů a v jejich stycích vzájemných.

Bordeaux, 21. ledna 1924.

Léon Duguit,
děkan právnické fakulty v Bordeaux.

PRVNÍ PŘEDNÁŠKA.

Pojem národní svrchovanosti a osobní svobody.

P a n e d ě k a n e,
d á m y a p á n o v é,

není větší cti pro profesora, než býti pozvánu cizí universitou, aby tam proskvil přednášku. Tuto poctu mi prokázala universita kolumbijská: vzdávám jí za to svůj hluboký dík.

Ostatně však víží mne k ní již stará pouta, neboť bude tomu brzy deset let od té doby, co jsem v její učené revui státních věd uveřejnil první svůj americký článek.

Děkuji panu děkanovi Woodbridgeovi za uznaná slova, jimiž mne ráčil představití. Myslím, že si nezasloužím jeho chvály, příliš pro mne lichotivé, avšak mohu potvrditi, že ve svých přednáškách na universitě v Bordeaux, a rovněž také v přednáškách, k nimž jsem byl vyzván na tomto místě, snažím se počínati si co nejvíce neodvisle, pokud možno, nemaje jiného cíle než hledati pravdu a jí sloužiti.

I.

Uvedl jsem, že všeobecným thematem těchto mých přednášek bude studie o politických a společenských názorech ve Francii od roku 1789. Tento název vyžaduje několik malých poznámek.

A to v první řadě: jestliže jsem uvedl, že budu mluvit o politických a společenských názorech ve Francii, nemyslete, že mým úmyslem jest mluvit pouze o Francii. Nemyslete rovněž, že jsem k vám přišel, abych vychvaloval francouzské nauky a zřízení. Miluji vášnivě svou otčinu a nepatřím mezi ty, kdož tvrdí, že učenec nemá vlasti. Jsem naopak toho mínění, že člověk jest tím více poután k myšlence vlasti, čím lépe pronikne její společenský, duševní a mravní základ. Avšak myslím rovněž, že ten, kdo studuje společenské poměry, musí se sprostiti vši výlučnosti a posuzovati předmět svých studií čistě objektivně a míti na paměti pouze skutečnosti, jimi se obíráti a zkoumati je bez předsudku a zaujetí.

K tomu se také ponese moje snaha. Konečně často byl jsem poctěn názvem představitele realistické francouzské školy právnické. Snad by bylo přesnější říci, že realism je metoda a nikoliv nauka nebo škola. V každém případě budu vykládati studie čistě realisticky.

Uvedl-li jsem, že budu studovati názory politické a společenské ve Francii od roku 1789, to proto, že získám tak bod, z něhož bych mohl rozvinouti své výklady, což jest nevyhnutelná podmínka, aby byly systematické a jasné.

Dále pak proto, že ve Francii na konci 18. a na počátku 19. století staly se důležité události, jež měly, ať se to popírá či nikoli, význačný vliv na vytváření dnešních názorů, jež tak kotví ve

velkém hnutí zahájeném roku 1789 a jež nemohou býti řádně pochopeny bez znalosti názorů tehdejších.

II.

To vám zároveň vysvětlí, proč jsem zvolil za východisko svých studií právě tento slavný rok 1789.

Myslím, že nemůže býti pochyby, že nejpłodnější názorem v moderní sociologii je myšlenka o souvislosti (kontinuitě) společenského vývoje: společenský vývoj, stejně jako vývoj tělesný, nečiní skoků a stará nauka o historických epochách, přesně od sebe se lišících, je nauka umělá, chybná a nevědecká.

Než přece musíme vyjít z určitého východiska a nějak vytýčiti svoji cestu, abychom mohli upevniti své myšlenky, ustáliti své znalosti a abychom je mohli vyložiti v jakémsi metodickém pořadu. Naproti tomu však, je-li pravdiva věta, že společenský život plyne bez zastávky a existuje-li podle slov Bergsonových nepřetržitost tvůrčího vývoje, nepřerušený životní jev, přece nutno přiznati, že v určitých chvílích tato tvůrčí síla je daleko tvořivější a — možno-li těch slov užití — že jsou doby, kdy společenský tok (příboj) přináší látku daleko úrodnější.

Rok 1789 jistě patří mezi tyto doby; a řeknu hned proč. Myslím také, že nejsem na omylu, řeknu-li, že doba, v níž žijeme, jistě patří mezi ně také. Jest ovšem pravda, že je těžko, aby současníci řádně poznali své údobí; avšak skutečnosti, jež se udály za posledních 10 let, velká válka, v níž národové civilisovaní odolali mocnostem chtivým kořisti, zakládají sociální zjevy takové šíře, které zdají se převyšovati skutečnosti je předcházející takovou měrou, že nemohu se

zbavití dojmů, že doba přítomná jest velkým údobím historickým a že oprávněně se stanoviska sociologického za počátek našeho výkladu jsme stanovili rok 1789 a za konec jeho rok 1918, nebo jinými slovy, a snad přesněji, že pokládáme rok 1789 za konec jednoho údobí dějinného a počátek druhého, a stejně i rok 1918, neboť tok životní se nikdy nezastavuje.

III.

Proč a jak dva roky, 1789 a 1918, znamenají současně východisko a cíl? Proč je pokládáme za počátek a konec vědecké studie o politických a společenských názorech?

Nejprve o roce 1789. Dvě velké skutečnosti se staly na obou stranách oceánu.

Na americkém kontinentě ustavil se právě mladý národ a dal si politickou ústavu. Ve slavnostním Prohlášení, jež předchází o několik let francouzské Prohlášení práv lidských a občanských, anglické kolonie v Severní Americe prohlašují před světem: „Že všichni lidé se zrodili rovni; že byli nadáni stvořitelem určitými nezcizitelnými právy; že mezi těmito právy na prvním místě nutno jmenovati život, svobodu a snahu po blahobytu; že lidé, aby zabezpečili si možnost těchto práv, utvořili mezi sebou vlády, jichž pravá autorita vyplývá ze svolení ovládaných; že, jakmile forma vlády počne působiti proti cílům, ku kterým byla zřízena, má lid právo ji změnití nebo ji zrušití a utvořití novou vládu, postaviv ji na takové základy a dav jí oprávnění v takové formě, jaká se mu zdá příhodnější, že mu zabezpečí bezpečnost a blahobyť“.

Téměř v tutéž dobu na pevnině evropské formuluje smlouvu společenskou, Prohlášení práv

lidských a občanských z roku 1789, lid, jenž povolna vypracoval se k národu pod vládou monarchistickou, s počátku obmezenou, později pak absolutní. Také on prohlašuje, že lidé se rodí a zůstávají svobodni a rovni, že jen oni sami mohou si dáti ústavu, že nositelem moci politické, svrchovanosti, jest pouze národ, že nikdo, žádný zlomek lidu, nemůže si присvojití její výkon, a že tato národní svrchovanost jest jediná, nedělitelná a neprenositelná.

Zkrátka a dobře: Francie a Amerika téměř ve stejnou chvíli slavnostně prohlašují politickou zásadu národní svrchovanosti a dosahují téměř úplného jejího uskutečnění.

Jak však tato myšlenka národní svrchovanosti vytvořila se v myslích lidu? A jak to, že roku 1789 vyvrcholil se její vývoj? Proč se mohla vtělit ve skutky ve Francii a v Americe právě v oné době? Nechci po tom dále pátrat, aspoň nyní ne. Podotýkám jen, že ve Francii a v Americe nespokojili se pouze pokládati zásadu národní svrchovanosti za poučku praktické politiky, jež by vedla zákonodárce při úpravě ústavy. Viděli v ní daleko více než to, totiž absolutní zásadu všeobecnou, platnou za všech dob a ve všech zemích, dogma, jež musí uznávati každý člověk, jedním slovem: článek víry obnoveného náboženství. A to měl na mysli August Comte, když prohlásil, že lidé z roku 1789 nahradili božské právo králů božím právem národů.

Všimněme si této vlastnosti zásady národní svrchovanosti: vysvětluje nám její vývoj, její činnost a také úpadek a zánik. Ostatně i zde se její onen velký rys, jež možno naléztí všude v dějinách lidstva a na něž Renan tak krásně a často poukazoval: totiž stálá lidská snaha obdařovati jisté myšlenky nadpřirozenou vlastností.

V této touze jest úrodný pramen tvořivé síly. Avšak přece, dříve či později, přijde čas, kdy víra chabne a zaniká. A tak tvořivá síla zásady slábně stále více a více, až mizí. Budeme mít později možnost pátrati, zda tato doba nenadešla také pro dogma národní svrchovanosti.

IV.

Ve stejný čas, kdy z hlediska života politického se tvořila zásada národní svrchovanosti a kdy se pokoušeli vtělit ji v činy, z hlediska života společenského byl formulován požadavek osobní svobody. Přisuzovali mu tentýž charakter, totiž povahu absolutní pravdivosti, všeobecnosti, kterou prý jest nadán za všech dob a ve všech zemích, jemuž lidé měli věřiti jako novému náboženství. Vedle kultu národní svrchovanosti byl stanoven mythus osobní svobody.

Než pohledme, jaký jest jeho základ. Ve skutečnosti výraz „osobní svoboda“ není dosti přesný. Bylo by lepší místo „osobní svoboda“ říkati „samospráva lidské osoby.“ Tato myšlenka samosprávy, a mohl bych říci svrchovanosti lidské osobnosti, jeví se stejnou měrou v „Prohlášení americké neovislosti“ jako ve francouzském „Prohlášení práv:“ „Všichni lidé narodili se rovnoprávní... obdařeni stvořitelem určitými právy nezcižitelnými... Mezi práva patří v první řadě život, svoboda...“ říká americké Prohlášení. A Prohlášení francouzské: „Lidé se rodí a zůstávají svobodní a rovnoprávní.“

Jednotlivec sám sebou má cenu, sílu, skutečnost a to před společností a neodvisle od ní. Má právě proto, že jest lidskou bytostí, podle výroku současného filozofa H e n r y M i c h e l a, „význačnou hodnot (vážnost)“, mocí, jíž s jeho

osobností jako takovou musí počítati každá společnost politicky organisovaná. Proti národní svrchovanosti klade se samospráva jednotlivcova a nastane-li konflikt mezi nimi, musí ustoupiti svrchovanost národní. Samospráva jednotlivcova je prvotnější a vyšší, než svrchovanost národní a tudíž ji může omeziti. Rovněž moc politická nemá jiného účelu, než aby chránila tuto samosprávu; může omezovati svobodu každého, avšak pouze tou měrou, pokud jest to nutno k ochraně svobody všech.

Z čeho pochází toto pojetí samosprávy osobní? Myšlenka tato měla dlouhý vývoj, jež vyličovati nemám úmyslu, ač by studie tato byla velice zajímavá. Poprvé jasně se objevuje ve filosofii stoické. Křesťanství prohlásilo neocenitelnou hodnotu bytosti lidské, učíc, že vykoupení dědičného hříchu požadovalo vtělení božského. Avšak kromě toho prohlásilo, že jest těsná souvislost, jež pojí všechna stvoření lidská. Křesťanství katolické pak dogmatem o obcování svatých ještě více posílilo tuto těsnou souvislost, jež pojí lidi a činí je členy jednoho společného útvaru. Avšak reformace byla velkým hnutím individualistickým; vyzvedla v první řadě osobnost jednotlivcovu a filosofie D e s c a r t ů v, vyjádřený ve známé poučce: „Myslím, proto jsem“, byla vtělena na poli zákonodárném a právním v „Prohlášení práv“ ve slova, jež jsem právě uvedl: „Lidé se rodí a zůstávají rovni před zákonem.“ Slova se liší; než myšlenka jest tatáž. Slova jsou různá; než myšlenka jest tatáž.

V.

Předmětem mých výkladů bude svrchovanost národní a svoboda osobní nebo samospráva bytosti lidské, politická a společenská dogmata to,

jež byla vášnivě zastávána jako náboženská dogmata, a která mají své apoštoly a své mučedníky a jež ovládla společenský život moderní od roku 1789 až do doby dnešní. Avšak ústavodárná shromáždění, americké a francouzské, byla na omylu, když se domnívala, že v zákon vtěluje pravdy věčné a po vždy platné. Vše ve světě se mění, i domnělá dogmata a rok 1918 znamená základní změnu ve všech názorech o národní svrchovanosti a osobní svobodě. A právě tento vývoj hodlám podrobiti svému pátrání.

Nyní však musím vysvětliti, s jakého hlediska se nám jeví toto dvojí pojetí: národní svrchovanosti a samosprávy osobní.

Především, jak se změnil názor o národní svrchovanosti?

Abychom mohli dobře pochopiti změnu, jež nastala, musíme již nyní býti si vědomi (což vysvětlím v přednáškách příštích), že pojem národní svrchovanosti zahrnuje v sobě dva prvky, jež ovšem se prostupují navzájem, jež však přes to se liší, a které v důsledcích toho musíme odděleně analysovat: jednak národ a pak svrchovanost, chápanou jako moc příkazující.

To maje na paměti jsem toho názoru, že vývoj, jak udál se za posledních 100 let, spočíval v tom faktu, že prvek národní nabýval stále větší a větší převahy nad prvkem svrchovanosti, až tento téměř úplně vytlačil; že rok 1918, totiž vítězství spojenců ve světové válce, značí ukončení tohoto vývoje, zajistivší triumf státu — národa nad státem — mocí.

Ríkalo se, že válka 1914—1918 nebyla ve skutečnosti válkou států, nýbrž válkou národů, a již nyní se tak nazývá.

Bylo by přesnější nazývat ji bojem mezi dvěma názory, mezi dvěma způsoby pojetí života

společenského, mezi dvěma druhy států, mezi názorem na stát jako moc a stát jako národ. Porážka Německa znamená vítězství pojetí národního, totiž vítězství toho druhu státu, v němž živoucím a činným organismem jest v prvé řadě národ sám, kde národ sám jest silný, činný a tvořivý, a kde nevládne moc nařizující, nýbrž souhrn jednotlivců, již směřují za společným cílem, již mají vědomí hluboké solidarity a již stejným a tímže srdcem a duší, sami od sebe, chtějí uskutečniti a ochrániti tutěž mravní myšlenku a určitý způsob života.

První z těchto dvou představ o státě, totiž o státě jako moci, byla na počátku války ztělesněna, možno-li užiti toho slova, císařstvím německým, kdežto druhou o státě jako národu představovala republika francouzská. Vrátime se později ještě k této věci.

Ve Francii vypukla válka, aniž by se toho byli nadáli.

Naproti tomu v Německu spisovatelé a právníci již dávno před tím propagovali teorii o státu — moci. Všichni znají známou větu Treitschkovu: *Der Staat ist Macht*. Méně již jest známa teorie právníků, kteří, jako Laband a Jellinek, učili podle Gerbera, že svrchovanost jest znakem nikoli národa, nýbrž státu jako takového a že národ jest pouze orgánem státu.

Teorie tato byla na skutečnostech znamenitě demonstrována. Bylo to německé císařství, stát německý, stát — mocnost, jenž přál si válku. Tím nechci říci, že národ jí nechtěl; ovšem, že ten se do ní pustil s nadšením a bouřnou radostí. Začal s jásotem „válku svěží a radostnou“, podle slov císařových. Avšak on přál si válku, poněvadž stát německý tak chtěl, a není možno říci, že pro Německo by válka ta byla válkou národní; byla

válkou nařízenou státem německým a pro moc německého státu.

Naproti tomu pro Francii válka minulá byla výlučně a pouze válkou národní. Můj přítel, učelec Jullian, profesor na Collège de France, právem napsal, že od války stoleté byla minulá válka jedinou opravdu a čistě národní. Sám národ v hodině posvátné se v první řadě zvedl proti vetřelci a zastavil mu cestu. A národ ve své podstatě rozhodně prohlásil, že povede válku až do chvíle, kdy bude jist, že jeho bezpečnost a způsob života bude pevně ochráněn před jakýmkoli novým útokem.

Anglie a Spojené státy vstoupily do války ze stejných myšlenkových podnětů. Myšlenka národní se postavila vši silou proti myšlence moci, síly nařizující, a dne 11. listopadu 1918 tato myšlenka národní triumfovala nad myšlenkou svrchované moci nařizující.

Ve stejný čas, kdy konec války znamená ukončení tohoto vývoje na poli názorů politických, znamená také, ne-li konec, jistě důležitou etapu ve vývoji názorů společenských. Avšak zde jsou poměry trochu znesnadněny a bude nutno, abych je později podrobně vyložil, aby jim mohlo býti dobře porozuměno. Pro dnešek nám stačí, řeknu-li, že konec války znamená hluboký úpadek individualistického nazírání i ve skutečích i v myšlenkách, podobně jako rok 1789, a že pojetí, t. zv. solidaristické, jako se nahrazovati zvykové nazírání individualistické a že t. zv. hnutí syndikalistické jest vlastně v podstatě jistý projev života společenského podle systému individualistického. Syndikalismus jest zároveň nauka i skutečnost; budeme si ho všimati nikoliv jako nauky, nýbrž jako skutečnosti a uvidíme, že moderní národové

mají snahu vytvořiti si organizaci, spočívající na souřadnosti a podřadnosti tříd společenských.

Řekl jsem, že konec velké války znamenal vítězství státu jako národa nad státem jako mocí, a rovněž hlubokou přeměnu v pojetí a uplatňování zásady národní svrchovanosti. Aby mi lépe bylo rozuměno a abych tvrzení ta prokázal, je nutno nejprve si ujasniti pojem národa. A to právě bude předmětem naší příští přednášky.

DRUHÁ PŘEDNÁŠKA.

Co jest národ?

Dámy a pánové,

ve své předešlé rozmluvě jsme si řekli, že první otázkou, jež se nám naskytla, bylo uvědomiti si, co jest národ. Otázka to velice spleťitá, kterou však přece nutno dobře rozřešiti, chceme-li rozuměti velkým společenským a politickým problémům, jež se dnes vyskytují.

Jak jsem již častěji podotkl, byla válka r. 1914—1918 válkou národů, a zvítězila v ní zásada t. zv. národnostní. Smlouva Versailleská z 28. června 1919 dala této zásadě sankci práva mezinárodního. President Wilson ji prohlásil ve svém známém poselství z 22. ledna 1917. Několik národů, kteří před válkou neměli politické neodvislosti, zřídilo si svrchované státy, jako Polsko, Československo, Jugoslavie. Řekl jsem také, že válka dopomohla k vítězství názoru na stát jako národ oproti pojetí státu jako moci. Abychom však tomu všemu mohli rozuměti, musíme zřejmě si osvětliti čistý a přesný pojem národa. Od kdy možno říci, že svazek lidí získal si vlastnost ná-

roda? A podle čeho poznáme, že má vskutku tuto vlastnost?

Bez odporu možno říci, že každé určení pojmu toho z tohoto hlediska jest trochu libovolné a v každém případě konvencionální. Ovšem každé názvosloví, každá definice má v sobě prvky konvencionální. Avšak právě proto nutno zastavit se u smyslu, jenž se dává jednotlivým slovům, a označovati stejnými slovy stejné pojmy, a rozličnými slovy pojmy rozlišné.

Než jaký jest to druh kolektivity lidí, kterou jmenujeme národem? A proč pouze tomuto druhu dáváme jméno národ?

I.

Renan v jedné své proslulé přednášce, již dal titul „Co jest národ“ dospěl po velice krásném odůvodnění k závěru: „Národ jest historickým útvarem.“

O tom není pochyby. Jest nesporno, že původní prvky národní je nutno hledati ve společné tradici, touhách, potřebách, ve vzpomínkách na společné boje a dosažená vítězství a ovšem ve společných utrpeních, snášených ze společného důvodu. Avšak vše to je málo určité a přesné. Nutno vniknouti hlouběji v podstatu věci. Abychom mohli určití podmínky, které mohou v pravdě dáti určité společnosti povahu národa, musíme nezbytně uchýlit se k sociologii a historii.

Předně jest faktem dnes jednomyslně sociologií uznávaným, že národ jest zjevem moderní doby, že však není výtvořem pouze jedné generace. Rozhodně nebyl znám ve starověku a středověku; objevil se, a to s vlastnostmi přesně určenými, teprve v dobách moderních, a zvláště kolem roku 1789, o němž jsem se již obšírně zmínil

v první přednášce; tvořil se však po dlouhou dobu a velice zvolna.

Nechci podrobně líčiti různých etap, které prožila postupně lidská sdružení. Nebude však neprospěšno několika slovy připomenouti tu zjev, jež sociologové nazývají různými stupni společenské morfologie, nebo také rozličnými typy společností lidských, jak po sobě následovaly.

Člověk nikdy nežil osamocen; jest celym svým založením bytostí společenskou, člověk nemůže žíti bez společnosti, a nežil tak nikdy. Názor o přirozeném člověku, žijícím o samotě a úplně svobodném, názor to tak oblíbený mezi filozofy 18. věku, jest protimyslný a dnes všemi opuštěn. Člověk vždy žil ve svazcích některé společenské skupiny. Člověk může býti chápán jako bytost společenská prve než může býti chápán jako bytost individuální; nebo jinými slovy, člověk měl vědomí svého pospolitého života dříve, než měl vědomí svého života individuálního. Descartova věta: „Myslím, proto jsem“ není správná; nebo aspoň jest správná pouze v určitém stavu vývoje lidského myšlení. Člověk si uvědomil, že jest ve společnosti, dříve než nabyt vědomí o sobě samém.

Jedním význačným projevem této prvotní formy lidského vědomí a spolu důkazem o neodlučitelném prolínání člověka a skupiny, jíž patřil, jest skutečnost, již Durkheim tak krásně vylíčil ve své knize: Původní tvary náboženského vědomí,¹⁾ totiž, že předmětem původního kultu byla sama společenská jednotka, tribus, jehož symbolem jest totem, a že rovněž náboženství totemické, jež vyvolalo tolik námitek, mělo za předmět samu společenskou skupinu.

¹⁾ Les formes primitives de la conscience religieuse.

Jestliže to podrobněji uvádím, jest to proto, abych ukázal již ode dneška, jak nerozlučitelné pouto víze člověka ke skupině, jejíž část tvoří, jak vědomí tohoto pouta se zřejmě jeví od prvotního počátku lidského žití, a že to bylo důsledkem lidské podstaty samotné. To bylo prvotním útvarem citu k otčině; a tak tento cit, jenž ovládá tak velké místo v našem společenském a mezinárodním světě, není citem umělým a chvilkovým, jak někteří za to mají; pramení z nezměnitelných podkladů lidské bytosti, čerpaje tak své oprávnění z nejvnitřnější podstaty lidské.

Jaká byla obecná forma těchto úplně primitivních skupin lidských? Nechci se tím dlouho obírat; ponechávám to sociologům na slovo vzatým, kteří v této věci ostatně utápí se v četných odchýlných míněních. Bylo to stádo, tribus, clan, patriarchální rodina? Na všechny tyto otázky možno odpověděti hypotézami, jež konečně nemají velkého významu. Avšak jedno jest jisto, že za doby historické u obyvatelstva indoevropského a semitského pravidelně vidíme společenské útvary, které mají strukturu přesně určenou a jichž základní prvky jsou celkem nedotčeny: totiž patriarchální rodinu. Všechny rody po pokolení mužském podléhají autoritě nejstaršího, který jest náčelníkem rodiny, správcem rodinného majetku a knězem domácího božstva.

II.

Zmínil jsem se o patriarchální rodině, protože byla základem antického města, jako toto bylo předchůdcem moderního národa. Město bylo pravidelně svazkem rodin, spoutaných společnými zájmy a společně provádějících společnou obranu. Veškerý naše znalosti o starověkých městech a

speciálně o městu římském, nám ukazují, že počátek těchto tvořila sdružení určitého počtu rodin. Římský senát, jenž měl tak slavnou historii, byl původně radou hlav rodin, byli to t. zv. *p a t r e s*.

Ať se věci měly jakkoli, všimněme si trochu starověkého města a pokusme se ukázati si jeho podstatný ráz. Nebude to nikterak na škodu, chceme-li porozuměti povaze moderního národa.

Město je společenské seskupení nejmenšího stupně, skládajíc se z obce a krajiny, která ji bezprostředně obkličuje. Nesmíme zapomenouti, že téměř polovice obyvatelstva jest v otroctví. V Athénách v době rozkvětu bylo pouze několik tisíc lidí svobodných a v Římě v prvních stoletích trvání nebylo tomu lépe. V obou městech bylo rozvrstvení společenských tříd a jejich dějinám nemůže býti porozuměno, aniž bychom na paměti neměli tuto velice důležitou společenskou skutečnost.

Zde poprvé slyšíme ono proslulé slovo: „třída,“ a nutno proto, abychom si vysvětlili, co slovo to znamená. Velice často — a nyní jest to tvrzením všech škol socialistických, syndikalistických, komunistických, bolševických — se říká, že rozdílnost společenských tříd má a vždy měla svůj původ pouze ve třídění těch, kteří měli statky a kteří jich neměli, kapitalistů a proletářů, bohatých a chudých, a z této příčiny hlásá se zhoubná nauka třídního boje. Můj názor jest naproti tomu, že rozdělení ve třídy společenské jest faktem velice spleťtým a že nutno je uvéstí ve vztah k rozdílným úkolům, které jednotlivci plní v dané společnosti, protože jednotlivci bezděky mají snahu, aby se seskupili podle společných úkolů, jež vykonávají. Myslím, že pouze soustředění jejich úsilí může zajistiti společenský život a jeho

pokrok, nikoli třídní boj, jenž přinese pouze bídu a utrpení.

K tomuto bodu se ještě vrátím později. Prozatím zůstaňme u starověkého města. Je nepopíratelné, že dějiny některých měst, a zvláště nejslavnějšího z nich, Říma, jsou plny bojů plebejů proti třídě aristokratické, proti aristokracii rodové, proti aristokracii peněžní, a že tento stálý boj byl základním prvkem, jenž vykonával vliv na utváření římských politických zřízení. Avšak přes tento neustálý zápas Řím byl vždy společenským seskupením silně jednotným. Lidé, kteří ho tvořili, byli těsně spolu spojeni, poněvadž v nich vládla myšlenka na jejich společný původ, poněvadž měli společné náboženství a poněvadž byli si dobře vědomi, že veškeren jejich život hmotný a morální závisí na prospěchu města sama. V důsledcích toho tak byli zcela proniknuti myšlenkou, že město může na nich požadovati vše a že oni nemají vůbec práva mu toho odepřítí, ať žádá cokoli, i třeba jejich majetek a jejich život.

Při té příležitosti nutno poznamenati mimochodem, že tato starověká svoboda, ač tak klamná, byla něco úplně jiného než svoboda moderní a že názor na ni, který měl občan římský nebo athénský, byl něco docela jiného, než si pod slovem tím představuje člověk moderní. Mluvíme-li dnes o svobodě, chceme tím říci, že jsou některé věci, jež stát nesmí učiniti, a že jednotlivec vůči státu má práva, v nichž nesmí býti nikterak zkrácen. Naproti tomu člen starověkého města neměl nejmenší potuchy o tom, že by město nemohlo učiniti vše a že by nemohlo na něm chtítí cokoli. Avšak měl za to, že je svobodným tenkrát, když město mohlo žádat na všech totéž, když nemohlo žádat od jedněch více než od druhých. Jedním slovem, pro starověkého člo-

věka svobodu zakládá rovnost. Pokládal se za svobodného, jestliže město mohlo omezovati svobodnou vůli jednotlivcovu pouze předpisy všeobecnými, rovnými pro všechny občany; bylo-li však tomu tak, pak město mohlo činiti, cokoli mu bylo líbo.

A tak občan římský nebo athénský jest vskutku věcí obce. Jest si vědom, za výhrady, o níž hned promluví, této úplně a neomezené podrobenosti. Obec bere od něho vše: v ní a pouze v ní nalézá uskutečnění svého života hmotného a morálního. A tak vzniká myšlenka obce, vědomí, že jednotlivec jest částí jednotky větší a mocnější než jest on sám, bez níž nemůže žítí a jež ho úplně ovládá. Láska k obci jest hluboce zakořeněna v srdci jedincově. Není možno, aby nebylo této lásky, ze samotného důvodu vzniku města, z důvodu přirozené lidské bytosti fysické, duševní a morální.

Řekl jsem právě, že členové malého původního tribu byli tak spoutáni společenským svazkem, že dokonce učinili božstvem skupinu, jíž byli členy a že symbol této skupiny, totem, byl prvním předmětem jejich náboženského chápání anebo řečeno slovy velkého amerického filosofa, Viléma Jamesa, prvním předmětem jejich náboženské zkušenosti. Totéž možno říci o členech obce. Ovšem ti obec samu nepokládali za předmět kultu. Avšak obce měly svá vlastní božstva, jejichž kult činil u nich důležitý prvek. Vyzýváje ochranné božstvo, obracel se občan k samé obci. Pallas Athene, bohyně moudrosti a pravdy, chrání Athény, které jí vystavěly Parthenon. Jupiter Capitolinus určuje budoucnost Říma a proti jeho kultu není odporu ani neznaboha. Obec a ochranné božstvo jsou nerozlučně spjati, a občan jest zároveň poddaným obce i věrným ctitelem kultu jejího božstva.

III.

Obec římská, založená na tak pevných základech, jala se zakládati říši. Přes to však Říman nikdy nepochopil, že by mohla býti větší skupina společenská než obec, v níž by byl jedinec vřaděn stejným způsobem jako v obec.

Římané dobyli poněnáhu téměř celého tehdy známého světa; avšak nebylo římského národa. Tento boj velice se podobá zjevu, který nazýváme dnes kolonizací. Ostatně i slovo kolonie jest výtvorem římské místní správy. Naproti tomu vidíme v Římě vznik názoru, jenž později nabyl velkého rozšíření v dějinách, a jež ještě dnes pozorujeme v životě národů, ač den ze dne slábne, názoru o moci nařizující, svrchovanosti. Slova toho se tenkrát ještě neužívalo, avšak věc sama tu byla. Latinský výraz pro pojem ten jest „*imperium*“, a slovo to znamená ovšem v první řadě moc římského magistrata, avšak také nařizující moc obce římské. *Imperium* jest podle moderního způsobu vyjadřování vůle moci, totiž vůle, jež má již svou povahou vlastní moc uplatnit se, vůle, jež jest vyšší ostatních a jež může jim dávat zákony. Obec římská byla mínění, že jest obdařena touto vůlí a že má snahu vládnouti jí všem dobytým částem světa:

*Tu regere imperio populos, Romane, memento.
Hae tibi erunt partes; pacisque imponere morem.
Parcere subjectis, et debellare superbos.*

Přišel čas, kdy tato svrchovaná moc obce římské ztělesnila se v jednom člověku, podle známé věty: *Quod principi placuit, legis habet vigorem*. Tato původní moc obce římské, později císaře, rozprostírala se nad různými obyvateli a územími. Mnozí z těchto obyvatel

tvorili opět obce s různým stupněm samosprávy za dohledu a ochrany Říma. Jiní netvořili určitých skupin: přičleňovali se k sousednímu městu nebo podléhali zákonům a správě prokonsulů římských.

Uvedený společenský útvar se udržuje za římské vlády i když všemoc Říma soustředila se v rukou císařových. Nikde v římském státě nelze pozorovati i sebe nepatrnou známku tvoření moderního národa. Kdy tedy a jakými vlivy začla se tvořiti tato nová forma společenského seskupení?

Znáte velkolepou skutečnost, jež se udála v Evropě v 5. a 6. století po Kristu. Má velký vliv na dějiny moderních vzdělaných společností a není možno opomenouti jí mlčením, pátráme-li po podstatě národa a příčinách jeho vzniku. Skutečnost, již mám na mysli, nazývají francouzští dějepisci obecně vpádem barbarů. Tento výraz pravidelně hluboce rozhořčuje německé profesory, a pamatuji se, jak velice se jeden z nich rozčilil, když před třiceti lety hovořil s ním v Mnichově užil jsem onoho slova. Tedy nemluvme o „vpádu Barbarů“, ale uveďme, že v 5. a 6. století po Kristu nastalo velké stěhování kmenů germánských z východu Evropy, kteří usadili se jednak klidným způsobem, jednak bojem v nejbohatších územích římského panství, a zvláště v Galii, Italii a Španělsku. Byla založena království s germánskými náčelníky, kteří vládli nad přistěhovaleckými kmeny, smíšenými s obyvateli, obývajícími tyto různé krajiny v době vpádu.

Vynikajícímu předáku, jehož památka zanechala podstatný rys v bájích, jenž byl opředen četnými legendami a jenž byl podnětem k celému cyklu epických básní, podařilo se na čas obnoviti západní říši římskou. Když však již nebylo jeho železné ruky k udržení rozličných kmenů, soustředěných pod jedním žezlem, rozpadá se jeho říše;

a smlouvou verdunskou uzavřenou r. 843 mezi třemi vnuky velkého císaře, Karlem Lysým, Ludvíkem Němcem a Lotharem, byly rozděleny země říše Karlovy, a od té doby možno pozorovati tři prvky, jež během staletí staly se třemi velkými národy kontinentální Evropy: Francie, Německo a Itálie. Avšak ani v té době nebylo ještě národů. Jak se vytvořily? Od které doby možno mluvit o národu francouzském, národu německém, národu italském? Který podstatný činitel provedl tuto změnu?

IV.

Rozhodně prvním činitelem při tvorbě národa jest jeho území: území více či méně rozsáhlé, nikoli pouze město, jež bylo tvůrčím činitelem antické obce, nýbrž území s městy a venkovem. Není třeba, aby území, jež vytváří národ, bylo skutečnou geografickou jednotkou. Možno uvést příklady národů, kteří mají nepopíratelně svou vlastní svéráznost, ač obývají území v těchže zeměpisných hranicích. Národ španělský a národ portugalský obývají poloostrov iberský, jenž tvoří jedinou jednotku zeměpisnou; rovněž národ norský a národ švédský jsou usazeni na poloostrově skandinávském, který jest rovněž sám o sobě geografickou jednotkou.

Avšak k tomu, aby národ mohl se vytvořit, potřebuje nutně území, které odpovídá vrozeným vlastnostem lidu je obývajícího. Někteří badatelé dokonce tvrdí, že území vytváří národ, že mu dává ráz a podmiňuje jeho historii. Moderní zeměpisci se snaží vysvětlit veškerý historický zjev vlivem území. Je jasno, že se tu přepíná. Avšak rozhodně je pravda, že území je základním předpokladem národa. Není možno představit si národ

bez určitého území, přizpůsobeného dané kolektivě. Možno mluvit o národě, jestliže lidská společnost, která obývá toto území jest hluboce proniknuta myšlenkou, že bez území nemožno jí žít, že nerozlučně s ním je spojena a jest odhodlána bránit je všemi prostředky, až do krajnosti, proti každému, kdo by se odvážil uloupiti jí třeba jen malý kousek a zbaviti jí možnosti na území tom žít jak se jí zachce, a uskutečnit na něm, jak jsem již řekl, takovou formu života, která odpovídá jejím citům, její povaze fyzické a mravní. Zmiňuji-li se o formě života, mám na mysli život fyzický a mravní; tyto dvě věci nelze od sebe odloučiti.

Při fyzickém životě člověk na území, jež obývá, uskutečňuje své potřeby, jež přirozeně prýští z možností krajiny. Avšak v životě mravním obzvláště vzniká těsné pouto mezi územím a obyvatelstvem. Svoboda myšlení a víry, filosofické soustavy a víra náboženská, jedním slovem mravní jádro, vše to, co činí duši lidské bytostí, zásady jedincova života, pravidla obcování, vše to poutá člověka k území, jež obývá, a když množství jedinců má hluboké vědomí o tom, že jest nevyhnutelná souvislost mezi těmito prvky a územím, tu možno míti za to, že národ jest vytvořen.

Je-li však správně to, co říkám, pochopíme ihned současně, jak cit národní musí býti v srdci lidském hluboce zakotven. A to jest právě ten cit, jenž poutal člověka s počátku k jeho tribu, pak k rodině, později k obci. Člověk byl článkem tribu nebo obce, právě proto, že je člověkem, poněvadž povahou svou jest bytostí společenskou, poněvadž fyzicky i psychologicky nutně musí býti členem skupiny. Byl součástí tribu, rodiny, obce; jest členem národa; jest jím zaujat cele, mohl bych říci tělem i duší; člen národa jest podoben

živé buňce národního organismu, která ho udržuje při životě, která však umírá, je-li od něho oddělena.

Avšak nesmíme zapomínati, že při tomto citu vlasteneckém jest cosi mystického, což již ve větší míře se projevilo v totemickém kultu tribu a ve zbožňování, které projevovali lidé starověcí ochranným božstvům obce.

V.

Které však příčiny podmínily u lidí jedné společenské skupiny, omezené na určitém území vznik uvědomělého státu, o němž jsem se zmínil, který poutá silně jejich život mravní, rozumový a tělesný k tomuto území, a který tvoří z jednotlivců a území jedinou jednotku, takže možno národ nazvatí územním sdružením?

Mluvílo se o různých prvcích. Avšak žádný sám o sobě nemůže vysvětliti vznik národa. Nechci tvrditi, že by prvky tyto nebyly měly vliv na vytvoření některých národů; avšak tvrdím a myslím, že budu moci v příští přednášce prokázati, že každý z těchto prvků sám o sobě nemohl by vytvořiti útvar národní.

Prvky, jež pravidelně se uvádějí, jsou společná politická moc, společná rasa, společné náboženství. Nepopírám, že činitelé tito působili při vzniku národních společností, avšak sami o sobě byli by malomocní. Mějme jen na paměti podřízenost, již podléhali po dobu dlouhých věků různí národové rakouské monarchie: a přece se nevytvořil rakouský národ. Rovněž podřízenost Irska moci britské nevčlenila, pokud vím, obyvatelstvo irské do anglického národa.

Není pochyby, že společná rasa byla mocným činitelem vzniku národa. Dokonce ještě dnes se směšuje národ s národností. Národnosti jsou

sdužení lidí, pravidelně stejného původu ethnického, avšak nemusí býti nutně národy. Nehledě k tomu, že ethnický původ jest velice nejistý, není dnes ani čisté rasy. Jsou národové, kteří se skládají z ras velice různých. A naproti tomu opět jsou skupiny lidí, kteří mají nesporně stejný původ a přece nejsou národem. Mám za to, že ethnický původ byl pouze druhotným činitelem národního utváření. Co bylo tedy podstatným činitelem, prvkem tvořivým par excellence? Odpovídám slovy Renanovými: společný boj za společným cílem a nad to za společným ideálem. Pod výrazem „ideál“ představuji si cíl, o němž lidé určité krajiny myslí, že k jeho dosažení a uskutečnění jsou určeni. Tento ideál může býti více či méně vznešený, neboť jest velice těžko nepřiznati ceny společenským hodnotám. Dodejme, že tento ideál může býti druhu mravního nebo hmotného. Nejčastěji bývá obojím zároveň.

Tvořící myšlenkou národní jest, že všichni členové společenského sdružení, usazeného na určitém území, od nejnižšího k nejvyššímu, od nejprostšího k nejvzdělanějšímu, jsou proniknuti jasným vědomím, že společně jdou za uskutečněním určitého ideálu, majícího vztah k území, které obývají, a jehož nemohou dosíci bez tohoto území. To jest podstatným prvkem národní jednoty.

Tato národní jednota bude tím mocnější, jednota národní duše, možno-li říci, bude tím nehybnoucí, čím byly delší a krutější boje k uskutečnění tohoto společného cíle, čím strádání bylo prudčí a bolestnější. Neboť rovněž jako o humanitě, možno říci i o národu, že na něm více pracovali mrtví než živí.

A to pokusíme se ukázati v naší příští schůzce; spolu budu pátrati, které společenské skupiny mohou dnes činiti nárok na pojmenování národa.

TŘETÍ PŘEDNÁŠKA.

Které společenské skupiny možno dnes pokládati za národy.

Dámy a pánové,

skončil jsem poslední přednášku slovy, že národ vytváří vědomí, které mají ve stejnou dobu veškerí jednotlivci společenské skupiny, a které značí těsnou a hlubokou vzájemnou závislost území a jeho obyvatelstva, a že národ pouze prostřednictvím tohoto území může vykonati svůj úkol, totiž dosíci ideálu hmotného a mravního, který si vytkl, a dodal jsem pak, že národní pouto je tím silnější a pevnější, čím bylo vynaloženo více bojů, zkoušek, úsilí a námah k zajištění pokojného držení tohoto území. Řekl jsem rovněž, že společný původ nebo národnost nestačí utvořiti národ a že k tomu je třeba, aby tento cíl vzájemné závislosti hluboko pronikl duši všech členů skupiny, mocných i slabých, bohatých i chudých, vzdělaných i prostých, ovládaných i vládnoucích. A konečně, že v tomto citu jest cosi mystického, náboženského, co cit ten více posiluje, že čerpá svůj vznik v samé podstatě lidské bytosti.

Nyní probereme některé velké skupiny společenské dnešní doby, u nichž možno se setkat s tímto národním citem. Přirozeně, že nelze se nám zabývat všemi. Vyberu jen některé význačné jejich typy, a zvláště národy, kteří se účastnili světové války.

I.

Ptal jsem se sám sebe, a ne bez jistých rozpaků, jak můžeme provést zkoušku, abychom poznali, zda myšlenky mnou zastávané jsou správné, a zda již národní cit pronikl hluboko i v duši prostého a nevzdělaného lidu. A tu mi vnikly správnou myšlenku dlouhé rozhovory, které jsem měl na palubě lodi s jakýmsi Francouzem, jenž prodělal celou válku jako dělostřelecký důstojník.

Dejme tomu, že jste v rozhodné době války světové, v měsíci březnu 1917, totiž ve chvíli, kdy Rusko bylo ještě v boji a kdy Spojené Státy se chystaly do něho vstoupit, mohli projít rozličné fronty a tázati se nejprostšího vojáka: „P r o č b o j u j e š?“ Jakou odpověď byste dostali na tuto otázku? Myslím, že odpovědi ty byly by asi takové, jak dále uvádím.

Francouzský poilu by vám řekl: „Bojuji, protože nechci být Němcem.“ Viděl jsem v nemocnicích procházeti mnoho raněných všech společenských vrstev. Často jsem jim kladl tu otázku a vždy mi bylo odpověděno: „Nechci být Němcem.“ Statečný voják nebyl si ani vědom toho, že v této odpovědi jedním slovem vyslovil celou historii své otčiny. Francouzský národ tvořil se po staletí a vydobyl si svoji silnou individualitu v zápase proti Německu, aby nepodlehł Němcům.

Kdybyste se ptali belgického vojáka, odpověděl by vám prostěji: „Bojuji, poněvadž německý císař

proti právu smluvenému a danému slovu porušil neutralitu země, kterou obývám.“

Stejně by odpověděl i Srb, že bojuje proto, že císařská vláda osobila si právo rušit jeho národní neodvislost, kterou si namáhavě vydobyl na Turcích a že nechce být otrokem Habsburků.

Kdybyste se stejně ptali „tommy“ anglického, odpověděl by vám asi takto: „Bojuji, poněvadž jsem členem národa, který založil ohromnou koloniální říši, který si činí nárok na světové prvenství obchodní i námořní, a který si nepřeje, a nesmí si přát, aby některý jiný národ mu urval toto prvenství a usadiv se v Antverpách, ohrožoval jeho ostrovní postavení.“

Voják americký, jemuž byste položili podobnou otázku, jistě by vám odpověděl ve smyslu oněch výmluvných slov, jichž užil prezident Wilson dne 1. srpna 1918 k americkým dělníkům: „Toto jest válka, jejímž cílem je zabezpečit národy a obyvatele celého světa před takovou mocí, jako jest německá vládychtivost. Jest válkou osvobozovací, a nebude-li vyhrána, lidé nikde nebudou moci žít bez bázně, ani svobodně dýchat a vykonávat svá denní zaměstnání a být toho názoru, že vlády jsou jejich služebníky a nikoli jejich pány.“

Překročíme německé zákopy. Co by odpověděl německý Michl na otázku, proč že bojuje? Jistě toto: „Poněvadž císař tak velí.“ A kdybyste se pak dále tázali, proč tomu tak je, odpověděl by vám: „Aby Německo bylo nade vše. Deutschland über alles, a aby se tak stalo, nutno rozdrtití západního souseda.“

Rakouský voják by vám pravděpodobně odpověděl: „Bojuji, poněvadž nemohu činit jinak, poněvadž káže tak politická moc, jíž podléhám, a poněvadž bych byl zastřelen, kdybych nebojoval.“ Mimořádně řečeno, byla tato mentalita vojákova

hlavní příčinou slabosti rakouské armády, která vždy byla poražena, bojovala-li sama o sobě, nejsouc zařazena mezi vojska německá, byvši poražena Srby, ba dokonce i Italy.

A co by asi řekli vojáci italští na naši otázku? Řeknu otevřeně, že nejsem si odpovědi jejich bezpečně jist, neboť jsem se přesvědčil, že odpovědi mnoha italských vojáků raněných nebo nemocných byly nepřesné a jejich bojovnost velice relativní. Přes to měli vědomí, třeba nejasné, že bojují proto, aby jejich národ byl úplně zcelen, aby spojil v sobě obyvatele stejného původu, kteří byli poddáni cizí vládě, a aby půda, kterou obývají, byla přidělena k národnímu území italskému.

Konečně jak by vám odpověděl ruský mužík na naši otázku? Jeho odpověď by byla bezpochyby stejná jako odpověď téhož mužíka z rudé armády, kdybyste se ho dnes zeptali: „Bojuji, poněvadž si tak přeje vyšší moc.“ Vyšší moc, car nebo diktátor Lenin, obé jest totéž. A kdybyste se ptali dále: „A proč pak chce car, diktátor, abys bojoval?“ Jistě byste uslyšeli buď „něpominaju“ (nerozumím), nebo „ničevó“, což značí: nic, co mi je do toho. Nerozumím, co na tom záleží! Celé Rusko jest v těchto dvou slovech.

II.

Podle toho možno právem říci: Ano, jest národ francouzský; ano, jest národ belgický; ano, jest národ srbský; ano, jest národ americký; ano, jest národ anglický a italský, ačkoliv u tohoto nutno učiniti několik výhrad, o nichž není mi možno zde se šířiti. Ano, existuje národ německý. Avšak nebylo národa rakouského. Byla pouze císařská vláda rakouská, jež mocí doléhala na rozličné

kmeny, které neměly vzájemných pout a které měly jedinou touhu zbaviti se císařské nadvlády, a seskupiti se podle národností, po případě utvořiti nové národy. Avšak národ rakouský jest pojem, který nikdy neexistoval. Když někteří státovědci definovali stát jako národ s organisovanou vládou, potíral jsem vždy jejich názor poukazem na Rakousko, říká: Rakousko je státem, nikdo nemůže mu tuto povahu upříti; a přece: kde jest rakouský národ? Jsou Němci, Maďaři, Italové, Slovinci, Čechoslováci, Poláci a jiní! Avšak neexistují Rakušané! A proto po porážce rakouské armády rakouská říše se ihned rozpadla sama sebou, poněvadž žádný národ nebyl jejím nositelem.

Také kdykoli slyším činiti výtky vládě francouzské, že při sjednávání míru nesnažila se obnoviti mocné Rakousko jako protiváhu Německa, mám za to, že tyto výtky nejsou oprávněny, neboť jsou věci, jichž nedosáhne ani nejschopnější politik, ježto odporují společenským hybným silám, které mají nepřekonatelnou moc sil fyzických. Aby mocné Rakousko bylo protiváhou Německa, bylo by nutno, aby existoval národ rakouský, po němž není potuchy a jehož nikdy nebylo.

A co Rusko, ptáte se? Nemluvte mi o národu ruském: jest to výraz, jenž nemá sebe menšího oprávnění. Byl jsem v Rusku, jest pravda, před dávnými již lety, a to roku 1887. Zdržel jsem se tam delší čas, v samém srdci nesmírné říše, v Moskvě, v Nižním Novgorodu a v Kazani. Setkal jsem se tam s mnoha lidmi z vrstev nejrozličnějších. Z tohoto svého pobytu odnesl jsem si pevný dojem, že Rusko jest ještě daleko od stadia národního. A po tom všem, co jsem se dověděl, myslím, že poměry se od té doby nezměnily. Velká většina obyvatelstva Ruska se-

stává z nevzdělaných sedláků, úplně negramotných, toužících pouze po hrstce země, jež by uživila je a jejich rodiny. Žijí půl roku spoutáni ledem. Nad nimi žije vyšší třída, která před vládou bolševickou rozpadala se na dvě skupiny: aristokracii peněžní nebo rodovou a vzdělance.

Aristokraté peněžní nebo rodoví, ne mravně úplně bezúhonní, mysleli na výhody jim poskytované, a využítkující privilegií, jež jim zůstaly, utráceli v Paříži a v Nice výtěžky statků vzdělaných mužů.

Vzdělanci byli všichni nespokojeni, poněvadž dostali se příliš rychle k vyšší vzdělanosti, bez přechodu, což jakoby je bylo opojilo. A již roku 1887 mnozí z nich snili o všeobecném převratu, o světové revoluci, a byli toho domněni, že prospějí tak lidstvu. Pamatuji se ještě dnes, jak jakýsi proslavený moskevský advokát ohlásil jaksi úředně a veřejně na velké hostině: „S tyrany nelze jinak zacházeti než ohněm a železem.“

Přimysleme si k tomu, že v Rusku nebylo pravé střední vrstvy, té vrstvy, kterou tvoří množství statečných lidí, již jsou kapitalisty i dělníky zároveň, a kteří v některých zemích, jako ve Francii, jsou podstatným činitelem národní struktury. Zkrátka, nikde jsem neviděl u Rusů jasného vědomí, jež charakterisuje národ, to jest skupinu pevně uspořádanou, jejíž všichni členové cílí ku společnému ideálu. Viděl jsem tam jen beztvárnou masu obyvatelstva, hotovou přijati jakoukoli diktaturu, poddávající se jistým vlivům vzdělané třídy, avšak vždy náchylnou k uskutečnění diktatury, ať má jakékoliv jméno.

Vývoj událostí, jichž jsme svědky, mi dal za pravdu. Když roku 1897 byla uzavřena alliance

francouzsko-ruská, a když jsem neustále slyšel opakovati slova, že to není alliance dvou vlád, nýbrž spolek dvou národů, ptal jsem se sám sebe, zda změnily se poměry za dobu posledních desíti let, co jsem opustil Rusko. A nemohl jsem se o tom přesvědčiti. Viděl jsem, jak francouzský národ srdečně a poctivě uzavřel tento spolek, doufaje, že najde v něm oporu proti úhlavnímu západnímu nepříteli. Toho jsem naprosto nepozoroval u národa ruského. A skutečně tato domnělá alliance dvou národů padla při první zkoušce. Kdyby bylo skutečně národa ruského, jako jež národ francouzský, kdyby spolek byl skutečně poutal dva národy, tu by převrat v březnu 1917, pouhá to změna formy vlády, nikdy nebyl přivodil zánik smlouvy, která by byla trvala dále, jako národové, které prý pojila.

Kdyby Rusové v boji r. 1914 byli viděli skutečně válku národní, nebyli by z ní odpadli před úplným vítězstvím. Kdyby byli věděli a pochopili, proč se bijí, byli by pokračovali v boji až do konečného rozhodnutí. Zničení Ruska lze však prostě pochopiti, uvážíme-li, že Rusko není národem, nýbrž massou obyvatelstva, nesouvisejícího a beztvárného, hotového snášeti jakoukoliv nadvládu, massou selského živlu, jež spokojena je s každým, kdo jí dá hrstku země. Rusko má odvážné vzdělané jednotlivce, velice duševně čilé, oslněné zhoubnou naukou Karla Marxe, chtějící uvést ji v život a provádějící proto krvavou diktaturu. Bolševictví je samostatným květem ruské země. Jen tam se mohlo zroditi a jen tam se může udržeti a vyvíjeti. U lidu, jenž je skutečně národem svobodným a vědomým své důstojnosti, zůstanou obdobné pokusy vždy ojedinelými a bezmocnými.

III.

Rozhovořil jsem se o Rusku více, než jsem měl v úmyslu. Snad ne nadarmo? Myslím, že lépe uvědomíme si co jest národ, věduce, co není národ. A zvláště na příkladu Ruska máme jasný doklad, že netvoří národ pouze společná rasa, ani společný jazyk. Původ i řeč vytváří národnost, nikdy však národ. Národ činí existence společného vědomí, čili podle slov J. J. Rousseaua, existence společného já a také snaha po dosažení společného ideálu, ve spojení s určitým územím.

Bylo by nyní zajímavě probírat jednu zemi za druhou a pátrat, jakými cestami došly ku stadiu národnímu a proč jsou dnes národy. Dostali bychom se tak na velice poutavé a široké pole historické, jehož však zřejmě nemohu úplně vyčerpat. A tak šetření mé vezme v úvahu pouze tři země, které z důvodů, o nichž se nemusím šířit, nás zvláště zajímají: Spojené Státy, Francii a Německo.

Nebudu se zabývat Anglií, neboť v této otázce národního utváření vyvíjela se za zcela zvláštních podmínek, opodstatněných velkou měrou ostrovním postavením Anglie, a které se také vysvětlují odlišením obyvatelů různého původu, kdysi obývajících Velkou Britanii: vlastní Anglie na jihu, Wales na západě a Skotsko na severu. V čele vývoje, jímž procházela Anglie, šla vždy třída aristokratická, která až do poslední doby vykonávala rozhodný vliv. Konečně Anglie má již od delší doby problém, dnes palčivější než kdykoliv jindy, problém irský. Těžko by bylo tvrdit, že Irsko není národem, vědomým si sama sebe. Jakým právem tedy odpírali mu volnost, aby měl neodvislou vládu a vlastní zákony? Jest to těžký

problém, spíše politický než sociologický a právní, jehož se nechci dotýkat.

O Spojených Státech zmíním se krátce. Bylo by špatným vděkem od zahraničního profesora, aby na universitě, která má tolik výtečných sociologů a tolik proslulých vlastenců, snažil se vykládati široce příčiny, které od roku 1776 vytvořily ve Spojených Státech skutečný národ. Uvedu proto jen několik málo poznámek.

Nikdo nebude tvrdit, myslím, že ve Spojených Státech národ vytvořil společný ethnický původ, národnost, když v tomto nesmírném tavidle americkém byli sliti a spojeni lidé všech ras.

Ovšem že; a to, co vytvořilo americký národ, byl společný ideál, více od tří století pronikající, jenž naplňuje duše všech těch, kteří přicházejí za prací usadit se na půdě americké. Myšlenka ta byla tak jasně vyslovena v poselství presidenta Wilsona ve větě, kterou jsem citoval na počátku dnešní přednášky.

Myšlenka ta byla rovněž kvasem, který vytvořil americký národ. Vyznávali ji Pilgrims Fathers, když přišli usadit se v Nové Anglii. Byla také slavnostně prohlášena koloniemi, když se osvobodily od anglické nadvlády. A také zde jest nápadná podobnost Francie a Spojených Států. Vy jste založili svůj národní život v boji proti Anglii. A bylo to také bojem proti Anglii, co my Francouzi utvořili jsme národ francouzský v 14. a 15. věku. Konečně i myšlenka, jež vytvořila národ americký, totiž vůle pracovat svobodně a pokojně v neodvislé zemi, projevila se nezadržitelnou silou, když tato svoboda byla zřejmě ohrožena militaristickým a dobývačným Německem.

V historii Spojených Států byla kritickým okamžikem válka t. z. Severu proti Jihu. Jednota národní zdála se býti porušena; byla však již tak

pevně ustálena, že nemohla býti zničena a nejsou zdaleka poškozena, vyšla z této zkoušky posílena. Tato národní individualita Spojených Států jeví se nám ještě pevnější, že komplikována jest se systémem federálním. Silná národní jednota francouzská byla vždy provázena mocnou centralisací politickou a správní. Zde naproti tomu, vždy jste měli systém federální, totiž širokou politickou decentralisací. Máte zákony federální, avšak také zákony státní. Vedle správy federální jest také správa státní; a není řídkým zjevem i za dnešních dnů, že státy dílčí přijdou do konfliktu se státem federálním. Přes to národní jednota jest nerozlučitelná a bez pohromy. Nový důkaz, že stejně jako společná rasa, ani politická a administrativní centralisace sama o sobě netvoří národ. Nový důkaz, že to dokáže pouze myšlenka hluboce zakořeněná v srdci každého člena společenské skupiny, že musí jíti za cílem, jenž mu jest uložen, a který tvoří ideál jeho života. Národ tvoří tedy víra v ideál v souvislosti s územím, lidem obývaným, jenž ho zcela zaujme, neboť pokládá jej za nevyhnutelnou podmínku pokojného a pracovního života.

IV.

Nutno také zkoumati, zda obyvatelstvo, jemuž mírovou smlouvou Versailleskou (23. června 1919) přiznáno bylo právo sebeurčení, skutečně tvoří národy. Skutečnost, že zvláště Jugoslavie, utvořená spojením bývalého Srbska, Černé Hory a Chorvatska, má dnes samostatný stát se svrchovaností nad těmito třemi zeměmi, skutečnost, že Čechoslováci a území, které obývají, podrobené dříve nadvládě rakouské, mají dnes vlastní vládu; skutečnost, že bývalá Polska se obnovila pod

jednotnou politickou vládou, sloučivši území, která byla rozdělena v XVIII. století mezi Rusko, Rakousko a Prusko; skutečnosti tyto nejsou samy o sobě důkazem, že jest národ jugoslávský, československý a polský, třebaže jest beze sporu národnost jugoslávská, československá a polská, totiž obyvatelstvo, jež domněle má společný původ a mluví srbochorvatsky, česky a polsky. A jest tomu skutečně tak? Jest ethnický původ tak určitý, jak představitelé těchto kmenů mají za to? Což nebylo po dobu dlouhých staletí neustálé mísení ras? Což není poměrně dosti velký počet jednotlivců rozdílného původu nebo smíšené rasy na území jugoslávském, českém a polském?

Nikoli, i kdybychom připustili, že jest tu stejný ethnický původ, není to tento moment, jenž by mohl způsobiti, aby tyto kmeny byly skutečnými národy. Těmi je učiní úkol, jež budou plniti, ideál, k němuž budou směřovati, způsob, jakou cestu k němu si zvolí, vědomí tohoto ideálu; a pouze dobou budou moci vytvořiti svou národní jednotu, ukáží-li se schopnými odolávati v dobách zlých a jíti za svým úkolem.¹⁾

Měl jsem s počátku úmysl mluvití dnes o dvou národech, již v první řadě by nás měli zajímati. Nemusím říkati proč, budu-li jmenovati Francii a Německo. Než dal jsem se unésti dále, než jsem zprvu chtěl, a musím proto věnovati tomuto předmětu celou samostatnou přednášku. Jistě, že si to zaslouží. A to bude předmětem našeho příštího rozhovoru.

¹⁾ Srovnej odstavec II. předmluvy k českému vydání. (Poz. př.).

ČTVRTÁ PŘEDNÁŠKA.

Národ francouzský a národ německý.

Dámy a pánové,

ve své první přednášce, kterou jsem měl čest pronést na této universitě, řekl jsem, že charakteristickým ve vývoji pojmu národní svrchovanosti jest, že pojetí státu jako národa nahrazuje pojetí státu jako moci a že na počátku světové války dvě velké země ztělesňovaly každá jedno z těchto pojetí, a to Francie pojetí státu jako národa, Německo pojetí státu jako moci. A dodal jsem, že den 11. listopadu 1918 znamenal vítězství státu-národa nad státem-mocí.

Nic nemůže lépe vysvětliti tuto větu a spolu ukázati ve své podstatě obě pojetí: státu jako národa a státu jako moci, než vyložíme-li podmínky, za nichž se vyvíjel národ francouzský a německý, a poukážeme-li spolu na hlavní rysy, které se jevily u obou národů při vzniku světové války.

Abychom mohli důkladně proniknouti do tohoto vděčného a širokého studia, potřebovali bychom mnoho času. Já však nemám ani úmyslu líčiti podrobnosti vývoje obou národů, nýbrž chci

pouze ukázati na jeho hlavní body a podstatné rysy, jež ho charakterisují.

Kdyby každé zevšeobecnování nemělo v sobě zárodek nepřesnosti, řekl bych, že odlišným rázem při vzniku národa francouzského oproti národu německému jest moment, že u národa francouzského tvořivá síla jeho přišla zdola, z lidu; na-proti tomu u národa německého podstatný prvek jeho vzniku přišel zhora, od moci vyšší a příkazující. To však říkám hned s výhradou, že dopustil by se velké historické chyby ten, kdo by se domníval, že vliv francouzské monarchie nebyl důležitým činitelem při vzniku národní jednoty a že při vytváření národa německého nepůsobil na- prosto prvek lidového rázu. Jistě, že ve Francii monarchie vyvíjela činnost působivou na vznik národní jednoty, a v Německu veřejné mínění, jako vědomí společného původu a totožnost řeči, podstatnou měrou přispěly k utvoření národa. Přes to myslím, že pravdivá jsou slova: ve Francii se vytvořil národ svojí vůlí, francouzský národ vytvořil francouzský lid. Naproti tomu na druhé straně Rýna národ německý vytvořila moc monarchická.

I.

Když ve své druhé přednášce po výkladu o obci antické, jal jsem se stanoviti vlastnosti moderního národa, zmínil jsem se o slavné události v dějinách Evropy, o smlouvě uzavřené v polovici 9. století mezi třemi vnuky Karla Velikého, Karlem Lysým, Lotharem a Ludvíkem Němcem, o smlouvě, která má osudové jméno: verdunská, podle města, které má svůj původ již v naší dávné historii, a které dnes představuje nezlomnou jednotu francouzské duše.

Území, která připadla Karlovi Lysému, tvořila téměř bývalou Galii, totiž tu část Evropy, ohraničenou mořem na severozápadě, na západě a jihozápadě, Pyreneji, Středozezemním mořem a Alpami na jihu a jihovýchodě, Rýnem na východě a severovýchodě a část krajů položených na pravém břehu Rýna. Přes to byli byste na omylu, domnívali-li byste se, že od té chvíle na území tom bylo zřízeno francouzské království. Jistě jest vám známo, že v polovici 9. století a v 10. věku vytvořilo se z příčin, o nichž se zde nebudu šířiti, v celé Evropě zřízení společenské a politické zároveň, totiž režim feudální, jenž jest charakterisován tím, že všichni lidé jsou vázáni mezi sebou celou řadou vzájemných práv a povinností, podle povahy země, které jsou obyvateli, od krále, jenž jest na vrcholu řady jako nejvyšší suverén, až k otrokovi, jenž stojí na stupni nejnižším. Svrchovanost po způsobu římském, imperium, téměř úplně vymizelo, byvši nahrazeno vrchností. Man vládne nad určitým územím, a ježto v něm má moc, má i povinnosti. Má povinnost chrániti a brániti své vasaly a ti naopak jsou mu povinni službami, zvláště službou vojenskou,²⁾ kdykoli pán si jí vyžádá, a službou výpomoci,³⁾ to jest určitých poplatků peněžních.

Král jest pouze nejvyšším suverénem, ba v počátcích monarchie kapetovské měl menší moc, než někteří jeho vasalové. Než přece udržel si cosi z římského imperia, což jevílo se ve větě, kterou pokládám za velice příznačnou, a již věnujte laskavě svou pozornost, neboť hrála význačnou roli ve vývoji, jež prodělal později národ francouzský, a také proto, že hluboko byla vryta v myslí fran-

²⁾ Originál: le service d'ost. (Poz. př.).

³⁾ Originál: le service d'aide. (Poz. př.).

couzského lidu, a konečně, že po deset století stále působila na ustálení názoru, který máme ve Francii o státě a úkolech vládnoucích. Formulace se změnila, avšak základní myšlenka zůstala tatáž, a v 10. století, v počátcích kapetovské monarchie byla vyjádřena těmito slovy: „Král má povinnost spravedlností zabezpečiti pořádek a mír.“

Formulace tato byla velice plodná, neboť prohlašuje, že držitel moci politické má tolik povinností co práv, a že jeho první povinností jest zabezpečiti pořádek a mír. Formulace byla plodna také proto, že prohlašuje, že ten, kdo má politickou moc, musí vždy jednati spravedlivě a že tak myšlenka spravedlnosti vystupuje do popředí, na samém prahu dlouhé a pracné cesty, která vedla ku vzniku národa francouzského.

Uvidíme později, jak pojem povinnosti uspořádati veřejné orgány, aby v souladu se spravedlností byly uspokojeny fyzické a mravní požadavky jednotlivců, byl nahrazen pojmem moci nařizující, svrchovaným právem vládců. Rovněž tato úplná přeměna měla svůj první podnět ve středověké větě: „Francouzský král má povinnost spravedlností zabezpečiti pořádek a mír.“

II.

Tato královská moc, či spíše povinnost, která králi byla uložena, byla prvním základem politické centralisace Francie. Spolu byla důležitým činitelem v našem národním vývoji. To nelze upřít, a tak máme i prvý doklad toho, co prohlásil jsem na počátku, že totiž národní jednota francouzská byla především vytvořena silou vzešlou zdola, silou skutečně lidovou. Ta myšlenka, že král, nejvyšší suverén, má vlastní pravomoc, avšak pravo-

moc, která jest důsledkem povinnosti, jež mu jest uložena jeho postavením, moc, kterou musí vykonávati způsobem spravedlivým, zrodila se v srdci nízkých a slabých. Není to myšlenka mocných a silných tohoto světa; vznikla z nehlubšího svědomí lidu a byla, což opakují, prvním tmelem našeho národního vývoje.

Nechci zamlčovati, že v dějinách vyskytla se násilí, ničení, skutky barbarské a nespravedlnosti. Netvrdím, že středověk byl zlatým věkem. Avšak prohlašuji, že ti, kteří nám líčí francouzský středověk jako období barbarství a temnoty, kteří, jako Renan, mluví o velké noci středověku, jsou v naprostém rozporu s historickou pravdou. Tvrdím, že za deset století středověku nebylo tolik činů násilí a krutosti, ničení a loupení, co za čtyři roky poslední války a že 13. století francouzské může se počítati k nejskvělejším údobím dějiným. Počiná vítězstvím dobytým obyvateli měst, kteří se stali pravými prvky národa francouzského, za vedení šlechty a krále, vítězstvím u Bouvines, dobytým Filipem Augustem roku 1214 nad Angličany a císařskými vojsky. Byla také slavným počátkem tohoto staletého boje jednak proti Angličanům, pak proti Německu, boje, který vytvořil jednotu francouzského národa. Roku 1214 u Bouvines jako sedm set let později, roku 1914, postavil se francouzský lid odhodlaně proti najezdníkovi a prohlásil neodolatelnou silou svoji vůli býti svobodným, to jest neuznávatí na půdě, kterou obývá, žádné vlády, kterou si svobodně neurčil, a od níž požaduje pořádek a mír, udržovaný spravedlností.

Docházíme tak ke století 14. a 15., k době, kdy francouzský národ jest definitivně vytvořen, a to, jak jsem se již zmínil, za velké dlouhé války proti Anglii, která trvala celé století, války sto-

leté, a jež skončila francouzským vítězstvím u Castillonu roku 1453, jímž nadobro byla jihozápadní část Francie zbavena anglického panství.

Kdo ztělesnil národní obranu za tohoto stoletého boje proti cizí vládě, která probudila národní vědomí? Prostá dívka z lidu, pocházející z Lotrinska, o němž měli ještě odvahu tvrdit, že nebylo zemí francouzskou.

Nemám úmyslu vykládati historický význam Jeany d' Arc. Zmiňuji-li se o Panně Orleánské, mluvím nikoli jako historik, nýbrž jako sociolog. Chci pouze říci, že v historii Jeany d' Arc vidím společenskou událost, na jejíž podrobnostech, ať pravých, ať nepravých, nezáleží, událost, která nám opět dokazuje, že vůle, která vytvořila francouzský národ, nepřišla zhora, nýbrž zdola. Jeanne d' Arc představuje a slučuje tuto kolektivní vůli lidové massy, jež povstala, aby setřásla Angličany ve století 15. jako francouzská lidová armáda se vypjala na březích Marny a v ssutinách Verdunu roku 1914 a 1916. Jeanne d' Arc symbolisuje duši francouzskou 15. století, jako ji představuje poilu v roce 1914. Ve 20. věku stejně jako v 15. v širé masse lidu probudila se národní myšlenka a projevila se sama od sebe.

III.

V polovici 15. století je již národní jednota francouzská definitivně sjednána. Jala se pak sesilovati uvnitř činností monarchie, jež doplnila dílo lidu, a na venek nutností obrany proti císařskému Německu, nebo spíše proti říši římsko-německé, neboť Německa vpravdě tenkrát ještě nebylo, nýbrž byli Němci podrobeni císařské vládě.

Pohlédnete-li na mapu Francie, snadno uvědomíte si důvod, proč bojem proti císařství německému se upevnila naše národní jednota a že byla tím odolatelností a nezničitelností, jež ohromily svět. Francie má přirozené hranice na západ, jih a jihovýchod, avšak na východ, severovýchod a sever jest její hranice otevřená. Nutno jí tedy hájiti, a to hájiti jí proti nevyčerpatelné studnici obyvatelstva, jíž jest střední Evropa. Všechny války 16., 17. a 18. století, války za Velké Revoluce a císařství, všechny vysvětlují se nutností francouzského národa brániti se východním sousedům. Netajím, že Francie v jistých údobích měla boječtivost, a že několikráte uskutečnila, jak se dnes říká, imperialistickou politiku, a to v dobách Ludvíka XIV. a Napoleona. A tu ještě lze míti za to, že u Napoleonových armád byl to spíše imperialismus zápasů mravních a myšlenkových, než imperialismus bojů hmotných, jenž je vedl a svedl. Ať však tomu bylo jakkoli, tento duch bojovnosti trval jen krátkou dobu. V celku jest nepopíratelno, co jsem již prohlásil. Celý vnější život francouzský za posledních tří sta let, celá jeho zahraniční politika vyvíjela se pod zorným úhlem nevyhnutelné nutnosti obrany proti vpádu německému, ochrany východní hranice pro udržení jednoty a neodvislosti národní.

Od dob války stoleté značí dva význačné momenty postup tohoto odhodlaného a neustálého boje lidu francouzského proti východnímu nepříteli, dvě jména, jež jsou známa ve světě, a jež budou vyslovována, pokud bude lidstvo trvati, a která mluví, neboť lépe než slova jiná symbolisují neuhasitelnou vůli národa, jenž si přeje míti svoji půdu ve svobodném držení a uskutečniti plně poslání, které mu svěřil osud: Valmy a Marna. Valmy roku 1792, Marna roku 1914, dvě to vítězství

francouzského lidu proti dědičnému nepříteli. Dobrovůlník z roku 1792 a voják z roku 1914 mohli si podatí ruce: jeden i druhý ukázali světu se zvláštní výmluvností duši, stále horoucí pro francouzskou vlast, postavivši se proti těmž, neustále se obnovujícimu nepříteli.

IV.

Co dělo se v Německu, zatím co vytvářel se tímto způsobem z francouzského lidu národ? Na druhé straně Rýna utvořil se režim feudální téměř ve stejnou dobu jako ve Francii, než s tím rozdílem, že většina pánů měla větší moc, než sám německý (římský) císař a že nebylo celkem, tak jako ve Francii, stupnice územních jednotek odpovídajících stupnici osob, stupnici vasalů a suverénů. Císař jest volený, čímž nutně jeho moc jest omezována mocí knížat voličů. Nikde před 19. stoletím nebylo známky po národu německém. Dlouhá válka třicetiletá, vzniklá z luterské reformace byla skončena mírem vestfálským roku 1648, z něhož Německo vyšlo rozděleno na nescíslné množství knížectví, panovníků, podrobených římsko-německému císaři, jehož důstojnost ostatně den ze dne se zmenšovala. Ke konci 17. století však jeden z knížat nabyt zvláštního vlivu a pro-sazoval své cíle s neobyčejnou energií. Ale není to národ, jenž se tu začíná jeviti. Nikoli, jest to vláda, jež ho vede. Kurfirst braniborský stává se králem pruským roku 1701. Utvoří se vláda vojenská, a výlučně vojenská. Říkalo se právem, že Prusko není národem, ba ani státem mocí ovládaným, nýbrž armádou. Dejme tomu, že jest vojenskou vládou, vojenskou mocí, která se celá soustřeďuje v rukou královských.

A byla to především vojenská moc pruská, která vytvořila německý národ, jeho jednotu a individualitu. Říkám: především, neboť, jak jsem již prohlásil na počátku této přednášky, nelze neuznávatí i jiné prvky, jež dopomáhaly pruské moci vytvářiti německý národ. Nelze zapomenouti, že pod vlivem silných jedinců, kteří, jako na příklad Fichte svými „Řečmi k německému národu“, vykonávali silný proud, nastalo roku 1813 národní německé myšlenkové probuzení, které mocně podporovalo dílo centralisace a unifikace započaté Pruskem.

Aby mohlo býti dokonáno sjednocení německého národa pod vůdcovstvím Pruska, musela býti zprvu zničena moc císaře římsko-německého, který sídlil ve Vídni; bylo nutno dále oslabiti moc francouzskou, která nikdy nemohla svoliti k tomu, aby na její otevřené hranici vznikla velká národní jednotka, a spolu velká moc vojenská. Politika pruská od doby Bedřicha II. sleduje tuto dvojí ideu; její veškeré úsilí směřuje za tímto dvojitým cílem. A tak dílo vytvoření německého národa je spolu dílem vzniku politické moci, směřující ke zničení jiné moci a která vůbec nespočívala na národní myšlence, a spolu k ochromení velkého a starobylého národa, který chce žiti neodvisle na svém území a nesnese, aby mu v tom bylo bráněno.

Mějte na mysli tento cíl, a pochopíte celou historii Německa za poslední dvě století. Vyskytla se v prvé řadě válka sedmiletá proti Rakousku a Francii, která byla skončena mírem Pařížským roku 1760; a to vítězstvím Pruska. Za válek Revoluce a císařství spojilo se Prusko s Rakouskem proti Napoleonovi. Avšak hned po pádu velkého císaře obnovila se stará řevnivost. Kongres vídeňský (1814—1815) dal vzniknouti Německému

spolku, který tvořila malá království a knížectví, kde však přirozeně Prusko a Rakousko přely se o vedení. Geniální člověk, kníže Bismark, dovedl opatření je své zemi. A když vypukla válka z r. 1866, byla prestiž Rakouska ta tam.

Po porážce u Sadové v roce 1866 bylo Rakousko vyloučeno ze spolku Německého. Ten ostatně zanikl, aby učinil místo Severoněmeckému spolku, jehož členy byly za předsednictví krále pruského německé státy kromě zemí, položených jižně od Mohanu, a to Bavorska, Württemberska a vévodství Bádenského. Aby však mohla být vytvořena císařská jednota německá, bylo nutno dostatečně zeslabiti Francii, aby se nemohla postavit proti spojení všech německých zemí a všeho obyvatelstva je obývajících, pod žezlem pruského krále, jenž by se stal německým císařem. Bismark, dopustiv se podvodu, jímž se později chlubil, rozpoutal válku německo-francouzskou 1870—1871. Francie byla poražena, opuštěna mocnostmi evropskými, které teprve po 44 letech pochopily svůj těžký omyl. Byla zbavena Alsaska a Lotrinska. Německé císařství se utvořilo a král pruský byl prohlášen císařem.

Od té doby existuje nepochybně německý národ. Nelze již mluvit o obyvatelstvu, žijícím bez vzájemných pout pod vládou Hohenzollernů, jako tomu bylo u obyvatel podrobených vládě Habsburků. Nutno mluvit v německém národě, neboť jest těsná souvislost mezi všemi jednotlivci, kteří jej vytváří. Avšak silou, která především vyvolala a vytvořila tuto závislost, to nebyla, jak jsem se již zmínil, síla zdola, ze samých útrob národa; tato síla přišla zhora: vojenský pruský stát vytvořil národ německý a to podle svého vzoru.

V.

Jak jsem již výše upozornil, nechci tím říci, že v Německu by nebylo jiného národního pouta než podřízenosti všech zemí německých moci pruské. Kdyby tomu tak bylo, byla by německá národní jednota velice slabá. Chci pouze říci, že vznik německého národa byl vyvolán a řízen pruskou mocí a že naproti tomu národní jednota francouzská byla spontánním výtvorem samého národa. Na druhé straně Rýna vědomí souvislosti mezi jednotlivci a vůle žít v národní jednotě byly prvky podružnými, uvedenými v činnost moci zhora. Ve Francii předním činitelem, tvořícím národní jednotu byla vůle lidu francouzského, a monarchie hrála úlohu podřadnou. — To postačí k uvědomění si naprosté odlišnosti těchto dvou národů, odlišnosti, jež, jak snadno mohlo by se prokázati, se jeví v celé literární tvorbě, v názorech filosofů obou národů a v theoretických synthesích jejich právníků.

Ač tedy, jak bylo prokázáno, německý národ byl vytvořen pruskou vojenskou mocí, přes to nechce tím býti řečeno, že jest dílem umělým, to proto, že přežil, a dokonce sílí po vojenské porážce Pruska, zpečetěné mírem Versailleským v důsledku světové války. Vytýkalo se jeho redaktorům, že majíce v ruce moc, vyjednávali s Německem, místo s rozličnými státy, které vytvořily císařství německé, vytýkalo se jim dále, že nezničili německou politickou jednotu a neutvořili Německo rozdělené, jak bylo po míru Westfálském. Výtka ta není oprávněna více, než výtka, o níž jsem se zmínil ve své předcházející přednášce, že prý totiž nebylo vytvořeno silné Rakousko jako protiváha Německu. Původci míru Versailleského nemohli vytvořiti silného Rakouska, neboť

neexistuje rakouský národ, jenž by mohl býti nositelem jeho moci. Nebylo možno rovněž vytvořiti Německo rozdělené, ježto to od r. 1870 definitivně sjednalo si národní jednotu, a mocně ji zesílilo, a ježto nelze národní jednotu, jakmile jednou skutečně trvá, zničití vůlí několika mocných lidí u zeleného stolu. Vojenská moc pruská vytvořila německý národ; vojenská moc pruská byla poražena; avšak přes to existuje německý národ. Není v moci diplomatů, aby tomu bylo jinak.

Ba řekl bych, že se mi zdá, že v důsledku války, což se bude jevití paradoxním, přes německou porážku národní německé sjednocení jest dnes silnější než bylo roku 1914. Vskutku v době, kdy knížata různých dynastií vládla v rozličných zemích německých, tvořila silný prvek politicky decentralisační a vzpěčující se plnému splynutí v Německu ovládaném Berlínem. V jediném dni byly všechny dynastie svrženy s trůnu. Byla prohlášena Německá Republika, která si dala ústavu, odhlasovanou národním shromážděním, zvoleným všeobecným právem hlasovacím. Jednotlivé státy trvají dále, avšak zbaveny svých knížat, jsou bez vůle a činu: a říše republikánská jest národním státem jednotnějším a z hlediska politického silněji centralisovaným než byla říše císařská.

Se stanoviska své vlasti toho velice lituji, avšak jako sociolog musím to konstatovati, a doufám, že státníci mocností, které byly spojeny a sdruženy ve válce, to pochopí a budou podle toho jednati. Nevytýkejte diplomatům, že nedovedli zabrániti stavu, o němž se zmiňuji. Události jsou silnější lidí, a jsou věci, jimž nelze se vyhnout. Tento stav věcí doléhá v první řadě na Francii, avšak bylo by šálením sebe sama, kdyby kterýkoli národ, třebas i mimo Evropu za širým oceánem ležící, se domníval, že se ho to netýče.

Dokončili jsme tak badání o podstatě národa, první to složce národní svrchovanosti. Co sluší nyní rozuměti pod svrchovaností a jak se vyvíjel tento pojem svrchovanosti? Tím budeme se nyní obíratí, majíce zvláště na mysli tři národy: Francii, Spojené Státy a Německo.

PÁTÁ PŘEDNÁŠKA.

O svrchovanosti.

Dámy a pánové,

nyní, kdy známe již podstatu národa, již snažil jsem se vysvětliti v předcházejících našich shromážděních, zbývá nám pojednati o svrchovanosti, abychom pochopili pojem svrchovanosti národní.

Otázka není lehká. Po více než dvě století mluví se o tomto předmětu, a všechno to, jak se mi zdá, věc spíše zatemnilo než objasnilo. K tomu pak přistoupila neurčitost terminologická, jež věc zatemnila ještě více.

Nutno proto nejprve si ujasniti své stanovisko. Odmítám terminologii některých spisovatelů, a zvláště autorů německých, kteří liší moc politickou od svrchovanosti a kteří pokládají svrchovanost za jistou vlastnost moci politické. Nutno míti na mysli, že já užívám těchto dvou výrazů přesně v témž smyslu. Svrchovanost, veřejná moc, moc státní, autorita politická, všechny tyto výrazy pokládám za synonyma a užívám slova svrchovanost, poněvadž je to slovo nejkratší a nejpohodlnější.

Rovněž jest nutno objasniti si jinou věc. Ve velice zajímavém článku, vyšlém r. 1906 v Revue des sciences politiques de Columbia, Franke Giddings, vynikající sociolog, velice správně napsal, že nutno rozeznávati dvě věci úplně různé a to jednak svrchovanost nebo veřejnou moc jako společenskou skutečnost, jednak názor, jenž se v určité době vytvořil o pojmu svrchovanosti nebo veřejné moci. A má naprostou pravdu. Nechci prozatím vůbec zabývatí se svrchovaností jako společenskou skutečností. Možná, že později budu nucen ukázati, že svrchovanost jako společenská skutečnost jest pouze samovolná diferenciacie v daném společenském celku mezi slabými a silnými, že svrchovanost jest tím spolu skutečností velké váhy. Rovněž tak soudí i profesor Giddings.

Prozatím chci vysvětliti, jak vytvářel se pojem svrchovanosti okolo velké doby v roce 1789, který jsem vzal za východisko našeho bádání. Jak dívali se na podstatu svrchovanosti, když ke konci 18. století prohlásili princip národní svrchovanosti? Pouze tím budu se nyní obíratí.

Mám na mysli větu, které si zvláště vážím, o níž jsem se již zmínil a k níž se ještě vrátím, že totiž názor, který v určité době o jisté věci se vyvine, tvoří sám sebou společenský fakt, jehož reální sociolog nesmí opomíjeti. Myšlenky jisté doby samy o sobě jsou společenskými skutečnostmi a důležitým prvkem společenského vývoje. Ať správný či nikoliv, působí přímo na běh událostí; a kdybych se nebál, že budu paradoxní, řekl bych, že tím větší mají vliv, čím méně jsou oprávněny. Historie pojmu svrchovanosti prokázala by jasně tento názor.

I.

Nauka o svrchovanosti došla roku 1789 svého plného vývoje. Vznikala poněnáhu. Zbytky římského imperia, instituce feudálního panství, teorie o vlastnictví římská a feudální zároveň, dominiium, dogmata teologů 13. století, teorie protestantských spisovatelů z polovice 16. věku, konečně myšlenky filosofů a encyklopedistů 18. století, veškery tyto prvky spolupůsobily různou měrou při tvorbě pojmu svrchovanosti, jak jí rozuměli roku 1789 a která se stala předmětem nauky, jež byla sice sestavena podle nejpřísnějších zákonů logiky, avšak jejíž základ, jak později ukáží, byl velice slabý.

Prosím za prominutí, musím věc vyložití způsobem poněkud abstraktním; nelze jinak. Jest nutno, abychom si pojem svrchovanosti stanovili způsobem pokud možno nejpřesnějším, chceme-li pochopiti další studie.

Svrchovanost jest vůle. To jest základní bod celé nauky. Co jest vůle? Tu nutno se odvolati k psychologům, a to k největšímu z nich, slavnému americkému filosofu, Williamu Jamesovi. Opustil bych však svůj obor, pustil-li bych se do podrobností tohoto předmětu; omezím se proto a uvedu jen výsledky psychologických bádání o podstatě vůle. Z analys Williama Jamesa a jiných psychologů vyplývá, že vůle jest energie ideo-motorická. Co to znamená? Odpověď jest jednodušší, než se zdá na první pohled.

Jest vám známo, že slova energie užívá se dnes ve všech jazycích k označení každé schopnosti na určitý podnět konati práci, která přemísťuje na vzdálenosti hmoty nebo něčím pohybuje.

Pokud energie není převedena v pohyb jistým podnětem a nekoná práce, říkáme, že jest to

energie polohy. Jakmile začne působiti vnější podnět, energie přejde v činnost a pohyb se uskuteční.

Uvedme příklad, jenž v městě, jako jest New-York, stane se tisíckrát za den před našima očima. Před vchodem university čeká na vás automobil. Pokud jest v klidu, chová sám v sobě energii polohy, složenou z elektromagnetu a benzínu v nádrži. Automobil nepracuje, stojí. Chcete odjet: řidič otočí páčkou nebo stiskne knoflík; hned přeskóčí elektrická jiskra, benzin začne explodovati, motor dá se do chodu a vůz odjede. Tak zprvu energie polohy přejde v energii pohybu z podnětu, jenž sám jest již energií pohybu, silou, vyvolávající sám předcházející pohyb.

Pohledme nyní na vůli. Každá vůle jest energií polohy. Avšak tato energie volní může v danou chvíli přejíti v energii pohybu; mluví se proto o pohybu vůle. Ceho je zapotřebí, aby energie volní přešla ve stav hybný, aby vznikl pohyb vůle? Jest zapotřebí, jak jsme viděli v předešlém příkladu, aby působila hmotná příčina vnější na energii pohybu jsoucí v poloze? Nikoli. Zde naopak jest to síla vnitřní, působící na činnost energie volní. Je to vědomá myšlenka, jež stane se působivou silou, která dosáhne určitého cíle, jestliže uvede v pohyb svoji energii volní, jestliže vykoná čin vůle, to jest, jestliže uvede svoji energii volní ze stavu polohy do stavu pohybu, tím že projevujíc ji na venek a uvolňujíc sílu, kterou v sobě chová, působí hybně ve světě vnějším.

Vraťme se k našemu příkladu o automobilu a řidiči. Také řidič, když otočí klikou nebo stiskne knoflík, uvádí v pohyb energii polohy, která v něm dříme, uvolňuje sílu, která způsobí pohyb. Avšak co uvede v pohyb tuto energii? To nazývá

William J a m e s dobře pružinou; je to představa, kterou si řidič utvoří, že pojedje s jednoho místa na druhé, myšlenka, aby dosáhl jistého výsledku. Právě proto jest vůle energií ideo-motorickou, totiž energií, která zůstává v poloze až do chvíle, kdy představa dosíci určitého cíle přinutí subjekt, aby přešel k pohybu, vytvořil čin vůle a uvedl svou činnost v pohyb.

Tento krátký rozbor podstaty vůle a činu vůle usnadní nám dobře pochopiti dvě skutečnosti. Předně, že oproti skutečnostem fysickým a fyziologickým činy volní mají důvod v sobě samých, totiž v myšlení subjektu energie volní, jež se jeví jako původní příčina přechodu energie polohy v pohyb, subjektu, jež nutno chápati jako první příčinu vyvolaného pohybu. Činnost volní, činnost fysická, není způsobena předcházejícím působením fysickým, jest určena cílem, účelem, jež má na mysli původce činu. Tím spolu pochopíme důležitou úlohu, jakou má účel při činu volním, a právě proto jsem se této věci déle zdržel. Čin vůle jest vždy určen cílem. Při každém činu vůle jde o dosažení určitého cíle a možno prohlásiti, že není činu vůle, nepůsobí-li myšlenka dosáhnouti nějakého cíle na subjekt, jenž chce tento čin.

Z toho, co jsem řekl, nutno vyvozovati velmi důležitý důsledek, jenž by měl podle mého mínění ovládati veškery nauky vědy společenské, ať jde o právo, národní hospodářství, politiku nebo morálku, totiž to, že vlastním původcem vůle jest povaha cílů, jimiž vůle musí býti určována. A že spolu, především cenu činu vůle charakterisuje účel, který ji k němu pohnul. Říkám především; nebylo by správné říci, že výlučně, neboť jsou činy, které samy o sobě jsou špatné pro svůj předmět a které zůstanou špat-

nými, ať jest jakýkoli cíl, který si určily. Známa věta: účel světí prostředky, nemůže býti ani zásadou mravní a právním pravidlem, ani politickým maximem.

Musí se lišiti mezi cílem a předmětem, a jest to snadná věc, ač často oba pojmy se směšují. Předmětem činu vůle jest pohyb, který chce býti uskutečněn. Cíl jest důvod, proč se chce, aby pohyb se uskutečnil, nebo přesněji, myšlenka, kterou si člověk utvoří, že takový výsledek se uskuteční, jestliže vykoná čin zamyšlený. I hering uvádí prostý příklad: „Chci vypítí sklenici vína.“ Vypítí sklenici vína jest předmětem činnosti; cílem, abych zahnal žízeň; rovněž jest cílem, abych se opil. Jest zřejmo, že povaha činu jest naprosto rozdílná, jestliže činnost jest vyvolána tím nebo oním cílem.

II.

Zdržel jsem se u této psychologické analýsy vůle, a vidíte, že to nebylo bez prospěchu. Ukázalo se totiž, co prohlásil jsem již dříve, že při posuzování povahy vůle nutno znáti a určití si motivy, které jí mohou pohnouti k činu. Když to si uvědomíme, hned poznáme, že jest charakteristickým pro vůli zvanou svrchovaností, že může býti určována jen určitými důvody, nebo lépe, že musí býti určována jen za určitých podmínek, jež jsou jí vlastní, a které jsou úplně cizí pro všechny ostatní vůle, čímž se vysvětluje, že svrchovanost jest vůlí s vlastnostmi, které nemá žádná jiná vůle na světě.

Vlastní povaha svrchované vůle jest vyjádřena ve větě právníků německých. Ovšem, že není ani ve spisech 18. století, ani ve francouzských ústavách revoluční epochy, ani v dílech právníků

francouzských, kteří je komentovali. Avšak myslím, že věta ta lépe než kterákoli jiná vyjadřuje pojetí svrchovanosti v roce 1789. Tato formulace zní: svrchovanost jest vůle, jež má povahu pouze sobě vlastní, že nemůže nikdy býti omezována než sebou samou. Motiv, jenž jedině může pohnouti svrchovanou vůlí k pohybu, jest motivem čerpaným ze sebe samé. Nikdy svrchovaná vůle nemůže býti pohnuta k pohybu z toho důvodu, že nějaká jiná vůle si přeje, aby jednala tak či onak. Svrchovaná vůle nemůže nikdy býti pohnuta k pohybu proto, že jí k tomu zavazují skutečnosti nebo činy cizí. Má moc, že nikdy nemůže býti nucena k pohybu nebo k pohybu v určitém smyslu než tenkrát, jestliže sama chce anebo protože sama si tak přeje. Pouze ona a ona sama vytváří si důvody, určující svoji činnost. Každý rozbor a každá definice, která obírala se svrchovaností, vracela se k této formulaci. Jest jistě nejpřesnější, neboť jest nejpsychologičtější, ježto buduje přímo na psychologickém bádání o vůli.

Spisovatelé němečtí rovněž o svrchovanosti tvrdili: svrchovanost jest vůlí, která má oprávnění ze svého oprávnění, totiž vůlí, která sama sobě určuje rozsah své činnosti, co může činiti, co musí činiti, co nemůže činiti a co nesmí činiti. Jinými slovy možno říci: svrchovanost jest vůlí, která omezuje se pouze sama sebou. Nemůže-li strpěti, aby jiná vůle jí donutila k určité činnosti, jest důsledným, má-li sama moc určití sobě samě rozsah a předmět své činnosti.

Profesor Burgess napsal ve svém vynikajícím díle *Science politique et droit constitutionnel comparés*: „Co rozumíme slovem a důležitou zásadou svrchovanosti? Pokládám ji za moc původní, absolutní, bez omezení, všeobecnou,

vládnoucí nad podřízenými jednotlivci nebo nad celou skupinou podřízených.“

Profesor Esmein v neméně vynikající *Traité de Droit constitutionnel* napsal: „Moc, jež přirozeně neuznává, pokud jde o poměry, které upravuje, moc vyšší nebo rovnocennou, nazývá se svrchovaností.“

Definice Burgessova a Esmeinova vyjadřují stejnou myšlenku. Je-li svrchovanost skutečně vůlí, jež vždy řídí se jen sebou samou, nutně z toho vyplývá, že neuznává ani moci vyšší ani rovnocenné, že jest mocí původní, to znamená, že nenabyla této povahy od jiné vůle předcházející nebo vyšší, neboť pak by byla na ní závislá. Svrchovanost jest neobmezena a absolutní, neboť, kdyby tomu tak nebylo, byla by závislá na jiné vůli, která by ji obmezovala a v důsledku toho přestala by se řídití pouze sebou samou.

Vše to, co vykládám, nejsou mé myšlenky, nýbrž podávám pouze znění nauky, avšak nauka ta hrála důležitou úlohu, a proto již tím jest společenskou skutečností prvního řádu. A abych vám řekl své mínění o těchto věcech, myslím, že v této nauce o svrchovanosti, ať jest jakkoli logická, není atomu pozitivní skutečnosti, že jest to konstrukce formálně metafysická, zajímavá a logicky vybudovaná, avšak naprosto neodpovídající skutečnosti a že jest již dnes na ústupu.

Ať jest tomu jakkoli, jaké důsledky poutaly se k této povaze svrchovanosti?

III.

Předně jest vidno, že chápeme-li takto svrchovanou vůli, nemůžeme připustiti, aby byla někdy spoutána jakýmkoliv závazkem vůči vůlím ostatním. Může míti práva, nemá naprosto závazků.

Měla-li by je, byla by vázána jinou vůlí; přestala by tak řídití se pouze sebou samou a přestala by býti svrchovanou vůlí. A proto Rousseau, jeden ze zakladatelů této nauky, napsal: „Je proti povaze politických těles, aby suverén ukládal si zákon, který nemůže porušiti.“⁵⁾ A Kant, jenž byl přímo pod vlivem myšlenek „Smlouvy společenské“ v těchto věcech, jak jsem ukázal ve studii, uveřejněné v Harvard Law Review v roce 1917, napsal: „Zákon (zákon svrchovaného vládce), který je tak posvátný, tak neporušitelný, že jest již hříchem, pochybujeme-li o něm... zdá se, že není ani od lidí, nýbrž od jakéhosi nejvyššího a neomylného zákonodárce... Z toho vychází předpoklad, že pán ve státě má pouze práva vůči svým podřízeným a že nemá vůbec povinností.“⁶⁾

Svrchovanost jest tudíž vůlí vždy příkazující. Jest nejvyšší vůlí ze všech ostatních vůlí, které jsou na daném území. V důsledku toho vzchází s nimi ve styk nikoli formou smlouvy, nýbrž vždy cestou příkazu. Mezi suverénem a poddaným jest vždy poměr vyššího k podřízenému, neboť svrchovanost jest podle své povahy vůlí vždy a stále příkazující. Možno říci podle starého úsloví, vzatého z kanonického práva, že každá společnost, kde existuje svrchovaná moc, jest společností nerovnou, to jest, že skládá se z osob, jsoucích v různém postavení, jichž vůle mají rozličné vlastnosti a váhu. Osoby, které jednají jménem svrchovanosti, které vyjadřují svrchovanou vůli, jsou nadřizeny ostatním a chovají se vůči nim jako osoby dávající příkazy a pouze tím způsobem. Osoby,

⁵⁾ Contrat. social, kniha I, kap. VII.

⁶⁾ Métaphysique du droit, franc. překlad Barriho, str. 177.

vůči kterým se svrchovanost uplatňuje, jsou povinny dbáti daných příkazů, ne pro jich vnitřní obsah, nýbrž proto, že rozkaz ten vydán byl vůlí podle povahy vyšší než jest jejich vlastní vůle.

Tento rys vůle vyšší a příkazující jest svrchovaností tak vlastní, že se říká, že když suverén z rozličného důvodu uzavře smlouvu, místo aby jednal jednostranně způsobem příkazujícím, že tato smlouva nemá vůbec povahy smlouvy uzavřené mezi dvěma stranami nesvrchovanými, nýbrž že má zvláštní vlastnosti, jimiž se liší od pravidelných smluv, a bývá tvrzeno, že nelze na smlouvy ty užití obecných předpisů o smlouvách. Nauka ta jest velice nebezpečná, neboť přivádí k absolutismu v politice vnitřní a k loupeži a násilí v politice zahraniční.

IV.

Jiný důsledek, čerpaný z povahy svrchovanosti, jest její jednota a nedělitelnost. Článek první úvodu třetího titulu francouzské ústavy z r. 1791 stanovil: „Svrchovanost jest jediná, nedělitelná a nepřenositelná.“ A bylo to naprosto logické.

Svrchovanost jest jedna, tím se chce říci, že na daném území může býti pouze jedna jediná svrchovanost, a že jeden a tentýž člověk může býti podroben pouze jedné jediné svrchovanosti. Dejme tomu, že na jednom území byly by dvoje svrchovanosti, čili jinými slovy, že týž člověk byl by podřízen dvěma svrchovaným vůlím. Kdybychom pak si představili, že obě ty suverenity by vydaly odporující si nařízení, ona nařízení buď se neprovedou, a pak není vůbec svrchovanosti, ježto tyto domnělé dvě svrchovanosti navzájem se prostupují a jejich vůle přestává býti svrchovanou. Nebo se z těchto dvou opačných rozkazů jeden

prosadí a tu pak vůle, která tento příkaz vydala, jest vůlí svrchovanou, druhá však nikoli, ježto jest omezena, pohlcena vůlí druhou. Jest tedy jen jedna jediná svrchovaná vůle na tomtéž území, jež ovládá obyvatelstvo. Nebo představte si, že by na témže území dvě domnělé svrchovanosti vydaly protichůdné zákony. Buď žádný z těchto zákonů neměl by závazné síly, a pak by nebylo vůbec svrchovanosti. Nebo jeden z těchto zákonů byl by závazný a druhý nikoliv; pak by tento nebyl svrchovaným, onen však ano. Není tedy na tomže území jiné svrchovanosti, než jedné.

Podotýkám mimochodem, že tato povaha výlučnosti svrchovanosti vyvolala proslulou otázku státu spolkového. Jest naprosto nemožno touto teorií svrchovanosti vysvětliti systém federální. Na příklad systém Spojených států, kde obyvatel New Yorku jest současně podřízen federální moci Spojených Států a moci dílčího státu New Yorku. Prohlásili-li bychom obě moci za svrchované, tu buď obě by se rušily, a obě přestaly by pak býti svrchovanými, anebo by jedna ustoupila druhé, a tím přestala by býti svrchovanou. Avšak nositel moci, která přestane býti svrchovanou, není státem. Je-li to federace, nejsou Spojené Státy státem. Je-li to dílčí stát, není státem on. Otázka není vůbec řešitelná. Podle mého mínění jest to nejlepším důkazem proto, jak umělá a nesprávná jest tato teorie svrchovanosti.

Svrchovanost jest nejen jedna, nýbrž také nedělitelná. To znamená, že nelze ji děliti na rozličné prvky, vtělené různým orgánům. Vůle je nebo není. Nemůže existovati po částech. Kdyby svrchovanost byla rozdělena, byly by to zlomky vůle, což jest stav, jež zdravý rozum nemůže pochopiti. Kdybychom naproti tomu připustili, že svrchovanost jest rozdělena mezi dva nebo více

orgánů, tu buď by tyto rozdílné orgány byly všechny svrchovanými, což je nemožno, jak jsme ukázali, ježto svrchovanost jest jediná, nebo by žádný z těchto orgánů nebyl svrchovaným a tu by nebylo vůbec svrchovanosti.

Konečně poslední rys svrchovanosti jest její nepřenositelnost, čímž se chce naznačiti, že nositel její nemůže ji postoupiti nikomu jinému. Vskutku, je-li svrchovanost vůlí, nemůže se od-poutati od svého nositele, ať jím je kdokoliv. Kdyby tento přenesl svoji svrchovanost, přestal by v tom okamžiku existovati jako nositel vůle, a jakmile by ji postoupil, svrchovanost by zmi-zela. Člověk nemůže postoupiti své vůle. Jest stále nadán vůlí, která tvoří podstatu jeho by-tosti. Převedení vůle rovnalo by se sebevraždě a jeho vůle by zanikla, jakmile by ji chtěl převésti. Stejně tak bylo by tomu se svrchovaností.

Tato poslední vlastnost svrchovanosti přivádí mne k tomu, abych odpověděl na dvě otázky, chci-li dokončiti naše studie o svrchovanosti. Kdo jest nositelem této vůle, která má vlastnosti vůle svrchované? A dále: přiznáme-li vůli určitého no-sitele svrchovanou povahu, jak to odůvodníme? To jest proslulý problém o nositeli a původu svrchovanosti. Jaké stanovisko zaujali v té věci roku 1789? To bude předmětem naší příští schůze.

ŠESTÁ PŘEDNÁŠKA.

Národ původním nositelem svrchovanosti.

Dámy a pánové,
pokusil jsem se ukázati v naší první přednášce, že podle nauky z r. 1789 svrchovanost jest vůlí, avšak vůlí zvláštního druhu, jež nikdy nemůže býti omezována než sebou samou, vůlí, jež má oprávnění ze svého oprávnění, která v důsledku toho jest neodvislá od každé jiné vůle, vůlí, jež má práva, nikdy však povinnosti, vůlí, jež vystu-puje vždy jako vůle nařizující.

A chápeme-li takto svrchovanost, musíme nutně rozřešiti dvě důležité otázky.

Nejprve každá vůle předpokládá osobnost, jež ji podmiňuje, to jest svého nositele. Co jest to osobnost? Jest to každá bytost, vědomá si sama sebe, svého jednání, toho, co podniká, a toho, co nečiní, důvodu, proč to činí, a onoho se zdržuje, a spolu bytost zůstávající stejnou po celou dobu svého trvání. Pouze osobnost, totiž bytost vědomá si sebe samé, může býti nositelem vůle. Nezapomeňme přece, co jsem vyložil v pře-dešlé přednášce, že vůle jest, podle výrazu Wil-liama J a m e s e, silou ideo-motorickou, to jest silou, jež vtěluje se v čin účinkem myšlenky. Je-li

svrchovanost vůlí, musí mít za nositele osobnost, to jest bytost sebe vědomou. Jaká je to však osobnost? To je problém nositele svrchovanosti.

Dále pak svrchovanost jest vůlí zvláštního druhu, vůlí nejvyšší, neodvislou, nařizující, která řídí jiné vůle a jež sama nemůže býti žádnou jinou poutána. Jak možno vysvětliti a ospravedlniti tuto zvláštní vlastnost svrchované vůle? Vždyť přece, ač jest nejvyšší z vůlí ostatních v daném území, jest jen vůlí lidskou. Jak tedy možno spravedlivě žádati, aby byla postavena nad ostatní lidské vůle? Tato otázka zove se problémem původu svrchovanosti, problémem, jenž zaměstnával učence od té doby, co začalo se přemýšletí o věcech společenských a politických. O problému tom byly napsány stohy knih a přece jeho rozřešení nepokročilo ani o píď ke předu, z toho prostého důvodu, že není v moci lidské to rozřešiti, neboť nelze lidským rozumem vysvětliti, proč jedna vůle lidská má býti nadřizena druhé.

Přes to byla však hlášána teorie národní svrchovanosti. Pokusím se v této přednášce ukázati, s jakým asi úspěchem. Nebude však neprospěšně, zmíniti se několika slovy o nauce, která v dějinách zaujímala význačné místo, a jež, možno říci, vyvíjela se souběžně s teorií národní svrchovanosti a dokonce na ni vykonávala jistý vliv, o nauce, která ještě dnes má své stoupence, to jest o t. zv. nauce práva božského.

I.

Mluvíme-li o nauce práva božského, nesmíme zapomenouti, že nauka ta byla hlášána ve dvojím rozličném podání, což musíme přísně odlišovati, chceme-li dopracovati se pravé myšlenky této teorie. Výtečný francouzský právník, de V a r e i l-

l e s - S o m m i è r e s, nazval jednu z nich teorií nadpřirozeného práva božského, a druhou teorií prozřetelného práva božského.

Podle teorie nadpřirozeného práva božského jest nositelem svrchovanosti jednotlivec, jenž vykonává moc v určité zemi, náčelník státu, král, císař, konsul, nezáleží na jménu, jaké má, prostě ten, koho teologové nazývají „*princeps*“ a jehož spisovatelé němečtí nazývají „*Herrscher*“. Princeps jest přímo Bohem určen, aby vládl lidu. Sám Bůh ho opatřil mocí politickou, a pouze Bohu samému jest povinen skládati účty z vlády své. Má také přímo posvátné vlastnosti, které opravňují jeho moc. Může vládnouti nad svými poddanými, tito však nemají nároku proti němu. Má povinnosti; avšak jen vůči Bohu, jenž mu přímo svěřil nadpřirozenou moc, a který jedině může ho volati k zodpovědnosti za jeho činy.

Klamali byste se, byli-li byste toho názoru, že tuto nauku hlásali všichni katoličtí teologové. Kdyby bylo kdy, ukázal bych vám, že svatý T o m á š A q u i n s k ý ve 13. století a S u a r è s ke konci 16. století učili naprosto jiné teorii, která spíše podobá se nauce, již jsem nazval božským právem prozřetelným a o níž se ihned zmíním.

Teorie nadpřirozeného práva božského nebyla ve Francii známa před 17. stoletím. Ovšem, mohlo by se míti za to, že ji má již na mysli známé heslo: „Francouzský král má své království od Boha a zásluhou svého meče.“ Avšak tato formulace byla spíše záporná než kladná. Mám za to, že měla pomáhati králi odmítati uznání svrchovanosti se strany císaře německého a papeže a ospravedlniti jeho nezávislost na nich. Avšak v dekretch Ludvíka XIV. a v ediktu Ludvíka XV. z prosince 1770 nalézáme již zřejmě nauku o božském právu nadpřirozeném. Stojí tam: „Důstojnost královská

pochází přímo od Prozřetelnosti; Bůh a nikoli lid jest pramenem moci a pouze Bohu jsou odpovědní králové z výkonu své pravomoci.“

Není nezajímavá srovnání tyto názory s některými projevy německého císaře Viléma II., jenž také častokrát prohlašoval, že svou císařskou moc má přímo od Boha a že pouze jemu bude skládati účty ze svých činů. Ostatně v té věci i spojenci mu dali za pravdu, neboť přes výslovné ustanovení článku 227. mírové smlouvy Versailecké ponechali milému Pánu Bohu starost o jeho souzení.

V září 1897 prohlásil Vilém II. v Koblenzi: „Vilém I. vyzvedl a vysoko povznesl poklad, který všichni musíme žárlivě střežiti, totiž království z milosti Boží... jež odpovědnost jest pouze Stvořiteli, kteroužto zodpovědnost nemůže na vládcí požadovati žádný ministr, žádná sněmovna a žádný národ.“ A opět dne 26. srpna 1910 v Královci prohlásil: „Pokládá se za nástroj Páně a nehledě na běžné názory, jdu svou cestou, zasvěcenou pouze prospěchu a klidnému vývoji otčiny.“

Německý autor velice zajímavé knihy, nazvané „Lež 3. srpna 1914,“ zmiňuje se o rukopisu Viléma II. z měsíce října 1916, začínajícího slovy: „Král z boží milosti musí spoléhati pouze na samotného Boha. Musí pouze z tohoto hlediska určovati své cesty a své činy.“

V knize, nazvané „Král,“ kreslí Rosner, historiograf Viléma II., chování císařovo v tragické noci 18. září 1918, kdy od maršála Hindenburga a generála Ludendorfa se dozvěděl, že německá armáda jest nezvratně ztracena; autor přičítá Vilémovi II. tyto myšlenky: „Jsem králem, ... mám nejvyšší úkol, mám zodpovědnost a moc naléztí pravou cestu, možnost nastoupiti ji a za-

chovati směr. Byl bych lichým bláznem a neodpovědným dobrodruhem, kdybych neměl víry v milost boží a kdybych nebyl svatě přesvědčen o svém poslání. Nikoli, nemám práva vyjádřiti své obavy před nimi (důstojníky generálního štábu). V této smutné hodině zůstávám sám se svojí úzkostí, a jako Kristus v zahradě Olivetské, zatím co jeho učedníci spali, modlím se a říkám: Otče, je-li možno, vzdal ode mne tento pohár hořkosti; avšak ne má, nýbrž tvá vůle se staň.“ A tak Vilém II. až do poslední chvíle byl pln víry, že z nebe přijal božské posvěcení.

Avšak v této formě božského práva nadpřirozeného nevykonávala teorie teokratická svůj vliv na obecný vývoj politických názorů a speciálně ne na vznik myšlenky o národní svrchovanosti. To stalo se ve formulaci teorie božského práva prozřetelného.

II.

Podle této teorie politická moc pochází přímo od Boha podle slov apoštola svatého Pavla: „Omnis potestas a Deo.“ Avšak člověk nebo lidé, kteří ji mají, nedostali přímého božského posvěcení. Mají politickou moc lidskými prostředky, jež se uskutečňují za stálého vedení božské Prozřetelnosti, stále přítomné. A tak tato teorie dá se uvésti v soulad se všemi formami vlády, monarchií, demokracií nebo aristokracií. Moc politická sama o sobě pochází od Boha; avšak příslušné formy vlády pocházejí od lidí, kteří mohou si určití vládu, jaká je jim vhod. Vláda má vždy v sobě cosi božského, neboť vyvíjí moc, jejíž původ jest božský.

Tato nauka byla hlásána velkými teology katolickými a zvláště svatým Tomášem Aquin-

ským ve 13. století a Suarèsem ke konci 16. století. Ve století 19. měla dva slavné představitelé, Josefa de Maistre a Bonalda. Omezím se na pouhou citaci z díla tohoto, jenž napsal: „Moc je legitimní, nikoli v tom smyslu, že by lidé, kteří ji vykonávají, byli k úkolu tomu vyvoleni řádem zjevně vycházejícím z božství, nýbrž proto, že založena jest na přirozeném a základním zákoně společenského pořádku, jehož Bůh jest původcem, na zákoně, proti němuž odporovati jest vůbec marno, a k němuž i v případech odchylky člověk jest hnán neodporovatelnou silou událostí.“⁷⁾

Nauka božského práva prozívatelného logicky směřuje se s pravidly vlády, omezené činností zástupců lidu a existencí lidských zákonů, stanovících skutečnou odpovědnost vládnoucích. Připouští dokonce jakoukoliv vládu skutečně v zemi vládnoucí, ať jest královstvím, císařstvím nebo republikou, jen když zaručuje pořádek a mír.

To také hlásal formálně velký papež Lev XIII.: „Pokud“, napsal roku 1892 v dopise francouzskému kardinálu (t. zv. dopis smířlivosti), „v zemi jest moc pevná a činná, veřejný zájem poutá se k této moci, a nutno proto z toho důvodu uznati ji tak, jak jest. Proto také v tomto smyslu řekli jsme katolíkům francouzským: přijměte republiku, uznejte ji, buďte jí řádnými občany jako představiteli samého Boha.“

Předpoklad, jenž ostatně jest velice jasným závěrem nauky: politická moc má do sebe cosi božského; a proto v prvé řadě pro tento božský rys nutno jí býti poslušen.

⁷⁾ Législation primitive, Discours préliminaire, 5. édition, 1857, str. 41.

III.

Tento předpoklad dovoluje mi spolu přejíti k nauce národní svrchovanosti; neboť i tato vidí v politické moci cosi božského. Tvrđilo se často, že tato nauka na místo božského práva královského dosadila božské právo národa, a tento fakt mne přiměl, že na počátku této přednášky jsem prohlásil, že teokratická nauka jistě vykonávala přímý vliv na teorii o národní svrchovanosti.

Podle této totiž jest sám národ nositelem svrchovanosti a to nositelem původním. To znamená, že jakmile kolektivita existuje jako národ, má přirozeně a nutně svrchovanost nade všemi osobami, které se nalézají na jejím území. Jak a proč národní kolektivita jest nadána touto svrchovanou mocí nařizující?

Abychom to pochopili, musíme předně představit si národ jako osobnost rozlišnou od souhrnu jednotlivců, již národ tvoří, a která, jakožto národ, má sebevědomí a vůli, oboje jednotné a souhrnné, rozlišné od vědomí a vůlí jednotlivců, nebo jak někdy se říká, že jest duše národní odlišná od duší jednotlivců.

To jest základním požadavkem nauky o národní svrchovanosti. Nutno míti za to, že národ není jen skupinou jednotlivců, usedlých na společném území a navzájem spoutaných smýšlením, nesoucím se za dosažení stejného ideálu spolu hmotného a mravního, kterého mohou dosíci jen usídlením na území, jež obývají. Nutno připustiti, že není v národě pouze úzká vzájemná závislost, sdružující jeho příslušníky u vědomí společných zápasů a utrpení, neúspěchů a vítězství, společné rasy a stejného jazyka, nýbrž, že národ jest i velkou osobností mravní, která má skutečně

jedno vědomí své existence a jednu vůli, rozlišnou od vědomí a vůli jednotlivců.

Renan jasně vyslovil toto pojetí národní osobnosti slovy: „Národové jako Francie, Německo, Anglie, počínají si jako osoby mající charakter a duch přesně ohraničený; možno o nich činiti závěry, jako posuzujeme fysické osoby. Národ, církev, obec, mají silnější jsoucnost než jednotlivec, neboť ten se obětuje pro svou bytost, což hrubý materialismus pokládá za čistou abstrakci.“

Ač vydávám se v nebezpečí, že podle slov Renanových budu pokládán za hrubého materialistu, nemohu ze svého stanoviska uznati tuto personifikaci národa, ježto jest to pro pozitivní vědu něco naprosto nepředstavitelného. Jistě, že národ skutečně existuje, a vším tím, co jsem dříve uvedl, snažil jsem se to prokázati. Avšak z toho není možno usuzovati, že by národ byl osobností. Není pochyby o tom, že členové jednoho národa ve stejnou dobu myslí a chtějí tutéž věc. Avšak z toho faktu, že miliony lidí myslí a chtějí ve stejnou dobu totéž, že jdou za stejným cílem a že touží po tomtéž ideálu, není možno vyvozovati, — a nikdo nikdy neprokáže, že to možno činiti, — že jest mimo vůli milionů jednotlivců jedna vůle všeobecná, jediná a kolektivní, rozličná od vůli jedinců a postavená nad ně.

Než přece současná sociologie, jež tvrdí o sobě, že pracuje metodami vědeckými a že spočívá pouze na přímém pozorování skutečností, jest v tomto ohledu na stejném stupni s čistě metafysickou naukou r. 1789. Tvrdí v souhlase s touto, že jest skutečná, společenská osobnost, rozličná od osobností jedinců, kteří tvoří společenskou jednotku, a jeden z nejlepších představitelů školy sociologické, žák slavného Durkheima, mně velice zazlival, že to nemohu uznati. Pan Davy

napsal: „Jestliže Duguit opírá se o sociologii, musí se s ní skutečně ztotožniti. Proto musí především uznati požadavek, na němž celá sociologie jest založena, že totiž existuje skutečně sebevědomí a kolektivní vůle, rozlišná od sebevědomí a vůle jednotlivcov.“

Pokoušela se moderní sociologie dokázati osobní skutečnost národa? Ani pomyšlení. Utkvěla pouze na stanovisku, jež podal J.-J. Rousseau ve své Smlouvě společenské! Usudte sami, jakou má cenu.

Když prohlásil, že lidé zrodili se svobodni, neodvislí a izolovaní, a že pak smlouvou svobodně sjednanou založili společnost, smlouvou, v níž každý vzdal se své přirozené svobody a za to dosáhl bezpečnosti, Rousseau píše: „V té chvíli místo zvláštní osoby každého smluvníka vytváří se tímto činem sdružovacím těleso morální a kolektivní, složené z tolika členů, kolik shromáždění má hlasů, jež tímto činem nabývá svého společného já, svého života a své vůle.“⁸⁾

To jest pravé slovo. Každá společenská skupina, národ jako obec, nabývá faktem smlouvy společenské své společné já, totiž vědomí vlastní existence a vlastní vůle, rozlišné od vědomí a vůle jednotlivců. Zkrátka a dobře, jest osobností. Tato vůle kolektivní osoby, tato vůle všeobecná, podle slov Rousseauových, tato vůle osobností, již prý jest národ, není souhrnem vůli jednotlivců, nýbrž vůlí, odlišnou od nich. Jest však spolu vůlí svrchovanou. Národ-osobnost jest prý původně a od přirozenosti nositelem svrchovanosti.

Zbývá jen ještě vyložiti, proč tomu tak jest. Abych pravdu řekl, vysvětlení toho faktu není

⁸⁾ Smlouva společenská, kniha I, kapit. V.

vůbec. Nebo aspoň vysvětlení, které se podává, nemá větší ceny než vysvětlení ospravedlňující svrchovanost podle nauky božského práva, o němž jsem se zmínil na počátku dnešní přednášky.

IV.

Na důkaz, že vůle národa-osobnosti má povahu vůle svrchované, často zastánci této teorie spokojili se pouze tvrzením, že národ od původu jest nadřazen jednotlivci, ježto celek jest vždy nad částmi, které ho tvoří a že v důsledku toho jednotlivec jest podroben vůli národní, ježto jest součástí celku, který přirozeně a nutně jest mu nadřazen. Jest jasno, že jest to odůvodnění čistě formální a nedokazuje naprosto nic.

Aby pak zastánci národní svrchovanosti vysvětlili svrchovanou moc národa, uchylovali se také k důvodům jemnějším, jež však podle mého názoru nejsou přesvědčivějšími než právě uvedené. Nad to však vedou dokonce k záporu národní svrchovanosti.

A opět to byl prvý Rousseau, jenž jasně formuloval myšlenku, asi takto: svrchovanost náleží národu, protože jednotlivec zůstává svoboden, ač podléhá této svrchovanosti. Vskutku, ježto národ skládá se z jednotlivců, každý z nich, poslouchá-li národ, poslouchá vlastně vzato sám sebe a poslouchá-li sám sebe, jest svobodným. „Svrchovanost, podle Rousseaua, která jest vytvářena jednotlivci, z nichž sestává, nemá a nemůže mítí zájmů jim škodících. V důsledku toho svrchovaná moc nemá zapotřebí záruk vůči občanům, ježto jest nemožno, aby tělo chtělo zničití své údy... Ostatně, pokračuje Rousseau, kdo podrobuje se všem, nepodléhá nikomu.“⁹⁾

⁹⁾ Společenská smlouva, kniha I, kap. VII.

Tu však hned napadá námitka. Aby tato vůle personifikovaného národa mohla se projevití na venek, musí nutně použití většiny a menšiny. V důsledku toho není pravda, tvrdí-li se, že všeobecná vůle působí proti jedincům a že ti, kteří tvoří tuto všeobecnou vůli, podléhají vlastně své vlastní vůli. Naopak jest pravda, že vždy utváří se většina a menšina a že většina ukládá svou vůli menšině. Tím se věc nevysvětlí a nemůže vysvětliti.

Rousseau sám pokoušel se odstraniti tuto námitku, avšak učinil tak sofismem, jež se vymyká každému posudku. Uvažte sami: „Občan, tvrdí Rousseau, souhlasí se všemi zákony, ba i s těmi, jež platí proti jeho vůli, nebo které mu vyhrožují trestem, kdyby se pokusil některý z nich porušiti. Stálá vůle všech členů státu jest vůli všeobecnou; zásluhou její jsou svobodnými občany. Když podá se návrh zákona ve shromáždění lidu, tu není předmětem otázky, zda občané přijímají nebo zamítají osnovu zákona, nýbrž zda osnova ta jest v souladu s vůli všeobecnou, jež jest vůli jejich. Každý, kdo hlasuje, podává o tom svůj názor. Ze souhrnu hlasů pak vyplývá projev všeobecné vůle. Když pak zvítězí opačné mínění, tu znamená to pouze, že jsem byl na omylu a že to, co jsem pokládal za vůli všeobecnou, jí vlastně nebylo.“¹⁰⁾

Jest zbytečno dále se tím zabývati. Všechny důvody Rousseauovy jsou čistá sofismata a nic nedokazují. Dva nejhlubší francouzští myslitelé 19. věku neváhali to prohlásiti, začínajíc tím podkopávati základnu nábožné víry v národní svrchovanost, jež nyní pomalu mizí. Saint-Simon napsal: „Výraz svrchovanost z vůle lidu

¹⁰⁾ Smlouva společenská, kniha IV, kap. II.

znamená pouze protivu ke svrchovanosti z mílosti boží. Tato dvě opačná dogmata mají protilehlou existenci. Jsou přežitky dlouhých bojů metafysických, jež byly od doby reformace v západní Evropě.¹¹⁾

A Auguste Comte: „Od doby delší třiceti let, co zabývám se filosofií, pokládal jsem vždy svrchovanost lidu za utlačovací klam a rovnost za nehodnou lež.“¹²⁾

Jak to, že tato nauka o národní svrchovanosti, která neobstojí před pozitivní vědou, domohla se a ještě dnes zaujímá velké místo v životě a sebevědomí moderních národů? Z toho důvodu, o němž jsem se již zmínil, že v ní lidé vidí pravdu téměř náboženskou, článek víry, dogma. Věřilo se po staletí na božské posvěcení, a vládcí se domnívali, že jsou jim nadáni. Roku 1789 věřili se stejným zápalem v tento druh pozemské božskosti, totiž národní svrchovanost. Dogma to mělo své apoštoly a své mučedníky. Žhavá víra ve svrchovanost lidu zvedla massy, rozvrátila trůny a vytvořila moderní politický svět. Člověk vždy, aby si vysvětlil jevy, jichž neviděl, byl náchylen postavit je za výsledky, které pozoroval, nadpřirozené nebo metafysické síly, kterých neznal. Po dlouhá staletí odíval moc panovníků božským hávem, jenž mu poskytoval tuto moc. Roku 1789 místo moci vládců postavil novou metafysickou bytost, svrchovanou osobnost národa. Vše byly pouze domněnky. Avšak hodily se mystickým názorům; a lidé 19. století věřili jim se stejným zápalem jako jejich předkové ve středověku.

¹¹⁾ Du régime industriel, 1re Lettre au roi.

¹²⁾ Systéme de politique positive, édition 1895, IV, Appendice, p. 113.

Víra v dogma o národní svrchovanosti jest dnes v úpadku. Možná, že mladí z nás dočkají se jeho úplného zániku. Neodvažují se však pochybovat, že nebude nahrazeno jiným, možná, že jakýmsi náboženstvím bolševickým, jež bude jistě méně plodné a méně lidské, než bylo dogma o národní svrchovanosti.

V.

Avšak nutno již ukončiti. Podle teorie národní svrchovanosti, tak, jak se jeví při svém úplném vývoji, národ jest osobnost se sebevědomím a vůlí. Tato vůle jest svrchovaná. Svrchovanost pak se vykonává vládci, jménem a v zastoupení národa. Možno mluvit o státu, je-li tato svrchovaná vůle představována vládou. Stát jest proto národním sdružením, svrchovaným, representovaným vládou. Stát od původu jest svrchovaný, neboť jest to sám svrchovaný, uspořádaný a zastoupený národ.

Avšak jak osvědčila se tato svrchovanost národního státu? Jak snesla tato nauka, již jsme právě popsali v její čistotě, různé aplikace, které naskytly se po dobu staletí? A jak dnes se jeví? Předně, jaké má důsledky při stycích mezinárodních? To bude předmětem naší příští přednášky.

SEDMÁ PŘEDNÁŠKA.

Národní svrchovanost ve stycích vnějších.

Dámy a pánové,

v předcházejících přednáškách pokusil jsem se ukázati, jak vyvinul se pojem moderního státu, založeného na myšlence národní svrchovanosti. Vysvětlili jsme si pojem národa a pojem svrchovanosti a přešli jsme pak k definici státu. Prohlásili jsme, že státem jest svrchovaný národ s organisovanou vládou, či lépe národní svrchovanost vládou uskutečňovaná.

Nyní však se nám vyskytují dvě otázky. Zabývajíce se jimi a pátrajíce, jak pokoušeli se mnozí je zodpověděti, budeme moci pochopiti vývoj, jímž myšlenka národní svrchovanosti prošla od roku 1789.

První z těchto otázek se nám naskytne, přemýšlíme-li o vztazích svrchovaného státu k poddaným, totiž jedincům, kteří jsou mu podřízeni, ať tím, že prostě nalézají se na jeho území, nebo tím, že jsou jeho občany a zároveň sídlí na národní (státní) půdě. A tu vidíme, že stát jest také uvnitř činným a že přichází do styku s jednotlivci, kteří jsou mu podřízeni. Ihned možno po-

zorovati, že svrchovanost naráží na svobodu jedincovu, nebo, podle výrazu výstižnějšího a přesnějšího (jehož jsem již užil) na samosprávu lidské bytosti. Vzpomeňte si, jak jsem ukázal ve své první přednášce na to, že v stejnou dobu, totiž ke konci 18. století, kdy ve Francii a v Americe vyhlášena byla zásada národní svrchovanosti, byl rovněž hlášen princip osobní samosprávy, a mohl bych přímo říci princip osobní svrchovanosti, a že tak jaksi byla svrchovanost státní kladena proti svrchovanosti osobní.

Jak uvést v soulad tyto dvě svrchovanosti? Není jinak možno, než že jedna ustoupí druhé. Jak byl proveden soulad a jak vznikla součinnost v obojím vývoji pojmu národní svrchovanosti a pojmu svobody? Tím problémem budeme se zabývat v příštích svých přednáškách.

Avšak vznikla i druhá otázka ne méně závažná, a neméně obtížná, takže nutno se jí zabývat ihned. Otázka ta, což nutno otevřeně přiznati, nebyla dosud vůbec rozřešena. Jest to problém vztahů svrchovaného státu k jiným státům svrchovaným; jest to vyřešení otázky, jak se jeví národní svrchovanost ve vztazích mezinárodních. Tu nemůže být sporu. Zde střetnou se dvě svrchovanosti, potkávají se dvě osobnosti stejně svrchované. Možno připustiti, že vztahy mezi těmito dvěma osobnostmi svrchovanými podléhají pravidlu vyššího práva, jež omezuje jejich činnost a ukládá jim skutečné závazky? Jak jsme dříve již ukázali, svrchovanost státní jest pojmově vůlí, jež řídí se jen sebou samou, vůlí, jež má právo, nikdy však závazky, neboť kdyby tomu tak bylo, přestala by být svrchovanou, neboť přestala by být řízena pouze sebou samou.

Svrchovaný stát nemá povinností, nýbrž pouze moc nařizující pro své vztahy k jednotlivcům,

neboť možno říci, že jsou-li jednotlivci svézakoní, a lze-li tuto svéprávnost srovnávat se svrchovaností, že přece jest to jakýsi druh druhotné a podřadné svrchovanosti, a že v důsledku toho poměr mezi svrchovaným státem a samosprávnými občany jest poměrem nadřízeného k podřízenému, poměrem upraveným právním pravidlem, založeným právě na této podřízenosti občanů státu.

Není však možno, aby tomu stejně tak bylo mezi dvěma státy svrchovanými. Svrchovanost dvou různých států jest téže povahy a téhož druhu. Jedna z nich nemůže druhé ustoupiti. Jedna ani druhá nemůže být spoutána závazky. Ta i ona může mít pouze práva. A přece přes to vše, existují-li stálé styky mezi svrchovanými státy, jest nezbytně nutno, aby styky tyto byly upraveny právním řádem. Avšak každý právní řád ukládá subjektům těchto vztahů právní závazky.

Mohou být svrchované státy podřízeny pravidlu, které jim ukládá vzájemné závazky? Zdá se, že logicky jest to nemožno, neboť, kdyby podléhaly normě, která by omezovala jejich svobodnou vůli a jejich neodvislost, přestaly by být svrchovanými. Nemožno říci, že by přestaly být státy.

Naproti tomu však, nebude-li ustálen na pevném podkladě právní řád pro vzájemné vztahy států, bude platiti pouze moc, a dojde-li ke konfliktu, rozhodne nakonec válka a pouze válka. Jaké to vyhlídky do budoucnosti má lidskost!

To jest problém, jenž se nazývá problémem základů práva mezinárodního. Není otázky obtížnější a vážnější. A otevřeně prohlašuji, že jest neřešitelná, podrží-li se pojem svrchovanosti. To vysvitne jasně z výkladu o marných pokusech hnouti tímto problémem.

Všimněme si zprvu pomyslných teorií, hledajících cestu k východisku a pak pokusů státníků ji uskutečnit. Společnost národů, o níž špatně se smýšlí v jedné velké zemi, již nemusím ani jmenovat, zůstane přece nejvznešenější snahou, jež kdy byla projevna, aby vztahy národů byly založeny na právním základě.

I.

Pohledme nejprve, jak učenci snažili se rozřešit problém mezinárodního práva.

Před válkou byly dvě školy opodstatňující mezinárodní právo, z nich jedna, hájená právníky francouzskými, druhá učenci německými. Na těchto teoriích uvidíte jasně úplný kontrast mezi nazíráním na nauku práva veřejného v Německu a ve Francii.

Právníci francouzští měli snahu založit právo mezinárodní na pojetí podstatně obdobném pojetí individualistickému, na němž již vybudovali právo uvnitř státu platné. Všechny státy podle toho jsou osobnosti rovné a svrchované, jak také všichni lidé jsou bytostmi rovnými a svéprávními. Všechny státy mohou svobodně uskutečňovat svoji svrchovanost na venek. Mohou svobodně uplatňovat svou bytost jako státy. A to jest právě uskutečňování svrchovanosti ve stycích mezinárodních. Avšak, stejně jako jednotlivec, uplatňující svou činnost samosprávnou, musí mít ohled na samosprávu ostatních spoluobčanů, tak i stát při výkonu své neodvislé svrchovanosti musí respektovat svrchovanou neodvislost ostatních států.

Z toho pak vyplývá závěr, že mezinárodní úmluvy jsou závazny pro státy, které je podepsaly, neboť smluvní stát, který je ruší, činí křivdu svrchované osobnosti druhého smluvního

státu, právě jako jednotlivec, který porušuje smlouvu, křivdí právní osobnosti svého smluvníka, jehož jednou složkou jest jeho smluvní postavení. Jinými slovy, snad méně abstraktními, byla myšlenka ta vyjádřena takto: každý stát musí respektovat základní práva států jiných. Jedním z těchto základních práv jest právě právo uzavírat mezinárodní smlouvy. V důsledku toho, jestliže některý stát poruší smlouvu, kterou podepsal, porušuje jedno ze základních práv státu, s nímž uzavřel tuto úmluvu.

A přece přes všechno úsilí právníci francouzští, ač namáhali se založit právo mezinárodní na pevném podkladě, nemohli uniknouti z myšlenkové sféry tohoto úmorného pojetí svrchovanosti; a museli uznati, že v tom, přiznáme-li, že stát jest přísně a pevně vázán mezinárodní úmluvou tak jako jednotlivec jest poután smlouvou, jest tu cosi, co příčí se pojmu svrchovanosti. A tu hlásali nauku, opravdu důmyslnou, jež však nevedla k ničemu jinému než k podrytí samých základů práva mezinárodního. Mám na mysli nauku zvanou teorií klausule rebus sic stantibus, nauku ostatně velice jednoduchou.

Řeklo se: ano, státy jsou vázány mezinárodními smlouvami; avšak ve všech mezinárodních smlouvách mlčky se předpokládá klausule sic rebus stantibus, totiž klausule takováto: smluvní státy jsou vázány touto úmluvou jen pokud okolnosti zůstanou tak, jak jsou. V důsledku toho, jestliže poměry se změní, smluvní stát může od smlouvy ustoupiti. Podle tohoto doslovu, každý stát smluvní může podpis odvolati; a pouze on sám, ze své svrchovanosti, jest vždy oprávněn rozhodnouti, zda poměry se změnily tou měrou, aby mohl od smlouvy ustoupiti. A tak existovalo

právo mezinárodní, a spolu svrchovanost států byla zachráněna.

Nutno však uznati, že je-li vůbec za těchto okolností právo mezinárodní, má velice slabý podklad. Což možno skutečně mluvit o smlouvě právně závazné, když jedna ze smluvních stran může kdykoliv od slova ustoupiti ve chvíli, kdy se jí zlíbí a jak se jí zlíbí, zachovávajíc pouze podmínky, vyžadované mezinárodními zvyky při rozvázání smluv?

II.

Nauka německá byla bezohlednější. Její výraz spatřuji zvláště ve spisech vynikajícího německého právníka, jehož významu a vlivu nelze popírati, zvěčnělého profesora Heidelberské university Jellinka.

Tato nauka tvrdí, že mezinárodní právo jest výlučně vědomým výtvozem svrchovaných států, které se samy omezují úmluvou nebo shodou, to jest podle německého výrazu „Vereinbarung“. Stát jest, praví se, svrchovaný — nutno vždy vycházeti z tohoto pojmu — a zachovává tuto povahu při všech svých projevech života. Nemůže býti podřízen vyšší moci ve svých stycích s druhými státy, tím spíše ve stycích se svými podřízenými. Avšak stejně jako vůči občanům svým může se podřídití právu a omezení se projevem vlastní vůle, může se i ve stycích mezinárodních podřídití smluvním omezením a založiti toto mezinárodní právo veřejné, jemuž podléhá proto, že smlouvou svolil se mu podřídití. A tak zůstává svrchovaným, ačkoliv podléhá právu. To jest t. zv. nauka o autolimitaci státu, upravená pro poměry mezinárodní, jak již byla aplikována pro vztahy státu s jeho subjekty.

Jest zřejmo, že nauka tato staví právo mezinárodní na základ ještě labilnější než činila francouzská škola základních práv. Tato staví proti svrchovanosti státní základní práva ostatních států. Musí ovšem rovněž připustiti, že pojem svrchovanosti dovoluje státům ustoupiti kdykoliv od smluv jimi sjednaných. Avšak přece snaží se založiti právo mezinárodní na existenci práva oprávněného státy, jež odporuje tomu, kdo by je chtěl rušiti. Nauka německá staví právo mezinárodní na myšlence dobrovolného podřízení se států, které samy sobě ukládají omezení. Avšak dobrovolné podřízení není skutečným podrobením. Státové, kteří jsou podřízeni, poněvadž tomu tak chtějí, a tak dalece, pokud tomu chtějí, nejsou skutečně zavázáni. Ovšem, že jejich svrchovaná vůle neutrpí újmy; ale právě proto, abychom mluvili otevřeně, podle podobné nauky není vůbec práva mezinárodního.

Tato teorie autolimitace státu logicky ospravedlňuje dokonce veškerá porušení mezinárodního práva, všechny útoky na smlouvy nejslavnější. Když 3. srpna 1914 Německo přes závazek, který na sebe vzalo (smlouva z roku 1839, zaručující neutralitu Belgie), vpadlo do této země a pustošilo ji, aby snadněji a úplněji rozdrtilo Francii, jednalo úplně ve shodě s naukou, kterou jeden z nejlepších jeho učenců hlásal otevřeně a bez váhání. Když von Bethmann-Hollweg, kancléř německé říše, uděšeně prohlásil p. Goschenovi, vyslanci Velké Británie, že nechápe, jak Anglie může se pustiti do války pro cár papíru, když prohlásil v Říšském sněmu, že nutnost nezná zákonů, vyjádřil pouze způsobem jasným a stručným učenou teorii nejvýznačnějšího právníka německého.

Ostatně profesor Jellinek neustupoval před

důsledky svého chápání práva mezinárodního. Neboť, když je vyložil, dodal tato slova, podle nichž dá se předpokládati, že by neváhal, kdyby byl žil, schváliti Německem spáchaného porušení belgické neutrality a poskvrnění úmluv hagských o pravidlech válečných: „Tam, kde plnění práva mezinárodního, napsal heidelberský profesor, ocitne se v konfliktu s existencí státu, ustupuje právní pravidlo, ježto stát stojí výše než každá jednotlivá zásada právní, jak ukázalo již pozorování právních poměrů uvnitř státu: právo mezinárodní jest pro státy, nikoli státy pro právo mezinárodní.“¹³⁾

A tak jak právníci francouzští, tak němečtí nemohli uvést v soulad existenci mezinárodního práva skutečně pro státy závazného s principem státní svrchovanosti. Dopracovali se státníci a diplomati většího úspěchu? Nejpozoruhodnějším pokusem v tomto ohledu jest Společnost národů, již chtěli založiti vyjednávači o mir versailleský. Není možno přejíti ji mlčením. Výklad o ní bude předmětem naší příští přednášky.

¹³⁾ Jellinek, Allgemeine Staatslehre, 2. vyd. 1905, str. 343.

OSMÁ PŘEDNÁŠKA.

Společnost národů.

Dámy a pánové,

v naší poslední schůzce vyložil jsem problém, jak se jeví národní svrchovanost ve vztazích mezinárodních. Viděli jsme, jak přes veškeru námahu nejlepší právníci francouzští a němečtí nemohli dáti právu mezinárodnímu podklad skutečně pevný, protože neustále trvají na výlučném a bezohledném chápání pojmu svrchovanosti.

Jestliže nejučenější právníci nemohli nalézt prostředek, jak uvést v soulad existenci práva mezinárodního skutečně závazného pro státy se zásadou státní svrchovanosti, potírajíce se, jak to činí přirozeně na poli čisté theorie, možno se diviti, že politikové a diplomati, kteří ovšem nemohou abstrahovati od skutečností a náhodných událostí, nenalezli, nebo aspoň nedovedli uskutečniti pravidla skutečně závazného pro státy v jejich vzájemných stycích?

I.

Všichni vědí, že první vážný pokus širokého rozsahu za tím účelem, aby bylo utvořeno mezi-

národní smluvní právo závazné pro národy, třeba že jejich svrchovanost tomu bránila, a snaha zabránit válkám stala se až na prvé haagské konferenci, která se sešla roku 1899¹⁴⁾ na podnět ruského cara Mikuláše II. Dílo tenkrátě téměř ztroskotalo, a důvod tohoto neúspěchu byl nepopíratelně ten, že velcí národové rázně hájili svou svrchovanou moc, která, jak tvrdili, dává jim právo, aby svobodně opatřili výzbroj nutnou ku své bezpečnosti. A dodati, že nemohou přijati závazku, že podrobí se mezinárodnímu soudu rozhodčímu ve všech sporech mezi nimi vzniklých, zvláště ne v těch, které dotýkají se jejich cti, neodvislosti nebo bezpečnosti.

Pokus se opětoval na druhé haagské konferenci roku 1907.¹⁵⁾ A tu se již zdálo, že se dospělo k jakémusi výsledku. Není pochyby o tom, že velmoci nechtěly naprosto zavázati se k omezení zbrojení na zemi ani na moři. Není pochyby o tom, že nebylo možno dosíci úmluvy o nucené arbitráži pro všechny spory mezinárodní. Byl však zřízen stálý rozhodčí dvůr, k němuž mohly by se všechny moci obrátiti před počtím ozbrojeného nepřátelství. Naproti tomu, když nebylo možno stanovit smluvním právem normu, již by se svrchovaným státům zakazovalo použití zbraní, i když by měly za to, že jejich čest nebo bezpečnost jest ohrožena, byla stanovena velice podrobná a přesná pravidla, podle nichž měly se státy řídit ve válce pozemní i námořské. Když nebylo možno vydati právní zákaz války, učinilo se vše, čím by se mohlo zabrániti jejímu vypuknutí, a kdyby i přes to již vypukla, měly se bojující strany řídit určitými, přesně stanovenými

¹⁴⁾ V originálu omylem vytištěno: 1901.

¹⁵⁾ V originálu omylem vytištěno: 1905.

pravidly, aby byly omezeny její hrůzy a krveprolévání.

Dílo haagské bylo odváto jako stéblo slámy bouří roku 1914. Živě pamatují se ještě na svou návštěvu, několik dní před počátkem války v nádherném paláci míru v Haagu, vystavěném velkomyšlným darem slavného Američana. Není to přelud? napadlo mne. Snad přece vlády, dříve než počnou válku, dříve než rozpoutají nad světem lítici bolesti a smrti, přijdou sem požádati o nález vysoký mezinárodní soudní dvůr, který zde má míti své sídlo? Marná naděje. Téměř čtrnácte dní po tom Vilém II. bez jakéhokoli důvodu nařídil svým vojskům pochod Belgií proti Francii.

Německo bylo hluché k veškerým radám. Odmlítlo zakročiti u Rakouska, aby jím byla Srbsku prodloužena lhůta k zodpovědění ultimata. Nechtělo spor odevzdati konferenci velvyslanců v Londýně, jak navrhoval sir Grey, ministr zahraničních věcí Velké Británie. Nechtělo vůbec slyšeti o rozhodčím soudu haagském. Rozpoutalo v Belgii a Francii běsy války bez slitování. Jeho císař cynicky napsal, že prý vede válku tak krutým způsobem ze soucitu, aby byla pokud možná nejkratší. Veškeré zásady v Haagu sjednané byly Německem porušeny, a plamenná obžaloba velkého francouzského učence Louise Renaulta přibila na pranýř dějin původce těchto ohavností.

Po nepřehledném množství bolesti, zkázy a zničení, které ve světě způsobily čtyři a půl léta války, vznikla u všech předáků spojených mocí myšlenka, že, když bylo docíleno úplného vítěství práva nad vědomým barbarstvím, mělo by býti v mírové smlouvě s Německem učiněno opatření, které by zabezpečilo národům, že nevrátí se obdobná katastrofa, nebo že aspoň ne-

bezpečí to bude zmenšeno na nejmenší míru. Ze snahy té zrodila se Společnost národů, jak si ji představovali autoři mírové smlouvy versailleské. A třebaž jsou o tom mínění různá, byl to podnik velký a vznešený.

Nechci vůbec — a přál bych si, aby ani zdání toho nevzniklo — míchat se do zápasů politických stran ve Spojených Státech. Pokládám však za svou povinnost, abych se své strany a to velice upřímně prohlásil, že president Wilson zjednal si v historii nehynoucí čest tím, že dosáhl, aby v čelo smlouvy versailleské byl postaven pakt, jenž shromažďuje veškerý vzdělané národy ve společné snaze zabránit v měřítku pokud možno největším návratu obdobné katastrofy, která v minulých více než čtyřech letech zakrvavila svět.

Válka byla vyhrána. Bylo však nutno zameziti, aby jakákoli velmoc, ať Německo, ať některá jiná, způsobila ve světě opět takovou pohromu, jež by bránila lidem žítí a pracovati svobodně a pokojně na jejich národním území. A ta myšlenka vyvolala vznik Společnosti národů. Přes úsměšky, jichž předmětem byla v Americe, prohlašují slavnostně, že ještě nikdy v žádné smlouvě mírové nebylo myšlenky větší, vznešenější a lidštější.

II.

Ostatně účel a povaha Společnosti národů jsou jasně určeny v předmluvě úmluvy, jež jest předeslána smlouvě versailleské, a jejíž hlavní věty jsou: „Vysoké smluvní strany, uznávající, že k rozvoji součinnosti mezi národy a k tomu, aby se jim zaručil mír a bezpečnost, je dlužno přijmouti jisté závazky, že se neuchýlí k válce... že budou dbáti spravedlnosti a svědomitě zacho-

vávati všechny smluvní závazky, uložené smlouvami ve vzájemných stycích organisovaných národů, přijímají tuto úmluvu, jíž se zakládá Společnost Národů“.

Tento úvod udává nejen cíl Společnosti národů, nýbrž i její povahu. Původci její mohli míti na mysli zřízení orgánu, jež můj učený přítel Larnaudé, děkan právnické fakulty pařížské, ve svých krásných přednáškách o Společnosti národů nazývá nadstátem, to jest stát, který by stál nad státy příslušnými, které by mu byly povinny poslušností, stát, jenž by byl opatřen ozbrojenou mocí, určenou opatřiti pořádek ve státech odporujících.

Nebylo vůbec naděje na založení Společnosti národů tohoto rázu. To by byla vskutku úplná a přímá negace svrchovanosti příslušných států. Ztratily by tím svou svrchovanou neodvislost, neboť byly by podřízeny moci vyšší, nad nimi zřízené. Vědomí svrchovanosti jest ještě příliš živé v mezinárodních vztazích, než aby účastníci smlouvy versailleské mohli přijati takovouto Společnost národů. Společnost ta jak byla schválena smlouvou roku 1919, jest prostě dohoda, úmluva, jíž účastníci se shodli, že společně budou upravovati určité otázky svými zástupci, a že společně učiní vhodné kroky, aby zabránili válce, nebo aby ji učinili pokud možno nejméně pravděpodobnou, a s druhé strany, že učiní mezinárodní opatření, vhodná k rozkvětu hospodářského bohatství a morální kultury účastněných států.

Kteří státové jsou členy této Společnosti? Článek první udává je velice přesným způsobem, a jeho ustanovení jsou v úplném souladu s účelem, jímž bylo inspirováno zřízení Společnosti národů. Za členy zakládající byly prohlášeny všechny státy, podepsavší úmluvu. Dále se stanoví, že

členem Společnosti může se státi každý stát, každé dominion a každá kolonie, která si svobodně vládne, za podmínky, že „poskytne účinné záruky svého upřímného úmyslu zachovávatí své mezinárodní závazky, a že přijme Společností předepsanou úpravu svých branných sil a své výzbroje vojenské, námořní a letecké.“ (Čl. 1., §§ 1. a 2.) To jest základní norma, kterou musíme mítí stále na mysli.

V tomtéž článku v paragrafu třetím se stanoví, že každý člen Společnosti může dvě léta po předchozím oznámení vystoupiti ze Společnosti pod podmínkou, že splní do té doby všechny své mezinárodní závazky, počítaje k nim i závazky, plynoucí z této smlouvy.

Aby Společnost národů mohla řádně fungovati, byly vytvořeny dva orgány: Rada a Shromáždění. (Článek 2.)

Rada se skládá ze zástupců čelných mocností spojených a sdružených, totiž Anglie, Francie, Itálie, Japonska a Spojených Států a ze zástupců čtyř dalších členů, volených Shromážděním. V Radě každý člen má jednoho zástupce a pouze jeden hlas. (Čl. 4., §§ 1. a 6.)

Shromáždění Společnosti sestává ze zástupců všech států, které jsou členy, jmenovaných jich vládami. Žádný stát nesmí mítí ve Shromáždění více než tři zástupce a nemá nikdy více než jeden hlas. (Čl. 3.)

Jaká jest působnost Shromáždění a Rady? Úmluva to nepraví jasně, nýbrž používá formule příliš volné, stejné pro Radu i Shromáždění. „Rada, Shromáždění,“ jest řečeno, „nalézají o všech otázkách, které spadají do oboru působnosti Společnosti, nebo které se dotýkají světového míru.“ Není nic divného, kdyby pro tuto formulaci vznikly četné spory o působnosti těchto

dvou orgánů. Shromáždění i Rada se scházejí, kdykoli to vyžadují okolnosti. Rada musí se sejítí nejméně jednou do roka v sídle Společnosti, která jest v Ženevě, nebo na kterémkoli jiném místě. (Čl. 3., § 2. a čl. 4., § 3.)

III.

Společnost národů jest svaz či sdružení, které přirozeně vyžaduje, jako každé sdružení určitých závazků se strany členů. Není možno představití si sdružení bez toho. Máme-li v úmyslu zřídití instituci proto, aby na nejmenší míru bylo obmezeno nebezpečí vzniku války, zřízení, které by mělo na mysli vývoj zájmů hmotných, i mravního a duševního povznesení příslušných států, zřízení, jež by pokud možno nejvíce zaručovalo mír a bezpečí národů, jest ovšem nutno, aby tito podřídili se určitým závazkům. Nelze si věc myslití jinak: Buď chceme pokusití se učinití opatření, jak zabránití opětne pohromě, jak vypukla roku 1914, nebo ne. Buď chceme zamezití, aby loupežná moc znova nevrhla se na své sousedy a nezničila jejich mravní a hmotné poklady a nezmocnila se jejich území, či ne. Abychom toho dosáhli, není jiné cesty: jest nutno, aby národové, kteří jsou přesvědčeni, že jest právo a mravní pravidlo platno i pro ně, přijali jisté závazky. A tyto závazky, ostatně velice lehké, a podle mého názoru příliš mírné, jsou obsaženy ve člancích 10., 12., 13., 15., 16. a 17. mírové smlouvy versailleské. Tyto články byly mnoho kritisovány a jisté často ani nebyly vůbec čteny. Všimněme si jich na chvíli:

Nejprve pověstný článek 10: „Členové Společnosti se zavazují, že budou šetřití a hájití nynější územní celistvosti a politické nezávislosti

všech členů Společnosti proti každému vnějšímu útoku. Při útoku, hrozbě neb nebezpečí útoku navrhne Rada prostředky, jak zabezpečiti provedení tohoto závazku.“

Článek 12., § 1.: „Členové Společnosti jsou za jedno v tom, že vyskytne-li se mezi nimi spor, který by mohl vésti k roztržce, předloží věc buď rozhodčímu, nebo Radě k přezkoumání. Jsou dále za jedno v tom, že se v žádném případě neuchýlí k válce dříve, než uplynou tři měsíce od nálezu rozhodčích nebo od zprávy Rady.“

Článek 13., § 1.: „Členové Společnosti jsou za jedno v tom, že vyskytne-li se mezi nimi spor, hodící se podle jejich mínění k rozsouzení rozhodčími, a nemůže-li tento spor býti uspokojeně řešen cestou diplomatickou, předloží celou spornou věc arbitráži (řízení rozhodčímu).“

Článek 15., § 1.: „Vyskytne-li se mezi členy Společnosti spor, který by mohl vésti k roztržce, a nepodléhá-li tento spor arbitráži po rozumu čl. 13., jsou členové Společnosti za jedno v tom, že jej předloží Radě.“

Článek 16., § 1.: „Uchýlí-li se některý člen Společnosti k válce, nedbaje závazků, které na sebe vzal podle článku 12., 13., nebo 15., má se ipso facto za to, jakoby se byl dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti. Tito členové se zavazují, že s ním přeruší ihned všechny vztahy obchodní nebo finanční, že zakáží všechny vztahy mezi svými příslušníky a příslušníky státu, který porušil úmluvu...“

A konečně článek 17., § 1.: „Při sporu mezi dvěma státy, z nichž jen jeden je členem Společnosti, nebo mezi státy, z nichž žádný není jejím členem, budou stát nebo státy mimo Společnost

jsoucí vyzvány, aby za účelem vyřízení sporu na sebe vzaly povinnosti, uložené členům, za podmínek, které Rada uzná za spravedlivé...“

Pouze tyto závazky byly uloženy členům Společnosti národů. Nelze popírat, že byly omezeny na míru nejmenší. Podle mého mínění, lze-li jim co vytýkati, jest to ta okolnost, že jsou příliš úzké, tak omezeny, že právem možno se tázati, zdali jich povaha nebrání Společnosti národů dosíci vysokého cíle mezinárodní mravnosti, pro niž byla utvořena, a možno-li v těchto závazcích skutečně nalézti obránce práva mezinárodního.

Ač tedy závazky příslušných států byly zmenšeny na míru nejmenší, přece smlouva versailleská narazila na stále dovolávaný princip státní svrchovanosti. Americký senát slavnostně prohlásil, že nemůže ratifikovati těchto závazků, neboť prý přímo porušují svrchovanost Unie, a že jmenovitě a zvláště článek 10. porušil státní svrchovanost povšechným způsobem, a že speciálně odporuje americké ústavě, neboť prý, kdyby Amerika přijala tento článek, mohla by býti zapletena do války bez souhlasu kongresu.

Nechci se šířiti o této věci a pokládám vývody ty za důvody, které pohnuly senát americký, aby odmítl ratifikaci smlouvy versailleské a speciálně úmluvy o Společnosti národů. Obmezím se pouze na dvě poznámky.

Odpor Ameriky v první řadě ukazuje zřejmou pravdivost theorie, kterou zastávám, totiž, že pokud bude se udržovati beze změny pojem svrchovanosti, jest nemožno založiti právo mezinárodní a vytvořiti právní stav schopný zabrániti válkám. A přece jest nutno, aby bylo právo mezinárodní! Nutno učiniti vše, co jest v lidské moci, aby byly zamezeny nové války. Viděli jsme, že

theoretikové neměli síly postavit právo mezinárodní na pevný základ; rovněž tak i státníci a diplomaté, ježto jejich úsilí stále a stále lámalo se o tuto vytrvalou a stále překážející teorii svrchovanosti.

Druhá má poznámka jest téhož druhu. Námitky, které se činily v senátu americkém proti Společnosti národů a speciálně proti článku 10. úmluvy, mohly by se činiti proti každé dohodě mezinárodní, ať by byla druhu jakéhokoli a jakékoli povahy. Není, a nemůže býti mezinárodní smlouvy, jež by neobmezovala více či méně svrchovanosti zúčastněných států. Uvedu namátkou dohodu, jejímž důsledkem dnes řádný stát nezamýšlí se vyhnouti, Všeobecnou poštovní unii, jež stanoví sazbu mezinárodní listovní dopravy, a jež ukládá každému signatárnímu státu množství závazků. Jest zřejmo, že taková úmluva omezuje svrchovanost smluvních států, neboť každý jest zavázán vypravovati, přijímati a doručovati korespondenci za podmínek, které byly určeny dohodou, to jest jinak než svobodnou vůlí; a za podmínek, které nemohou býti změněny pouhým jednostranným projevem státní vůle.

Dlužno to říci jasně. Jestliže zvláště články 10. a 12. smlouvy versailleské vytváří závazky, přičítají se svrchovanosti státní, jestliže z této příčiny stát, jenž chce udržeti svou svrchovanost, nechce ji přijati, tu není práva mezinárodního; nebo aspoň je pouze ve smyslu německém, to jest právo mezinárodní, jež váže státy, jen když si tak přejí, a jež možno odmítnouti, jakmile se jim to zachce; neboť, jak napsal Jellinek, „právo mezinárodní jest vytvořeno pro státy, a nikoli státy pro právo mezinárodní.“

IV.

Přes neúčast Spojených Států sešla se Rada Společnosti národů již několikrát, a Shromáždění konalo své prvé sezení v listopadu 1920 v Ženevě. Zabývalo se již důležitými otázkami, jež mu výslovně byly uloženy versailleskou smlouvou, založením mezinárodního soudního dvoru a omezením zbrojení. A skutečně článek 14. smlouvy uvádí: „Rada se pověřuje úkolem, aby připravila návrh Stálého mezinárodního soudního dvoru^{15*)} a aby jej předložila členům Společnosti.“

Článek 8. §§ 1. a 2. pak praví: „Členové Společnosti uznávají, že udržování míru vyžaduje omezení státního zbrojení na nejmenší míru, jež stačí k bezpečnosti státu a k provedení mezinárodních závazků, uložených společným postupem. Rada připraví programy tohoto omezení, přihlížejíc k zeměpisné poloze a zvláštním poměrům každého státu, aby je jednotlivé vlády uvážily a o nich rozhodly.“

To učinilo Shromáždění v Ženevě. Dne 13. prosince 1920 přijalo po dlouhé debatě návrh utvoření Stálého dvoru mezinárodní spravedlnosti se sídlem v Haagu, a složeného z 11 členů volených Společností. Avšak ženevské Shromáždění spolu určilo, že tento soudní dvůr není obligatorní, to jest, že státy, které ocitnou se ve sporu, nejsou nuceny, aby se mu podřídily. Okolo tohoto bodu točily se hlavně názory a debaty. Malé státy si přály, aby mezinárodní soudní dvůr měl povahu nuceného rozhodování. Velmoci, a to Francie, Anglie, Itálie a Japonsko, tomu odporovaly, a to opět z toho důvodu, že by prý obligatorní rozhodování porušovalo státní svrchovanost. Po jejich

¹⁵⁾ (= úřední překlad. Správně má znít: „stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti.“) Srv. Sb. z. a n. č. 217 z roku 1921.

přání Shromáždění zamítlo obligatornost mezinárodního soudního dvora, což vyvolalo plamený protest belgického delegáta pana Lafontaine: „Přál bych si,“ zvolal, „abych měl výmluvnost Demosthenovu nebo Mirabeauovu. Odmítáte-li názor můj, vyslyšte výkřik lidskosti, vyslyšte hlas matek a vdov, jichž slzy pro jejich ztracené milé valí se přes nás jako vlny moře. Vyslyšte lidskost, jež jest syta vašich životních zájmů i vaší národní svrchovanosti a touží po míru.“

Pokud se týče obmezení zbrojení, jest pravda, že věc ve skutečnosti příliš nepokročila, neboť Shromáždění pouze odhlasovalo dne 14. prosince 1920 po čilých debatách návrh, podle něhož vyzývá Radu Společnosti, aby doporučila účastněným národům, aby válečné rozpočty nepřekročily v letech 1922 a 1923 částku, stanovenou pro rok 1921. Ani tato formulace, nejšířší jak jen možno, nedosáhla jednomyslnosti. Sedm mocností hlasovalo proti ní, a to: Brazílie, Chile, Francie, Holandsko, Řecko, Rumunsko a Uruguay. Musím ovšem podotknouti, že pan León Bourgeois, když prohlašoval, že zástupci francouzští budou hlasovati proti návrhu, nedovolával se zásady svrchovanosti, nýbrž pouze obtížného postavení Francie v Evropě a blízkém Orientu. „Francie,“ prohlásil, „má velkou odpovědnost, aby zajistila provedení mírové smlouvy versailleské. Vzala na sebe mnohem těžší úkol, než kterýkoli jiný národ. Nikdo zajisté nemohl by říci, že nynější stav v Evropě a blízkém Orientě dovoluje, aby Francie mohla odzbrojiti.“

V.

Mohl bych ještě dlouho mluvit o mezinárodní svrchovanosti, versailleské smlouvě a o Společ-

nosti národů. Avšak ustanu, neboť kdybych dále se pustil, musil bych se nutně šířiti o otázkách výlučně politických; já však chci zůstati na poli práva a sociologie. Ostatně závěry této přednášky a přednášek předcházejících jsou zřejmy.

Názor o svrchovanosti státní jest ve stycích mezinárodních ještě vlivným činitelem a pokud tomu tak bude, bude nemožno založiti právo mezinárodní na spolehlivém podkladě, učiniti je pro státy skutečně závazným a ustaviti systém schopný zabrániti válce.

Společnost národů nebude moci jistě dosáhnouti úplně svého cíle, nebude-li, neříkám odstraněno — mám obavu, že toho dlouho nebude možno dosíci, — avšak aspoň do pozadí odloženo toto úmorné pojetí svrchovanosti a v popředí vyzdvižen nikoli pojem svrchovaného práva, nýbrž pojem povinnosti, kterou mají vlády i národové, aby nerušili míru a měli v úctě národní a územní samosprávu národů jiných.

Avšak nezoufejme nad budoucností. Bylo potřebí mnoho námahy, aby vytvořeno bylo veřejné právo vnitrostátní, kterým obmezena byla pravomoc státu vůči jednotlivcům pravidly vskutku pozitivně-právními. Jest jisto, že jsme tam dospěli. Jistě přijde také dříve nebo později chvíle, kdy bude se moci založiti bezpečně veřejné právo mezinárodní. — To mne přivádí přirozeně k tomu, abych probral svrchovanost, jak jeví se uvnitř státu. A to bude předmětem mých příštích přednášek.

DEVÁTÁ PŘEDNÁŠKA.

Národní svrchovanost uvnitř státu. Svoboda jedincova.

Dámy a pánové,

uplatňuje-li se svrchovanost uvnitř státu, setkává se se svobodou jednotlivcovou. Ve své první přednášce, již měl jsem čest vám přednésti, pravil jsem, že na konci 17. století jak ve Francii, tak v Americe téměř ve stejnou dobu prohlásili současně zásadu národní svrchovanosti a zásadu osobní svobody. Prohlášení práv lidských a občanských z roku 1789, které ve článku 3. praví: „Zásada veškeré svrchovanosti tkví výhradně v národě,“ přináší v článku 1.: „Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými před zákonem.“ Tato práva podle článku 2. jsou: svoboda, soukromé vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útisku. Článek, ne již z Prohlášení práv, nýbrž z předmluvy Konstituce praví: „Zákonodárná moc nemůže se usnésti na žádném zákoně, který by rušil a zasahoval do vykonávání přirozených a občanských práv, označených v tomto článku a zaručených Konstitucí.“

Taková byla myšlenka: ano, nepochybně, národní svrchovanost má moc dávat zákony, zajišťují jejich provádění a rozhodovati spory, jejich prováděním vznikající, vždy však tato moc má meze, jejichž základ a míra spočívá v přirozených právech lidských, do nichž nesmí zasahovati. To však byla příliš povšechná poučka a její použití vyžadovalo větší určitosti. A zase bylo téměř jisto, že společenský život jest možný jen tak, že by bylo podrobena omezením volné vykonávání jednotlivcových práv, a tak jsme se zastavili při formuli: státní svrchovanost může omezit práva každého, ale pouze tehdy, je-li to nutné na ochranu práv celku; to však lze činit pouze zákonem, to jest obecným opatřením, vydaným samým národem nebo jeho zástupci.

Není-liž i tato formule příliš povšechná a nedostačující? Jednak byla výtečným utvrzením přirozených práv jednotlivcových, ale také mohla jim býti na škodu. Bylo tedy nutno ukázati jejich původ a trvání, vymeziti jich šíři a dosah. Jinak tato formule nepochybně vymezovala negativně moc státu. Nedoporučovalo se však jíti ještě dále a nebylo potřebí nalézt zásady, podle níž by se mohlo říci nejen, co stát nemůže činiti, ale co je povinen činiti? Konečně bylo nutno najíti způsob, který by pokud možno nejvíce zajišťoval, že stát nepřekročí ustanovených mezí a že splní uložené povinnosti. Zkrátka, bylo třeba vymeziti: 1. základ a obsah svobody jednotlivcovy, 2. práva a povinnosti státu, 3. zařízení státu ohledně svobody.

Kolem těchto tří bodů vyvinuly se myšlenky, vztahující se k poměru mezi svrchovaností a svobodou; a právě tento vývoj chtěl bych probrati v posledních pěti přednáškách, aspoň v podstatných rysech.

I.

Tak zvané učení individualistické, hájící zásadu osobní svobody nebo přesněji, podle výrazu, jehož jsem již dříve užil, zásadu osobní svéprávnosti, jest velice staré. Minule jsem připomněl jeho dávný původ a označil hlavní body jeho vývoje. Nebudu se o tom šířiti. Jest jisto, že na konci 18. století ve Francii, v Anglii a v Americe pohlíželi na zásady individualistické jako na absolutní pravdu, jako na nedotknutelná dogmata nově objeveného náboženství.

Celý systém dá se shrnouti několika velmi prostými slovy. Učí, že podle samotné hodnoty člověka, podle vynikající hodnosti jeho osoby, rodí se člověk s přirozeným, nezczitelným a nepromlčitelným právem, aby směl se vyvíjeti bez překážky, tělesně, duševně a mravně. Právo toto, které každý člověk přináší s sebou na svět, uchovává si při vstupu do politické společnosti, může jím čeliti jiným osobám i politické moci, která v této společnosti platí. Nikdo nemůže rušiti práv bližních. Ani stát, ani politická moc, nemůže vydávati ustanovení, která by obmezovala člověka v uplatňování jeho přirozených práv. Účel každé politické moci jest naopak chrániti tato práva; a každá moc, která by je jakkoliv porušovala, byla by utlačující a tyranská. Stát je pouze oprávněn obmezovati práva jednotlivcovy, ale jedině potud, pokud je to nezbytno, aby zabezpečen byl klid a bezpečnost společného života. Smí, podle slov, jichž jsem již dříve použil, omeziti svobodu každého pouze pokud je to nutno, aby zabezpečena byla svoboda všech ostatních; může tak učiniti pouze zákonem, to jest, povšechným ustanovením, vycházejícím buď z lidu nebo od jeho zástupců svobodně volených.

Tato svoboda v nejširším slova smyslu nebo lépe svéprávnost lidské osoby, toť právo uplatňovati se bez překážky tělesně, duševně a mravně. Svoboda tělesná, kterou často nazývají prostě svobodou osobní, jest volnost pohybu a přecházení, volnost zaměstnávatí se kteroukoliv prací hmotnou za podmínek, které si každý dle libosti může vybrati, a také možnost státi se vlastníkem výtěžků své práce. Svoboda duševní, toť volnost vyjadřovati své myšlenky ať v jakémkoliv oboru myšlenkovém, vyjadřovati je slovem nebo písmem, což zahrnuje svobodu spolčovací, vyučovací a svobodu tisku. Konečně svoboda mravní, toť volnost míti a hlásati přesvědčení etická a náboženská, která kdo pokládá za pravá a veřejně provozovati kult, který se k tomu pojí.

Celá organisace politická má směřovati k tomu, aby zajistila ochranu svobody jednotlivcovy takto chápané. Člověk jest oprávněn požadovati, aby všechny záruky byly zajištěny ústavou a zákony a aby stát nijak nepřekážel této svobodě; toť jeho právo, které Deklarace revolučního období nazývají bezpečím.

Jestliže však přes toto utvrzení těchto zásad a jestliže přes politickou organisaci, zařízenou ve shodě s těmito zásadami, státní moc porušuje osobní svobody, jest to útlak; ale jest další právo, které je důsledkem a jakoby sankcí všech ostatních, právo odporu: právo použití trpného odporu proti činu, který se považuje za útok na svobodu; právo utéci se k obrannému odporu, to jest zakročiti proti veřejné moci, snažící se vykonati čin protiprávní; a konečně právo útočného odporu, to jest právo mocí zvrátiti utlačující vládu, právo povstání.

Prohlášení práv z roku 1789 formulovalo tuto zásadu, označujíc odpor proti útlaku za jedno

z přirozených práv, vypočtených v článku druhém. Prohlášení práv z roku 1793 šlo však ještě dále. Najdeme tam myšlenky velmi často uváděné, které nebude neuzitečno zde opakovati. Čteme v člancích 33., 34. a 35.: „Odpor proti útlaku jest důsledkem ostatních práv lidských. Je to útlak společenského celku, je-li jen jeden člen jeho utlačován. Je to útlak každého člena, je-li utlačován společenský celek. Znásilňuje-li vláda práva lidu, je povstání pro lid a každou jeho část nejposvátnějším z práv a nejnezbytnějším z povinností.“

II.

Takové bylo pojetí svobody v období francouzské Revoluce a takový byl myšlenkový pochod, podle něhož se pokoušeli uvésti v soulad svrchovanost státu a svéprávnost lidské osobnosti. Ve skutečnosti, kdykoliv setkaly se tyto dvě svrchovanosti, svrchovanost národní ustupovala svrchovanosti jednotlivcově. Ale, namítnete mi, vždyť přestala býti svrchovaností, neboť vlastností svrchovaností jest, že není omezena než sama sebou, a tu najednou svrchovanost státní jest omezena prvkem jí cizím, totiž nedotknutelnou volností jedincovou.

Toť jistý rozpor. Mnoho teoretiků individualismu se pokoušelo to vysvětliti, ale bez výsledku, poněvadž nutně museli dospěti buď k vymýcení svrchovanosti státu ve prospěch osobní svobody, nebo k úplnému obětování volnosti jednotlivce státní svrchovanosti, ať jakákoliv již byla sofismata, vysvětlující nedotčené zachování státní svrchovanosti, hájící současně také nedotknutelných práv jednotlivcových.

Sofismata tato podnítl nesporně J. J. Rousseau, který zvláštním omylem často se uvádí jako inspirátor svobodomyšlných nauk v „Prohlášení práv“ z r. 1789, kdežto naopak on byl původcem všech učení o diktatuře a tyranii, od nauk jakobínských z r. 1793 až k naukám bolševickým z r. 1920. Není pochyby, že J. J. Rousseau byl individualista, ale byl to veliký omyl mnohých představitelů školy individualistické, že věřili, že praktickým důsledkem tohoto učení budou nutně liberální závěry a že takto učení ono povede k nastolení vlády svobody. Stačí jen otevřít „Společenskou smlouvu,“ abychom viděli, jak J. J. Rousseau obětuje bez výminky práva jednotlivcov všemoci Státu.

Kdybychom četli pouze IV. kapitolu druhé knihy „Společenské smlouvy“, mohli bychom se domnívat, že jednotlivec zachovává ve společnosti část svých přirozených práv, která takto omezují moc státu. Kapitola vskutku má název: „Meze svrchované moci“, a čte se tam: „Tolik je uznáno, že každý se vzdává takové části svobody, jaké obecný zájem nutně vyžaduje.“ Ihned však připojuje: „Ale jest nutno též uznati, že suverén sám má právo rozhodovati o potřebě toho.“ V VI. kapitole první knihy praví ještě Rousseau: „Spojení (výsledek smlouvy společenské) jest co nejdokonalejší; a žádný člen nemá zvláštních práv, neboť kdyby jednotlivec měl nějaká zvláštní práva, takže by nebylo společného náčelníka, který by mezi zájmem obecným a soukromým rozhodoval, společnost stala by se nezbytně tyranskou nebo zbytečnou.“

Ale to ještě není vše. Rousseau učí, že tato neomezená státní svrchovanost nechává přece nedotčenou svéprávnost jednotlivce; a takto otevřel cestu filosofům a právníkům moderního Německa,

Kantovi, Hegelovi, Gierkovi, Jellinkovi, kteří po něm prohlašují, že jednotlivec nachází své plné vyžití pouze ve státě a že stát může býti všemocný, aniž by se zmenšila svéprávnost jednotlivcov. Rousseau neříká nic jiného, tvrdí-li, že jednotlivci vlivem smlouvy společenské, která vytváří vůli kolektivní, poslouchají jen sebe, poslouchajíce této vůle. Cím vůle kolektivní jest mocnější, tím mocnější jsou jednotlivci, poněvadž vůle kolektivní se tvoří vůlí jednotlivců. Uznávají svrchovanost bez omezení kolektivní vůle Státu, toť přece uznávají bez výjimky svéprávnost jednotlivcovou. Svéprávnost jednotlivcov se usku-tečňuje ve státní svrchovanosti a na jejím základě.

III.

Pojetí osobní svobody či osobní svéprávnosti, které skončilo podobnými závěry, nemohlo se naprosto udržeti tak, jak bylo. Nemohlo se udržeti tím méně, poněvadž ve jménu svobody takto chápané všechny despotické vlády pokoušely se ospravedlniti své libovolné a tyranské činy. I jinak individualistická teorie o svobodě nemohla se udržet, nejen proto, že prakticky končila v důsledcích nepřijatelných, nýbrž že nelze ji teoreticky zastávati. K tomuto poslednímu bodu připojím jen několik slov; podle mého mínění jsou však velmi důležitá.

Všechna individualistická učení tvrdí, že člověk od okamžiku, kdy přišel na svět, jest na základě svých vlastností lidských nositelem práv, která přináší do společnosti, že práva, která má přirozeně před vstupem do společnosti, práva vrozená, může uplatňovati proti moci politické a proti ostatním jednotlivcům. Toto pojetí odporuje samo sobě. Právo buď není, nebo je mocí vůle, mající

určitý předmět, mocí, kterou člověk může uplatňovati vůči druhému. Právo předpokládá zcela nutně tři prvky, aktivní podmět práva, předmět práva a konečně podmět pasivní, to jest člověka, vůči němuž nositel práva může právo toto uplatňovati. Osamocený člověk, bez vztahů k sobě, bytostem podobným, nemá, ba nemůže mítí práv. Robinson na svém ostrově nemá práv. Člověk má práva jen, vstoupí-li do styku s ostatními lidmi, to jest, žije-li ve společnosti. Práva lidská nemohou býti před existencí společnosti; nýbrž naopak vznikají ze společnosti. Není možno si mysliti, že člověk, vstupuje do společnosti, přináší práva, která se jí vnucují. Naopak, člověk má práva jen, žije-li ve společnosti a poněvadž žije ve společnosti, z níž jedině čerpá všechna svá oprávnění.

Tak individualistické učení a jeho pojetí osobní svobody padá. Jeho východiště obsahuje rozpor. Základ, na němž buduje, se sesouvá.

Jest ještě také jiný důvod, pro který čistě individualistické pojetí svobody nemůže se udržeti: a to zcela metafysický charakter pojmu práva. I zde musím přejíti věc velice rychle.

Metafysickým názorem nazývám každý názor obsahující tvrzení, které není zaručeno přímým seznáním smyslů. Každý pokus o vysvětlení vesmíru obsahuje pojem metafysický. Každé tvrzení o charakteru a vnitřní ceně lidské osobnosti jest tvrzení rázu metafysického. Každá nauka, stejně jako individualistická, jest zcela jistě učením výlučně metafysickým, tvrdí-li, že bytost lidská na základě své povahy lidské, své vynikající hodnosti, má vůli, která svou přirozenou povahou a jako taková, vnucuje se vůlím jiným, která pro svou vnitřní hodnotu a vlastnosti, jež jsou jí vlastní, může omeziti činnost jiných osobností a moc po-

litické autority. Jak jsem měl příležitost podotknouti již několikráte, učení toho druhu jsou jako učení čistě náboženská. Možno v ně vroucně věřiti, a já si hluboce té víry vážím; není však možno jim vyučovati jako pozitivním vědám. Mohou býti předmětem víry; nemohou však býti předmětem vědeckého badání. Také celé učení individualistické bylo živě kritisováno školou pozitivistů, která, ať to kdo chce nebo ne, uplatňovala se dosti hluboce za posledních padesát let.

A tak individualistické pojetí svobody muselo ponenáhlu ustupovati, aby uvolnilo místo tomu, co nazývám pojetím solidaristickým. Neodvážil bych se tvrditi, že úplně zmizelo a bylo jiným nahrazeno. Ostatně ve vývoji společenského života a ve vývoji soustav a myšlenek není velkých etap. Vývoj plyne bez přestání; ideje a zařízení se spojují a směšují stále navzájem, a tak, nelze-li říci, že solidaristické pojetí svobody zcela nahradilo pojetí individualistické, přece jest pravdou, tvrdíme-li, že v oboru, jímž se právě obíráme, solidaristické pojetí jest nyní v popředí a že se snaží čím dále tím více nahraditi pojetí individualistické. V příští své přednášce pokusíme se ukázati, v kterých bodech a jak se přesně od sebe liší.

DESÁTÁ PŘEDNÁŠKA.

Solidaristické pojetí svobody.

Dámy a pánové,

posledně jsem řekl a snažil jsem se vysvětliti, proč individualistické pojetí svobody nemohlo se udržeti a muselo vymizeti, a jak postupně bylo nahražováno pojetím solidaristickým. Připojil jsem, že není-li tato přeměna dosud úplná, přece pojetí solidaristické objevuje se čím dále tím více v popředí a to v mravech, v právu i ve zřízeních.

I.

Co jest solidaristické pojetí svobody? Shrnuji je v jedinou větu: svoboda není již právem, nýbrž povinností.

Individualistické učení vycházelo z myšlenky, že přirozený člověk je bytost individuální a osamocená, a že vytvoření společnosti stalo se dobrovolnou škodou lidí. Solidaristické pojetí naopak učí, že společnost je skutečnost prvotní a nezvratná, že člověk už od přírody je bytost společenská, že nemůže žíti nijak než ve společnosti a že také tak vždy žil. V důsledku toho tvrdí, že

není možno mluvit o člověku osamoceném, jenž má práva ze své vlastnosti jako člověk, práva, která přináší do společnosti, a že nutno považovati člověka za bytost společenskou, za člena společnosti. Učení solidaristické také připouje, že od okamžiku, kdy člověk se stane částí společnosti a z toho, že je bytostí společenskou, vzniká mu celá řada povinností, zejména povinnost vyvíjeti svou činnost tělesnou, duševní a mravní, vystříhati se všeho, co by vadilo ve vývoji této činnosti druhým; v důsledku toho není správné říci, že člověk jest oprávněn vyvíjeti svou činnost, ale jest nutno zdůrazniti, že jest to jeho povinnost, že jeho povinností je též nebrániti v činnosti druhým, naopak vítati ji a podle možnosti jí pomáhati.

Tak v pojetí solidaristickém názor na „svobodu jako právo“ mizí, aby učinil místo myšlenky „svobody jako povinnosti“, svobody funkce společenské. A dnes, jak se zdá, toto pojetí nesporně převládá v názorech, ve zvycích a v pozitivních zákonech.

Je tomu více než půl století, co Auguste Comte, nesporně duch z nejsilnějších 19. věku, vyslovil ve své knize: „Slovo „právo“ mělo by býti právě tak vymýceno ze správné mluvy státovědecké jako slovo „příčina“ ze správné mluvy filosofické. Z těchto dvou pojmů teologicko-metafyzických, pojem práva jest od nynějška nemorální a anarchický jako druhý pojem příčiny jest nerozumný a sofistický... Nemůže býti skutečných práv, pokud pravidelná moc vyvěrá z nadpřirozených vůlí. V boji proti teokratickým autoritám metafyzika pěti posledních století užila domnělých práv lidských, majících jen negativní úkol. Když se pokoušeli dáti jim skutečné organické určení, ukázala tato práva brzy svou proti-

sociální povahu, směřující vždy k obětování individuality. V pozitivním státě, který nepřipouští nadpřirozeného titulu, idea práva neodvolatelně mizí; každý má povinnosti a to vůči všem; nikdo však nemá práva ve vlastním slova smyslu. Jinými slovy, nikdo nemá jiných práv nežli: stále konati svou povinnost.“¹⁶⁾

Hle, toť formule, která velice přesně vyslovuje cíl, ke kterému, nedošel-li tam ještě, jistě směřuje vývoj pojetí svobody. Ale to, myslím, vyžaduje malého vysvětlení.

II.

Jaký je základ a rozsah těchto povinností, které má člověk žijící ve společnosti? Spočívají na samých podmínkách společenského složení a na té skutečnosti, že člověk, jsa od přírody bytostí společenskou a nemoha žíti jinak než ve společnosti, jest zároveň nucen přizpůsobiti své chování podmínkám, jichž uskutečnění jest nutné, aby společenský život byl udržen a dále se vyvíjel.

Jest pravda, že toto pojetí setkává se s kritikou a s odporem, založenými na následujících důvodech. Říká se: solidaristické pojetí jest neudržitelné, protože chce vyvoditi povinnosti člověka žijícího ve společnosti z pouhé skutečnosti, ze skutečnosti společenství. Pouhá skutečnost však nemůže založiti závazku. Z existence nějaké skutečnosti nelze žádati, aby člověk byl nucen jí se přizpůsobiti. Povinnost může býti založena toliko na zásadě, která je vyšší než člověk, na snaze dosíci ideálu, na snaze dojiti vznešenějšího cíle. Člověk může míti povinnost pouze tam, kde se

¹⁶⁾ Système de politique positive, édition 1899, I., p. 361.

mu ukládá pravidlo chování, založené na myšlence uskutečnit dobro a vyvarovati se zla. Pravidlo chování nemůže spočívat na prosté skutečnosti, poněvadž má přesně určovat chování, které člověk má mít za těch a těch okolností, často však právě za tím účelem, aby proti nim bojoval a snažil se je odstraniti.

To jsou všechny námitky, které byly činěny a ještě se činí proti pojetí solidaristickému. Na to bylo podle mého mínění zcela správně odpověděno, že kritika ta by byla správná, kdyby učení solidaristické, mluvíc o povinnosti, založené na společenské závislosti samotné, snažilo se mluvit o mravní povinnosti v původním významu, kdyby snažilo se založiti na samotných podmínkách společenského života etické pravidlo ve vlastním smyslu slova, to jest pravidlo, ukládající povinnost, týkající se samotné podstaty lidského života a ukládající mu povinnost jednati určitým způsobem, poněvadž tato činnost jest shodná s myšlenkou, kterou si tvoříme o dobru.

Přívrženci pojetí solidaristického mluvíce o povinnosti, mluvíce o pravidlech chování, nepojímají jich v tomto smyslu. Říkajíce, že člověk má dělati to nebo se vystříhati onoho, nepraví, že je to proto, že prvé je samo o sobě dobré a druhé špatné. Nemají za to, že tyto povinnosti, které vznikají ze společenského života a které má člověk, podporují samotnou podstatu jeho vůle a podřazují jí těm, vůči nimž má vystupovati tak nebo tak. Praví prostě, že člověk má se chovati určitým způsobem proto, že kdyby tak nejednal, byl by ohrožen společenský život v samém základě, společnost by se rozpadla a osobnost by zmizela.

Solidaristické pojetí předpokládá, že jedinci jsou jako buňky složené v živoucí celek, jenž ne-

může žít bez nich, právě tak, jako nemohou zase žít samy o sobě. Z této závislosti vzniká pak přirozený zákon, který jim ukládá pracovati ve svém okruhu činnosti, aby zajistili životní schopnost celku, který tvoří. Právě tak je tomu u jedinců, členů společenského celku. Ten může žít jen jejich stálou spoluprací a jedinci mohou žít jen ve společenském útvaru; kdyby ten se rozpadl, zanikli by. Mají povinnost pracovati ve prospěch společenského života právě tak, jako buňky účastny jsou života živoucí bytosti, kterou tvoří. Jediný rozdíl, a uznávám, že je podstatný, tkví v tom, že buňky, tvořící živoucí tělo, nemají pravděpodobně vědomí přirozeného zákona, který jest jim určen, kdežto naproti tomu jedinci, tvořící dohromady lidskou společnost, mají vědomí zákona vzájemné závislosti, u některých vědomí jasné a uvědomělé, u jiných, snad u většiny lidí, mlhavé a neurčité, ale přece vědomí. Proto přirozený zákon společenské spolupráce nazýváme pravidlem pro chování a nikoli přirozeným zákonem, proto mluvíme o povinnosti. Ale to již není povinností v etickém slova smyslu, jako není povinností pro buňky, skládající živoucí tělo, aby přispívaly k životu těla, jehož část tvoří.

III.

Jaký je obsah povinnosti lidí, žijících ve společnosti? Abychom jej mohli vymeziti do podrobnosti, museli bychom přesně rozebrati základ společenského života, přirozenou podstatu pouta, které spojuje lidi žijící ve společnosti a vztahy, vznikající mezi nimi ve společenském životě. Studii takovou mistrně provedl vynikající sociolog E m i l D u r k h e i m, předčasně odňatý francouzské vědě,

v pěkném spise: „Společenská dělba práce“¹⁷⁾ která vyšla před pětadvaceti lety a z níž s některými výhradami přijímám hlavní závěry.

Podle Durkheim a nazývá se pouto, které pojí vzájemně lidi žijící v dané společnosti, společenskou solidaritou. Poněvadž v rozličných prostředcích často velice se zneužívalo tohoto slova solidarity, říká se často, a já sám užíval jsem toho výrazu, společenská závislost. Já však přece podržím výraz solidarity, poněvadž to slovo je nejpřesnější a spolu nejlépe vyhovující; konečně způsob, jak se tohoto názoru zneužilo, ukazuje, jakou měrou solidaritní pojetí proniklo do moderního svědomí. Solidarita, která je mezi lidmi téže skupiny, jest dvojitá; Durkheim význačně to vyzdvihl. Ukázal, že lidé jsou spojeni mezi sebou nejprve pouty solidarity, kterou nazývá solidaritou mechanickou nebo solidaritou podobností, a dále pouty solidarity, nazvané solidaritou organickou či dělbou práce.

Solidarita podobností vychází z té okolnosti, že lidé, žijící ve společnosti, jsou si v mnohém ohledu podobní, mají stejné schopnosti, stejné snahy, stejné potřeby, stejné cíle, stejné tužby, a že tyto snahy, potřeby, tužby a city mohou uskutečnit jen společným životem, jsouc úzce spojeni mezi sebou ve společnosti, kterou tvoří. Žádný člen společenské kolektivity nemůže ani učinit nic, co by se přičilo solidaritě podobností, to jest, nic, co by zabraňovalo tím nebo oním způsobem možnosti, kterou mají mít všichni, totiž možnosti dosáti vyplnění potřeb, tužeb a snah, které jsou společné všem.

Solidarita organická čili solidarita dělby práce spojuje jednotlivé členy téže společnosti. Obzvláště

¹⁷⁾ La division du travail social. (1895.)

se objevuje jako podstatný prvek společenské závislosti ve společnostech, které došly vysokého stupně civilizace. Může se dokonce říci, že solidarita dělby práce jest v přímém poměru se stupněm civilizace, ke kterému společnost dospěla. Neznám aspoň pro určitou společnost jiného měřítko civilizace nežli mnohost potřeb všeho druhu, tělesných, duševních a mravních, a mnohost prostředků, schopných k jejich ukojení. Ale otázka civilizace jest příliš nesnadná a rozsáhlá, abych se mohl o ní zmíniti jen několika slovy. Vraťme se k solidaritě dělby práce.

Spočívá na dvou skutečnostech: předně na skutečnosti, že lidé mají potřeby rozličného druhu a to tím četnější, čím civilisovanější je společnost, a dále na skutečnosti, že lidé mají rozličné vlohy. A tu pochopíme snadno, že potřeby rozmanitého druhu mohou se uskutečnit jen za podmínky, že lidé si vymění služby, což je možné při různosti vloh každého. Celá společnost může se přirovnati k veliké dílně spolupráce, kde každý vykonává určitý úkol, aby mohly býti vyráběny tovary, které zajistí uskutečnění rozličných potřeb každého účastníka. Každý člen má společenskou povinnost prostě z toho důvodu, že tvoří část této skutečné společnosti spolupráce, povinnost to, aby rozvinul individuální činnost podle svých vlastních možností za tím cílem, aby výměnou služeb zajistil uskutečnění potřeb každého pokud možno nejlépe.

Tak všichni lidé, členové společenské skupiny, jen tím, že tvoří část této skupiny, poskytnuvše prvky, které ji skládají a jejichž udržení jest nezbytné pro zajištění společenského života, všichni, pravím, mají vyplnit dvojí povinnost: povinnost negativní, nečinit nic, co by zabraňovalo členům skupiny rozvíjeti činnost tělesnou,

duševní a mravní, a domáhají se ukojení potřeb společenských všem; a povinnost pozitivní, činiti vše, co je v jejich moci, na základě vlastních vloh, aby zajistili uskutečnění a vývoj dvojí solidarity, mechanické a organické, a tedy povinnost rozvíjeti svou činnost ve všech oborech, zejména tam, kde je jim možno rozvíjeti ji nejúčinněji a nejužitečněji podle osobních schopností a jejich zvláštního postavení ve společnosti.

IV.

Z toho poznáte, proč jsem řekl, že v pojetí solidaristickém svoboda není již právem, nýbrž povinností. Je nepochybně nejprve povinností negativní, totiž nepřekážeti činnosti bližního. Jest však ještě a hlavně povinností pozitivní, povinností jedince jednati a vyvíjeti činnost svou pokud možno s největší silou, poněvadž její vykonávání v okruhu, který mu připadl, je pro každého přísnou a základní povinností, ježto právě v provedení úkolu je nevyhnutelná podmínka života společnosti, a že současně život společnosti jest nevyhnutelný, aby život jedincův mohl se udržeti a vyvíjeti.

Podle mého mínění v tomto pojetí solidarity dělby práce jest plodná a mocná zásada pro život mravní a společenský. A kdyby všichni lidé byli o tom pevně přesvědčeni a řídili se tím ve svých činech, všechny velké sociální problémy rozřešily by se samy sebou. Ať každý koná energicky a odvážně úkol, který mu připadá v prostředí a v podmínkách, kam jej příroda umístila, a veškerý život bude činnější, úrodnější a snad i šťastnější.

Myšlenku tu vyjádřil velký básník francouzský, Alfred de Vigny, v obdivuhodných verších;

nemohu si odepřítí, abych je s radostí neuvedl na konci dnešní přednášky:

„Lkát, prosit, bédovat, vše jeví duši bídnou;
svou těžkou drahou jdi, pln síly s myslí klidnou,
kam osud kázal, jdi — to zákon největší!
A potom jako já trp, umři bez řeči.“¹⁸⁾

V příští schůzce probereme hlavní důsledky, které vznikají ze solidaristického pojetí svobody pro jedince a pro vládnoucí.

¹⁸⁾ Alf. de Vigny: „Osudy“, přeložil Jar. Vrchlický. (Svět. knih. 316, str. 64.)

JEDENÁCTÁ PŘEDNÁŠKA.

Hlavní důsledky solidaristického pojetí svobody.

Dámy a pánové,

v předešlé naší schůzce pokusil jsem se ukázat, jak solidaristické pojetí svobody odporuje pojetí individualistickému, jak člověk má povinnosti dříve nežli práva, totiž povinnost vyvíjeti svou činnost tělesnou, duševní a mravní, aby zajistil tím vývoj solidarity dělby práce a posílil tak život společenský, jehož podstatným činitelem je solidarita společenské dělby; k tomu má člověk, jenž již od přírody jest bytostí společenskou, pracovati ze všech svých sil.

I.

Chápeme-li takto svobodu s hlediska solidaristického jako povinnost, jistě v mnohých ohledech dosáhneme týchž důsledků jako při individualistickém pojetí svobody práva. Ale tyto důsledky jsou ve skutečnosti čistě negativní; a to přimělo Augustea Comtea, že napsal v knize již dříve uvedené, že „tato domnělá práva měla

pouze negativní úkol.“ A tak v obou pojetích se řeklo: stát nemůže bránití vývoji jednotlivcovy činnosti tělesné, duševní a mravní; přece však může omezití činnost každého, ale jediné potud, pokud je to nutné k ochraně volnosti všech.

S pozitivního hlediska však důsledky obou názorů jsou úplně rozdílné; a sami poznáte, že tyto rozdílné důsledky ve většině krajů přešly do pozitivního zákonodárství.

Podle individualistického pojetí každý má právo jednati, pracovati a vyvíjeti svou činnost ve všech oborech; nikdo však k tomu není nucen. Líbí-li se tedy někomu zůstatí nečinným a nevykonávati žádné práce, nikdo nemá práva to vytýkati; nikdo, ani sám stát, nemá práva přinutití ho k práci. A tak došlo se dokonce až k vyjádření zásady o právu na lenost.

Proti tomuto důsledku vzpírá se však rázné moderní veřejné mínění. Lidská bytost ve věku schopném práce nemá na vůli, aby zůstala nečinnou. Zůstávajíc nečinnou, zanedbává první povinnost, kterou jí ukládá povaha člověka jako bytosti společenské. Nepracuje-li, nevyrábí-li, je nepotřebnou bytostí, které společnost dříve či později se zbaví. Šťastna, není-li z lehkovážných bytostí, o nichž píše Alexandre Dum a s mladší, které rozětrají společenské organismy, dobíjejí ty, které jsou již nakaženy, ale které zdravé organismy dovedou vyloučiti. Každý má pracovati podle svých sil a schopností, a stát může zakročiti, aby vzpouzející se donutil přímo nebo nepřímo vlastními prostředky a zvláště ukládáním velmi těžkých daní, dokonce i konfiskacemi naproti těm, kteří nepracují pod záminkou, že jsou dosti bohatí. Řeknete: vždyť vy hlásáte bolševické učení nucené práce! Vůbec ne: bolševictví potlačuje osobní přívlastnění kapitálu a já je podržuji. Zkušenost

bolševická, zdá se, dokazuje, že jest to nevyhnutelnou podmínkou práce užitečné a plodné; a na druhé straně uznávám, že ten, kdo využítkuje kapitálu, také pracuje, při čemž výtěžek kapitálu je pro něho odměnou jeho práce. Ale přicházím tu k velikému hospodářskému problému, u něhož nemám úmyslu déle setrvati.

Uznávám, že tento závazek práce doléhá nejenom na jednotlivce, nýbrž i na společenské třídy. Každá společenská třída, neposkytující služeb, jest odsouzena k smrti. Zánik šlechtické třídy ve Francii za Revoluce dokazuje toto tvrzení vynikajícím způsobem. „Strom nedávající ovoce bude vytržen a uvržen do ohně,“ praví Evangelium; jest to veliká pravda mravní i společenská.

Pokračujeme-li v tomže postupu myšlenkovém, uznáme, že člověk jako vlastník majetku nemůže ho nechati bez užitku. Vlastnictví je produktem práce a důsledkem svobody práce. Vlastnictví majetku jest plodem minulé práce; držitel nemůže majetku nechati bez užitku, poněvadž ho drží pouze proto, aby ho uvedl v činnost v zájmu společnosti. Vlastnictví majetku není právem, nýbrž funkcí. Každý jednatel má jednati podle svého postavení ve společnosti a svých tělesných a mravních možností. Vlastník tedy má z majetku těžiti a učiniti ho výnosným. Bude tak účasten na podniku, ale nemůže nechati kapitál bez využití v podniku, je-li tento kapitál reprezentován penězi. Musí z něho těžiti, je-li to polní nemovitost; musí věnovati jej obývání nebo průmyslovému zužitkování, je-li nemovitost městská. Stát může zákonem zakročiti, aby donutil přímo či nepřímo vlastníka k tomu, aby majetek svůj vyplatil. Stát může řídití tuto činnost, nebo postavití se na místo vlastníka, aby ji uspořádal; nebo konečně může postihnoutí velmi těžkými

daněmi, jako na příklad v Anglii, vlastníka městského nezastaveného pozemku, vlastníka, který chce těžiti z mimovolného přírůstku hodnoty, vyskytujícího se ve velkých městech.

II.

Je-li však člověk nucen pracovat, nemůže a nesmí vykonávat práci nad své síly. Člověk nemůže zneužívat pracovní hodnoty jiného člověka, poněvadž pak by se uškodilo základnímu prvku společenského života, a to výrobní síle, která tvoří podstatu každé lidské bytosti. V tom tkví zásada, důvod a příčina všech zákonů, které v moderním věku počly všimati si organisace práce ve všech krajinách, které stanovily týdenní odpočinek, zavedly maximální délku pracovního dne anebo určily minimální mzdy. Jistě že v každé zemi mohou býti kritisovány podrobnosti těchto ustanovení. Někde se šlo v těchto snahách snad trochu daleko, na příklad ve Francii, když se osmihodinná doba pracovní uložila stejným způsobem všem zaměstnáním. Jinde snad naopak nešli dosti daleko. Jest nemožno sledovati vývoj v tomto směru. Ale, podle mého mínění, v zásadě oprávněnost státní intervence při úpravě práce neměla by býti podceňována, neboť přímo souvisí se solidaristickým pojetím svobody.

Důsledkem téhož pojetí jest také, že lidé nemohou nic konati, co by ničilo jejich zdraví tělesné, jejich duševní sílu a jejich cenu mravní. Stát jest tedy oprávněn, ba dokonce má povinnost zakázati užívání škodlivých výrobků a vůbec všechny způsoby činnosti zmenšující tělesnou, duševní a mravní sílu jednotlivce. O zásadě není sporu. Individualistické pojetí svobody

ji zamítá; jest však logickým a nutným důsledkem pojetí solidaristického. Ale i tu je to přirozeně otázka použití a rozsahu. Opatření, vzniklá podle této zásady a vydaná v některých zemích, jsou buď přehnaná, nebo neobratná. Tak je tomu, pravím to upřímně a otevřeně, s režimem, který docela zabraňuje ve Spojených Státech spotřebu alkoholu, vína a piva. Chápu a schvaluji prohibici silných alkoholických nápojů; nemohl bych však schváliti zákaz vína a piva, které jsou v prvé řadě nápoji hygienickými. Zákonodárce americký nepochopil, že nejlepší prostředek předejiti silným alkoholickým nápojům jest dovoliti, ba podporovati spotřebu t. zv. nápojů hygienických, jako je víno a pivo. Zkušenost nás poučuje, že alkoholismus jest téměř úplně neznám v krajích velké výroby vína, jako jsou jihovýchod a jih Francie, Španělsko a Itálie. Opakuji tedy, že uplatnění zásady v jednotlivostech může býti kritisováno; zásada však, t. j. právo a povinnost státu zapověděti užívání všeho, co může škoditi tělesnému a mravnímu zdraví jedincovu, nemůže býti brána v pochybnost. Souvisí přímo se solidaristickým pojetím svobody.

Rovněž v důsledcích tohoto pojetí ve všech krajích uznává se dnes všeobecně, že stát má právo vyžadovati, aby každý dosáhl jistého nejmenšího stupně vzdělání. Není dovoleno otci rodiny, aby nechal své dítky nevzdělané. Dítě stává se společenskou hodnotou, hodnotou prvního řádu, snad společenskou hodnotou nejvyšší; a nelze připustiti, aby zůstalo bez vzdělání, protože hodnota, kterou představuje, zůstala by nevyužita a nevýnosná. Ve Francii alespoň nesmiřitelní obránci individualistického pojetí svobody až do roku 1881 bojovali ve jménu svobody proti povinnému vyučování. A tu právě opět ve jménu

svobody, avšak svobody pojaté jako povinnost, stalo se, že zákony všech zemí zavedly dnes povinné vyučování.

III.

Jestliže solidaristické pojetí svobody přiznává státu větší moc, protože mu dává právo přinutit jedince k práci, k sebevzdělání, k uplatnění majetku, který drží jako vlastník, protože stát může upravovat podmínky individuální práce, ukládati zdržování se všeho, co by mohlo škodit jedincovu zdraví tělesnému a mravnímu, přiznává rovněž státu povinnosti pozitivní, které individuální pojetí svobody vůbec nemohlo založit, jak jsem na to poukázal v minulé přednášce. Jsou to obzvláště povinnosti státu, které často se vyjadřují jinak, totiž slovy, že jednotlivci mají právo na práci, právo na vzdělání a právo na podporu oproti státu.

Tato formule není dobrá, avšak myšlenka, kterou vyjadřuje, jest správná. Poněvadž jednotlivci v samotném zájmu společnosti mají povinnost pracovat, je zapotřebí, aby společenská moc, příslušející státu, zakročila a opatřila práci každému jedinci schopnému práce. Nelze připustit, aby nemohl nalézt práci ten, kdo chce pracovat, a kdo tím jen plní povinnost jemu připadající, vyhledává-li práci. Hle, proč otázka nezaměstnanosti jest tak těžká; a každý ví, že v současné době ve všech zemích snad, kromě Francie, jest dosti nalehavá. Všechny vlády mají přísnou povinnost ji rozřešiti.

Má-li jednotlivec povinnost sebevzdělání, má stát povinnost poskytnouti každému možnost dosáhnouti jistého vzdělání zdarma. Ve všech moderních zemích vzdělání prvého stupně jest zdar-

ma; a může se říci, že je to dnes povšechná a všemi uznávaná zásada veřejného práva. Je to důsledek související přímo s přeměnou, která se udála v pojetí svobody.

Konečně nemůže-li si jednatel pro věk, nemoci nebo tělesné vady obstarávat práci prostředky k výživě, stát má zakročiti, aby mu je dal. Má však zakročiti jedině tehdy, kdy již osobní iniciativa nestačí k zajištění pomoci. Ve všech státech velice složité zákonodárství zařídilo veřejné chudinství a se zadostiučiněním mohu říci, že v tomto ohledu Francie není pozadu. Četné soukromé podporovací ústavy pojí se k institucím veřejným. Nikde neudělala soukromá iniciativa k uskutečnění podivuhodného díla společenské solidarity tolik jako ve Spojených Státech; odnesu si odsud na to nezapomenutelnou vzpomínku.

IV.

Současně co solidaristické pojetí svobody přinášelo nový pojem o povinnostech státu, přivádělo též k novému pojetí vnitřní stavby a dokonce samé podstaty státu. A to je bod, u něhož je třeba poněkud se zastaviti.

Pojetí, jehož vývoj jsme dosud sledovali a ukázali jeho hlavní upotřebení, považuje stát za osobu kolektivní, rozdílnou od vládců, kteří vykonávají pouze moc, jejímž je stát nositelem. Stát jest osoba svrchovaná a správcově vykonávají v jeho jménu pouze moc, kterou jim udělil. Pojetí toto muselo se nezbytně hluboko změnit pod vlivem solidaristického pojetí svobody. Toť logické a hleďte, proč.

Je-li pravda, že všichni lidé, protože žijí ve společnosti, jsou podrobeni povinnostem, které se

jim ukládají a které jsou rozmanité podle jejich společenského postavení, podle majetku, jímž vládnou, a podle prostředků, jichž mohou použít, není-li též pravda, že tyto povinnosti mají se ukládati velikým stejně jako malým, mocným jako slabým, vládnoucím jako ovládaným? Držitelé moci politické, kteří jediné představují v dané společnosti sílu donucovací a které nazýváme jedním slovem vládcí, jsou jako všichni jednotlivci podrobeni normě, rodící se ze společenské solidarity a musí plnit povinnosti, které jim ukládá. Tyto povinnosti — a tento základní bod nutno vyznačiti a podržeti v paměti — se různí podle prostředků činnosti a podle možností každého.

Vzpomeňte si na dříve již uvedené přirovnání lidské společnosti k velké dílně, ve které se provádí dělba práce, kde pracovníci vykonávají různé povinnosti podle svých různých schopností. Tento zákon dělby společenské práce platí pro všechny vládnoucí právě tak, jako pro prosté jednotlivce. Držitelé moci jsou pak osobně nuceni společenskou normou, založenou na solidaritě, užívatí veškerých možných sil, politické moci, moci donucovací, aby zachovali a rozvinuli společenskou solidaritu v její dvou podobách. Od té doby pozorujeme, jak přeměna pojmání moci veřejné odpovídá přeměně pojmu svobody.

Svoboda byla pojímána jako právo; svéprávnost jednotlivce jako druh individuální svrchovanosti. Přestávají se takto pojímati a vidí se v nich čím dále tím více povinnost, jistý druh funkce.

Veřejná moc byla také považována výlučně za právo, nejjobsažnější, nejčinnější a nejúčinnější. Nezmyslela-li tato její povaha docela, ustupuje čím dále tím více do pozadí. Pojetí povinnosti nahrazuje víc a více pojetí práva a vystupuje

v popředí. Vlády mají nepochybně práva, ale jediné proto, že mají povinnosti a jenom potud, pokud je plní. Co se objevuje obzvláště v moderním veřejném mínění, to jsou povinnosti vládnoucích vůči ovládaným; držitelé moci, jakoby nemohli vládnouti než potud, pokud dle současného řádu je jim dovoleno plnit povinnosti jim připadající.

Činnost uložená vládnoucím, jejíž výkon zakládá pro ně plnění právní povinnosti a jež jim dává moc poroučeti, zůstávají-li ve vytčených mezích, jest základem t. zv. veřejné služby (le service public). Ostatně myšlenka ta již silně pronikla americké mínění, jak vyjádřil výmluvně president Wilson, když řekl v poselství z 1. září 1918, obračeje se k americkým dělníkům: „Pokud nebude světová válka vyhrána, nebudou moci lidé žítí nikde bez obavy, volně dýchatí plíce své každodenní povinnosti a říkati si, že vládnoucí jsou jejich služebníky a ne jejich pány.“ Slovo „veřejná služba“ nenajdeme v této větě; avšak myšlenka jest tam úplně celá. Vládnoucí jsou služebníky ovládaných, to jest, jsou povinni tvořiti, organisovati a zajistiti všechny služby, které jsou nevyhnutelný k uskutečnění systému potřeb, to jest k udržení a rozvoji společenské solidarity ve zmíněných dvou podobách.

To se datuje již od padesáti let ustavičným růstem činnosti státní ve všech oborech a ve všech krajích. Říká se často, že je to hnutí socialistické; možná; říkám však raději, že jest to hnutí solidaristické. Někteří mají z toho radost; jiní toho litují. Radost i lítost jsou zbytečné, protože jest to vývoj, který, jak se zdá, uplatňuje se mocí přirozené síly.

V.

Ve Francii byla vytvořena celá teorie o veřejné službě, založená na hlavní myšlence povinnosti státu, nebo přesněji, vládnoucích nebo jejich úředníků. Povinnost právního řádu: vládnoucí jsou právně nuceni vyvíjeti ve veřejné službě činnosti, jejichž neustálé plnění jest nutné pro uskutečnění společenské solidarity. Orgány vládnoucích, které obvyklým způsobem mají účast na vykonávání služby, jsou zavázány k rozličným povinnostem, zejména k tomu, aby zabezpečily tuto činnost tak, aby nemohla ustati ani na chvíli.

Povinnosti vládnoucích, povinnosti orgánů, ochrana, která náhradou za tyto povinnosti má býti zaručena orgánům, zrušení činů porušujících zákon služby, odpovědnost, kterou vykonáváním veřejné služby na sebe bere buď stát nebo úředníci, to jsou základní elementy této skvělé teorie veřejné služby, která jistě činí čest francouzské vědě právní a vědě vůbec.

Nechci vykládati této teorie, ať je jakkoliv zajímavá; bylo by k tomu zapotřebí příliš mnoho času. Chci pouze uvést jako příklady některé z veřejných služeb a ukázat několik slovy přeměnu, která se tu udála.

Veřejné služby, které se objevily první, jsou služba válečná, policejní a soudní. Vždy se žádalo na státu, na těch, kteří drželi moc, aby zajistili bezpečnost společenské skupiny proti vnějšímu nepříteli a vnitřní klid; tomuto dvojímu požadavku odpovídala služba válečná, policejní a soudní. Ale po staletí viděli ve válce, v policii a v soudnictví především výkon práva vládnouti, které patří státu nebo lidem jednajícím v jeho jménu. Teprve za našich dnů se stalo, že ve státní činnosti vojenské, policejní a soudní právo moci

ustoupilo do pozadí a že nabyla svrchu myšlenka o povinnostech, které má stát. Proč vládnoucí mohou zcela právem přinutiti k vojenské službě? Proč mohou právem zavésti co nejpřísnější policejní opatření? Proč mohou mocí zajistiti výkon rozhodnutí soudních, vydaných jejich úředníky? Je to proto, že mají vyšší právo vládnouti, svrchovanou moc? Věřilo se tomu dlouho. Dnes se tomu již nevěří; a to zcela důvodně. Jestliže vládnoucí mají právo činiti to vše, jest to proto, že moc, kterou mají fakticky, ukládá jim povinnost uživatí jí k ochraně země proti vnějšímu nepříteli, udržetí pořádek soudnictvím a zachovati klid a mír vnitř.

A věřte, že to není jen pouhá hříčka slov. Vždyť takto chápaná veřejná služba, nahradivši pojem svrchovanosti, stvořila jiné velice důležité pojetí, totiž veřejnou odpovědnost.

Když převládalo pojetí svrchovanostní, docela logicky popírala se odpovědnost státu, odpovědnost držitelů, nebo, přesněji, představitelů svrchovanosti. Tato jest — podle definice — vůlí, která jest omezena vždy jen sama sebou, která má práva a žádné povinnosti a která proto nemůže býti odpovědná. A učilo se jednomyslně, že újma způsobená jednotlivcům špatným výkonem veřejné služby nemůže nikdy vésti k odpovědnosti státu. Od myšlenky té se nyní ve Francii zcela upustilo. Výkon veřejné služby může přivoditi jednak odpovědnost státu, nebo přesněji, odpovědnost kolektivní pokladny, jednak osobní odpovědnost orgánů pověřených tou službou.

Jest pravda, že se tu objevuje jiná myšlenka, která též se pojí k pojetí společenské solidarity, a to, že celá společnost spolupůsobí dohromady, takže každý těží z výhod, které mu zajišťuje dělba společenské práce. Avšak opačně, jestliže někdo

utrpi zvláštní újmu, jestliže spolupráce nevyhovovala, nebo jestliže okolnosti jsou takové, že ztráty zasáhnou jen některé a minou jiné, tehdy celek má zakročiti, aby napravil vzniklou újmu. Státní pokladna jest jaksi pokladnicí vzájemné bezpečnosti ve prospěch členů společnosti.

Francouzské soudy a zvláště Conseil d'État uplatňují trvale a rozsáhle tuto myšlenku, kterou nemohu tady podrobně rozváděti. Ale nemohu zde pomlčeti o dvou velkých zákonech francouzských, o náhradě válečných škod. Zákon z 26. prosince 1914 ve článku 12. praví: „Zvláštní zákon určí přesněji podmínky, za nichž bude lze dovolati se práva na náhradu hmotných škod vzniklých válkou.“ A zákon ze 17. dubna 1919 ve článku prvním: „Republika prohlašuje rovnost všech Francouzů k válečným nákladům.“ Nic nemůže lépe ukázati pravdu než tyto předpisy, že myšlenka solidarity nahrazuje pojetí svrchovanosti.

Mohl bych uvést všechny veřejné služby a všude bychom viděli tutéž změnu. Ale musím již ustati.

Bylo by lze ještě mnoho říci o solidaristickém pojetí svobody; ale čas mi v tom brání. Jest však přece ještě jeden prvek obsažený ve svobodě, který nemohu přejíti mlčením: totiž svoboda spolčovací, což nás přivede k tomu, abychom promluvili o syndikalismu. To bude předmětem příští přednášky.

DVANÁCTÁ PŘEDNÁŠKA.

Svoboda spolčovací a syndikalismus.

Dámy a pánové,

ať jest jakékoliv mínění, jež si tvoříme o svobodě, ať už shledáváme v ní s učení individualistickým přirozené a nepromlčitelné právo lidské projevovali bez překážky činnost tělesnou, duševní a mravní, ať už vidíme v ní podle učení solidaristického povinnost člověka žijícího ve společnosti, aby byl činným proto, aby se zvětšila společenská soudržnost dělbou práce a aby se tím posílil život společenský, přece jen jest zřejmo, že svobodou ve smyslu všeobecném rozumíme i svobodu spolčovací. To znamená, že stát nemůže zabrániti jednotlivcům, aby se nesbližovali a nespojovali k společnému vyvinutí činnosti za dosažením dovoleného cíle, že nejenom nemůže zabrániti tomuto sblížení a spojení, nýbrž že, učiní-li podobná skupina nějaký čin, stát má ho podporovati, jako má podporovati osvojení si bohatství za cílem, který sleduje spolek, zřejmě ovšem za nezbytné podmínky, že tento cíl je dovolený.

To je podstata toho, co obyčejně nazýváme svobodou spolčovací. Ačkoliv svoboda spolčovací se objevuje všeobecně jako přirozený a logický důsledek lidské svobody, setkala se v mnohých zemích s živým odporem zákonodárců, dokonce v době, kdy již dlouho se uznávaly a uplatňovaly ostatní svobody. S druhé strany právě nyní, ve většině zemí Evropy a Ameriky, uznání svobody spolčovací ne-li vytvořilo, tedy při nejmenším podnítilo hnutí řečené syndikalistické, které odpovídá, myslím, skutečné a hluboké přeměně ve složení současných společností a kterému revoluční agitace současně činí obtíže a škodí.

Jaký byl ve svých velkých rysech vývoj svobody spolčovací ve století 19. a 20. a co to přesně hnutí syndikalistické? Tím chci se obírat v dnešní schůzi. Postavím se výhradně na stanovisko francouzské, poněvadž se mi zdá, že hnutí syndikalistické ve Francii se objevuje za podmínek zvláště zajímavých, ačkoliv se s ním setkáváme ve všech státech. Za druhé s plným pocitem odpovědnosti mohl bych mluvit jen o syndikalistickém hnutí francouzském.

I.

Pozorovatel si všimne nejprve jedné věci: francouzské „Prohlášení práv“ z roku 1789 a konstituce z roku 1791 provolávají zásadu osobní volnosti s jejími rozličnými důsledky jako jsou svoboda práce, svoboda tisku, svoboda shromažďovací, avšak neuznávají vůbec svobody spolčovací. Byly sice ve staré Francii korporace řemeslníků, nazvané cechy, uzavřená to sdružení v tom smyslu, že se doplňovala sama ze sebe a těžila ze skutečného monopolu, poněvadž nikdo nesměl provozovat řemeslo nebo zaměstnání, kdo

nebyl členem cechu odpovídajícího příslušnému řemeslu. Instituce ta má původ velice starý, kterého nemůžeme tu studovati. Jest však zřejmo, že jest to opak zásady svobody práce a že konstituce, která schválila svobodu, nemohla nechati při životě podobné zřízení. Proto logicky se praví v předmluvě konstituce z r. 1791: „Není ani cechovních starších, ani cechů umění a řemesel.“ Kromě toho zákon z r. 1791 prohlašuje, že jest dovoleno každému provozovati jakýkoliv průmysl, provozovati jakýkoliv obchod, jak se komu zlíbí. Ale tato svoboda práce nedovolovala — spíše naopak — volné sdružování jednotlivců ke společné práci za společným cílem a k ochraně společných zájmů řemeslnických, průmyslových a obchodních.

To státníci Revoluce nepochopili. Chybným uvažováním dospěli k myšlence, že každé sdružení řemeslnické jest nebezpečné osobní svobodě a že jest současně opakem zásady národní svrchovanosti, kterou slavnostně prohlašují. Nespokojí se pouze potlačením starých sdružení řemeslnických; zřejmě zabraňují tvoření se jakéhokoliv sdružení ustanoveného svobodně a bez monopolu osobami téhož stavu nebo zaměstnání. Slavný zákon ze 14.—17. června 1791, známý pode jménem zákona Le Chapelier, má ve svém prvním článku: „Poněvadž zánik všech druhů sdružení občanských téhož stavu a zaměstnání jest jedním ze základních článků francouzské konstituce, jest zakázáno obnovovati je, ať se to děje pod jakoukoliv záminkou a jakýmkoliv způsobem.“ Nepochybně myslí zákon pouze na sdružení odborná, ale ve skutečnosti jest praktickým využitím myšlenky označené v úvodě téhož zákona, že každé sdružení, ať jeho cíl jest jakýkoliv, samo o sobě jest opakem jednak zásady národní svrchovanosti, jednak zásady osobní svobody.

Myslenku tu ostatně vyjádřil již J. J. Rousseau a vliv jeho jistě nebyl malý při rozhodování Shromáždění. Ženevský filosof napsal ve „Společenské smlouvě“: „Abychom obdrželi vyjádření všeobecné vůle, záleží na tom, aby nebyly ve státu zvláštní společnosti a aby každý občan vyjádřil své mínění pouze sám...“ Jako J. J. Rousseau, i státníci Revoluce věřili pevně, že k tomu, aby národní svrchovanost mohla se vysloviti pravdivě a přesně, jest zapotřebí, aby v národě byli jen jednotlivci a ne skupiny jednotlivců, poněvadž všeobecná vůle může vzejíti pouze ze součtu osobních mínění. Jinak skutečně není osobní svobody, je-li člověk vtěsnán do zvláštních sdružení. Jednotlivec prý jest volný jen tehdy, je-li jedině členem státu a podřízen přímo jemu, poněvadž jenom v něm najde úplné uskutečnění svého mravního bytí.

II.

Ovládána tímto názorem, stvořila francouzská Revoluce houf oddělených jednotlivců, odloučených jednoho od druhého, neschopných sledovati společně obranu společných zájmů oproti všemocnému státu. Podle velice přílehlavých slov vytvořila bezvýznamné lidi. Možno říci, že všude na počátku 19. století v rozličném stupni byla podobná situace. Ale také všude, a obzvláště ve Francii byl pocíťován od prvních dvaceti let 19. století velký tlak směřující k vytvoření sdružení všech druhů a zvláště sdružení odborových, „trade-unions“ v Anglii a ve Spojených Státech, „syndicats professionnels“ (odborová družstva) ve Francii. Pokusím se hned označiti skutečnou povahu hnutí. Zároveň ukáži, jak bylo rušeno revolucionářskou propagandou.

Hnutí sdružovací bylo tak silné, že francouzský zákonodárce považoval za nutné uznání a zákonně upravití svobodu sdružovací. Nikdo neměl býti nucen státi se členem sdružení; ale zároveň nikomu nemohlo býti zabráněno sdružovati se s jinými a vyvíjeti svou činnost tím účinněji, spojil-li se s druhými jednotlivci. Osobnost lidská byla mnohem činnější a obsažnější, jakmile se stala částí velkého počtu společenských skupin. Jest jednotlivcem-občanem jako člen národa, jednotlivcem-pracovníkem, zaměstnavatelem nebo dělníkem jako člen sdružení odborového, umělcem nebo vědcem jako člen sdružení uměleckého nebo vědeckého. Tak jeho činnost roste podle počtu sdružení, jejichž jest členem.

Francouzský zákonodárce po dlouhých úvahách to konečně pochopil. Konstituce z roku 1848 v článku 8. přiznávala výslovně občanům právo se sdružovati. Ale teprve v roce 1884 byl vydán první zákon upravující svobodu spolčovací a ten ještě se týká toliko sdružení odborových.

Zákon řečený Waldeck-Rousseau z 21. března 1884 uznává a upravuje odborové syndikáty, to jest, sdružení zaměstnavatelů, sdružení dělníků, sdružení zaměstnavatelů a dělníků téhož zaměstnání a průmyslu anebo průmyslu a zaměstnání podobných, sdružení mající za účel ochraňovati zájmy odborové, zájmy hospodářské, průmyslové a obchodní určitého zaměstnání, zájmy zaměstnavatelů a zájmy dělníků ve stycích zaměstnavatelů se zaměstnanými. Tento zákon dovoľoval zároveň svazy odborových sdružení; ale podle mého mínění (to byla též nesporně myšlenka zákona) jedině svaz sdružení téhož zaměstnání nebo zaměstnání podobných a ne svaz sdružení docela rozličných. Na základě zákona utvořila se četná sdružení, unie, svazy syndikátů a vše-

obecné sdružení práce,¹⁹⁾ k němuž se za chvíli ještě vrátím.

Zákon z roku 1884 měl na mysli toliko sdružení odborová, syndikáty zaměstnavatelů, syndikáty dělníků a syndikáty společné. To nebyla ještě všeobecná svoboda sdružovací. Teprve roku 1901, když Waldeck-Rousseau byl ministerským předsedou, byl odhlasován konečně zákon z 1. července 1901, který dovoľoval každému sdružení tvořiti se volně, jedině pod tou podmínkou, že má dovolený cíl. Tento zákon všeobecné svobody sdružovací činil přirozeně napříště zbytečným zákon z r. 1884 o syndikátech odborových. Bylo by logické, aby byl odvolán. Zákonodárce z roku 1901 neprávem jej výslovně ponechal; to bylo příčinou těžkých nesnází, do jejichž podrobností nemohu zabíhati, poněvadž se týkají pouze Francie.

III.

Ať je tomu jakkoliv, den ze dne pod ochranou těchto dvou zákonů, zákonu z roku 1884 o svobodě odborových syndikátů a zákona z roku 1901 o svobodě spolčovacích vůbec, vyvíjí se hnutí sdružovací, které vzniklo samovolně jako přirozená reakce proti individualismu Revoluce a které do jisté míry nutilo zákonodárce ke spolupráci, vyznucující na něm oba zákony o volnosti svrchu dotčené. Vývoj ten byl válkou přerušen; jakmile však boj skončil, objevilo se hnutí znova se svěží silou. Francie je nyní plna spolků všech druhů: sdružení dobročinná, sdružení umělecká, vědecká, sportovní atd.... Ale abychom mluvili pravdu, tato nás zvláště nezajímají. Sdružení, která vzbuzují

¹⁹⁾ Confédération générale du travail (C. G. T.).

zují naši pozornost, jsou sdružení odborová, syndikáty zaměstnanecké a zaměstnavatelské; je to hnutí syndikalistické, které hodlám vysvětliti úplně otevřeně a rovněž upřímně, jak jen bude možno.

Abychom nabyli správného názoru na věc, myslím, že jest nutno si uvědomiti, že týmž slovem „syndikalismus“, aniž kdo často si toho všimne, označují se dvě věci naprosto různé. Označuje se jím stejně společenská skutečnost, jejíž důležitosti nelze podceňovati, jako učení, které tvrdí o sobě, že spočívá na skutečnostech, ale špatně je vysvětlujíc a jsouc naopak v úplném rozporu s nimi svým vlivem znemožňuje přirozený vývoj, buď jej oslabujíc nebo ho zdržujíc a to k samotné škodě těch, kterým chce sloužiti a kteří nejvíce by těžili v budoucnu z příchodu nového řádu, jenž by měl v blízké budoucnosti býti výsledkem vývoje normálně postupujícího.

Nejprve tedy, co je syndikalismus jako skutečnost? Je to, všeobecně vzato, vývoj směřující k tomu, aby množství jednotlivců, vytvořených Revolucí, bylo nahrazeno celou řadou společensky organizovaných tříd, mezi sebou koordinovaných, řekl bych dokonce odstupňovaných; aby beztvárné množství jednotlivců bylo nahrazeno celkem v hotové podobě. Abych použil stále pravdivých slov *Herberta Spencera*, jest to vývoj, který má za cíl přeměnu společnosti, vzniklé za Revoluce, z nehotového stavu stejnorodého v hotový stav různorodý.

Revoluce se domnívala, že ve společnosti skutečně volné a národní nesmí a nemůže býti společenských tříd, nýbrž jedině jednotlivci volní a rovní. To byl omyl. Není a nemůže býti společnosti tam, kde není společenských tříd, poněvadž není a nemůže býti společnosti, kde není dělby

práce. Jsou společenské třídy v našich moderních společnostech; ale jaká je vlastně jejich povaha? Přírozeně, že jsou-li společenské třídy, nejsou to uzavřené skupiny jednotlivců, podřízených hoto-
vým a rozličným právním systémům. Skoro ve všech moderních státech, a ve Francii více než kde jinde, byla uskutečněna rovnost občanská a politická. Poněvadž rozlišení tříd není právnícky přesné, hranice, které je oddělují jsou nutně pohyblivé. Roztřídění jsou velice četná a mnoho jedinců jest jaksí umístěno na hraniční čáře, často nežřetelné, jež odděluje dvě sousední skupiny.

Prvky, které vytvářejí rozličné společenské třídy, jsou nanejvýš četné a složité; ale jeden z nich tvoří znak vynikající a obzvláště názorný. Podle mého mínění, vidíme ho jasně, provedeme-li si rozlišení tříd podle samé stavby společenské skupiny a definujeme-li třídy v naší moderní společnosti jako skupiny jednotlivců, náležejících téže společnosti národní, mezi nimiž však jest souvislost zvláště úzká, poněvadž vykonávají úkol téhož druhu v dělbě společenské práce. Jest třeba vždy se vraceti ke skutečnosti, o níž jsem se zmínil již velmi často, ke skutečnosti společenské organické solidarity čili solidarity dělby práce, k porovnání, kterým jsem přirovnal celou národní společnost k široké dílně, kde se provádí dělba práce a kde se vytvářejí přirozeně užší pouta mezi jednotlivci vykonávajícími touž práci. Připomeneme-li si to, pochopíme, že jednotlivci vykonávající stejný odborný úkol ve společenské dílně, tvoří přirozeně společné pevné skupiny. Zakládají se totiž na podobnosti zájmů a schopností, na totožnosti vykonané práce, ať ruční nebo duševní, a spolu na podobnosti způsobu života, společenství tužeb, nadějí, uspokojení a utrpení.

Jsou-li třídy společenské vskutku tím, zač je mám, pochopíme snadno, že ať si tvrdí cokoliv vůdci revolucionářského syndikalismu, dělníci soukromého průmyslu a veřejní zaměstnanci naprosto nenáleží téže třídě. Ovšem že jedni i druzí pracují za mzdu a někteří zaměstnanci veřejní vykonávají ruční práci. Ale úředníci ti a dělníci nebo zaměstnanci soukromého průmyslu neuspokojují stejný druh potřeb. První vykonávají práci, která má povahu zcela zvláštní, a to tím, že jest zřízena jako veřejná služba.

Pochopíme též, že dělníci vykonávající práci ruční a technickou — a zaměstnanci soukromého průmyslu a obchodu ve vlastním slova smyslu, ačkoliv jedni i druzí pracují za mzdu, nenáleží k téže třídě. Ani ti nevykonávají stejných prací. Pochopíme ještě, že jak dělníci tak ředitelé jediného podniku náležejí různým třídám. Ty, které dnes nazýváme techniky, nenáleží stejné třídě společenské jako dělníci. Rozumí se, že nemám na mysli převahu jedné třídy nad druhou. Všechny třídy mají stejnou cenu, poněvadž spolupracují všechny na společenském životě. Pravím pouze: jsou rozličné třídy, poněvadž jsou rozličné potřeby ve společenské dílně.

Stejně z téhož důvodu rolníci, malí vlastníci, kteří jsou ve Francii tak četní, malí průmyslníci, obchodníci, hospodářští a městští dělníci náležejí rozdílným třídám. Konečně jest a přirozeně ještě dlouho bude ve všech civilisovaných státech, třeba se to bolševikům nelíbí, kapitalistická třída a to výlučně kapitalistická. Jest však — při nejmenším ve Francii — mnohem méně četná než za jakou ji mají revolucionářští syndikalisté. Ve Francii počet pouhých kapitalistů, totiž těch, kteří žijí výlučně z úroků svého kapitálu, jest ve

skutečnosti velmi malý. Ostatně často již se ukázalo, že s nekonečnou dělbou kapitálu, pokud jde o státní fondy a mnohé akciové společnosti, jako jsou velké železniční společnosti, nemá pověstně soustředění majetku, o němž nám kolektivisté a komunisté neustále mluví, ve Francii vůbec povahy a rozsahu, jaký se jim neprávem přisuzuje. Ostatně i třída kapitalistů vyplňuje svou úlohu. Má za úkol soustředit kapitál a poskytnouti je podnikatelům. Řekl jsem již, že vlastník majetku jest skutečně pověřen přesně vymezenou sociální funkcí. Popírám jeho subjektivní právo na vlastnictví, ale uznávám jeho společenskou povinnost, jeho funkci společenskou; a hrůzný stav, do kterého upadlo Rusko podle zpráv, které máme z rozličných souhlasných pramenů, jest nejlepší důkaz, jak nadlouho ještě jest společensky potřebná třída kapitalistická.

IV.

Je-li to vskutku pravý znak společenských tříd, jest snadno pochopiti zároveň pravou povahu hnutí syndikalistického, i jak přispívá k hluboké přeměně politického režimu. Pravý opak toho, co myslí revolucionářští syndikalisté; hnutí syndikalistické není ve skutečnosti válkou proletariátu ke zničení buržoasie, k nabytí výrobních prostředků a vedení výroby. Nemá za účel, aby uvědomělá třída dělnická sama soustředila v sobě moc a bohatství a vyhubila třídu buržoasní. Hnutí syndikalistické jest mnohem širší, mnohem plodnější a řekl bych mnohem lidštější.

Syndikalismus není prostředek k válce a k společenskému rozdělení; věřil bych, že je naopak mocným prostředkem k zjednání míru a ke spo-

jení. Není jenom přeměnou třídy dělnické; vztahuje se na všechny třídy společenské a snaží se je spojití v jeden harmonický svazek.

Syndikalismus jest sociální hnutí, které chce vtisknouti pevnou juristickou strukturu rozličným třídám odborným, totiž rozličným společenským skupinám, složeným z jednotlivců již spojených navzájem společenstvím práce v dělbě práce sociální. Historicky se mohlo zjistiti, že boje mezi třídami společenskými stávaly se méně živějšími, čím byly cizorodější a právnicky rozličnější. Je-li rozvrstvení tříd zřetelné, tu nastane mezi nimi koordinace (souřadnost), která zmenšuje na minimum společenské boje a podporuje zároveň silně jednotlivce, patřícího do některé skupiny, proti reklamacím druhých tříd a proti libovůli ústřední moci.

Ve Francii souřadnost a odstupňování tříd vymizely zároveň s absolutní monarchií. Od roku 1789 rozličné stavy národní neměly již skutečného podkladu. Trvaly ještě legálně, ale nebyly než přežitkem mrtvé minulosti. Nevykonávající již služeb, byly odsouzeny k zániku při prvním závanu revolucionářském. Monarchie je vyvrácena; zásada národní svrchovanosti a zásada rovnosti jsou prohlášeny. Stát úžasně silný, poněvadž se opírá o dogma národní svrchovanosti, která čítá nesčetné vyznavače, vládne bez protiváhy nad množstvím jednotlivců prohlášených za rovné, ale osamocených, nemohoucích, tvořících jaksí jenom roztroušený lidský prach.

Syndikalismus znamená organizaci této beztvárné masy jednotlivců; toť vznik silných a soudržných skupin ve společnosti, s právnickým složením zřetelně určeným, skládajících se z lidí sdružených společenstvím sociální práce a odborného zájmu. Ať nikdo neříká, že jednatel byl

by tak pohlcen syndikální skupinou. Přirozeně syndikální skupina směřuje k redukci osamocené činnosti individua, ne-li k jejímu popření. Avšak jednotlivec odporuje, a nutně vzniká rovnováha mezi citem individualistickým a citem společenským, rovnováha, z níž vyplývá stejně zesílená i činnost společenská i individuální; člověk stává se tak mnohem více člověkem. Jeho vlastnost jako člověka utvrdí se tím více, čím má jasnější a silnější vědomí společenských skupin, k nimž náleží.

A zvláště zdůrazňuji proti tomu, co myslí vůdci dělnického syndikálního hnutí, že syndikalismus naopak není hnutí jediné třídy dělnické. Šíří se na všechny třídy společenské; snaží se o všeobecnou reorganizaci moderních společností, o reorganizaci, která by byla založena na právnicky určitém složení různých tříd sociálních a na zařízení tuhé koordinace. Hnutí syndikalistické dle své pravé povahy není bojovné hnutí tříd, nýbrž hnutí spolupráce a souřadnosti tříd společenských.

V beztvárné hmotě jednotlivců, tak jak ji zrodila francouzská Revoluce, hledí se vytvořit určité skupiny sbližující a spojující lidi, kteří vykonávají touž práci ve veliké společné dílně, jakou je společnost. Tyto skupiny mají snahu se organisovat i pracovat společně a v souzvuku. Tak syndikalismus jest hnutím míru a spojení a ne hnutím válečným a revolucio-
nářským.

V.

Než právě tuto povahu chtějí mu dáti vůdcové revolucionářského syndikalismu. Hlásají teorii, kterou zamýšlejí uskutečnit a jejímž důsledkem

jest porucha přirozeného a normálního vývoje syndikalismu, vytvoření bídy a utrpení, zkázy a smrti, zvláště ve třídě dělnické, které prý slouží tyto zločinci v čele hnutí.

Syndikalistické učení revolucionářské vyšlo z teorie Karla Marxe o hromadění kapitálů a o historickém materialismu. Jest známo, že Karel Marx učí, že kapitály se znenáhla soustřeďují v ruku jediné třídy a dále že politickou moc má vždy společenská třída hospodářsky silná.

Dále tvrdí, že jsou ve společnosti toliko dvě třídy; jednak ta, která vládne výrobními prostředky, třída měšťáků a kapitalistů, a naproti ní třída proletariátu, třída dělnická, která nemá kapitálu, nýbrž toliko svou práci; aby proletáři všech zemí bez rozdílu hranic se spojili, organisovali a chystali se k boji s kapitálem všemi možnými prostředky; anebo lépe, aby zeslabovali třídu měšťanskou a kapitalistickou a zatlakováním kapitálu, že pak práce zůstane pánem, ježto bude jedinou mocí hospodářskou a že politická moc je vždy tam, kde je moc hospodářská. Třídní boj jako prostředek, uchvácení hospodářské moci proletariátem a tím i moci politické, toť podstatná část učení marxistického, které revolucionářští syndikalisté chtějí uskutečnit.

Pokus o zřízení a organisaci proletářské třídy, ozbroujené a vstupující do války proti kapitálu, stal se v rozličných státech a zvláště ve Francii sdružením, které si dalo jméno Všeobecné sdružení práce,²⁰⁾ byvši založeno podle zákona z roku 1884 a které pomýšlelo spojit v jedinou mocnou skupinu všechna krajská sdružení dělnických syndikátů a všechny odborové svazy a vytvořit tak těleso neodolatelné moci, zdvihající se proti vládě

²⁰⁾ Confédération générale du travail (CGT).

a třídě kapitalistů. Cílem jest vyhlazení třídy kapitalistické; prostředkem jest prudký boj, zvláště všeobecnou stávkou, stávkou veřejných podniků, železnic, obecných dopravních prostředků, stávkou námořníků a dokařů, pošt a telegrafů; a to vše proto, aby znemožnili vládu, kterou pokládají za monopol třídy měšťácké, aby vyvolali bídu, hlad, utrpení a smrt, poněvadž revoluce jest dezerou bídy a utrpení. Chtějí vznítiti masy hlásající jim ohavné učení jako evangelium moderních dob a jako články nové víry.

Učení to je nejenom odporné a zločinné, nýbrž i úplně opakem skutečného normálního vývoje moderních společností.

V této chvíli učení to zvítězilo v Rusku, v ohromném území, zalidněném obyvatelstvem neuvědomělým, beztvárným a neschopným odporu. Podle všech souhlasných zpráv nám přicházejících, přivedilo tam zkázu, sklíčenost a rozvrat všeho; vytvořilo ve prospěch několika odvážných a nesvědomitých lidí krvavou diktaturu, proti níž diktatura carismu byla vládou liberální.

Ve Francii pokusilo se v měsíci květnu 1920 „Všeobecné sdružení práce“ vyvolati bolševickou revoluci nejprve všeobecnou stávkou železniční a potom řadou rozsáhlých opětovaných pokusů, stávkou veřejných dopravních prostředků, stávkou kovodělníků, stávkou námořníků a dokařů. Ale pokus skončil žalostně. Francouzské veřejné mínění se postavilo na odpor. Celý národ se zdvihl v květnu 1920 proti nepříteli vnitřnímu jako se zdvihl v srpnu 1914 proti nepříteli vnějšímu a na místě zastavil bolševiky jako zarazil Boše na březích Marne.

Kdyby se pokus přes to obnovil, nepodařil by se. Bylo by to proti skutečnostem; byl by v rozporu se samotnou stavbou francouzské spo-

lečnosti. Jest naprosto klamné, říká-li se, že ve Francii jsou jen dvě třídy proti sobě, třída občanská a třída proletářská. Jest mnoho tříd uprostřed. Obzvláště tvoří velikou většinu a jakoby centrum národa třída, kterou můžeme nazvati střední, složená z jednotlivců jak kapitalistů tak pracovníků, která si nepřeje ani zuřivých potyček, ani záhubné revoluce a která tvoří výtečný nástroj třídní koordinace. Různé skupiny odborné směřují k organizaci, nikoliv, aby se navzájem bily a ničily, nýbrž naopak, aby se navzájem dorozuměly a shodly v dělbě sociální práce, která jedině může uskutečniti společný blahobyť a sociální spravedlnost.

Nepochybně setká se tato snaha a její uskutečňování s četným odporem; ale tento bude přemožen. Nepochybně budou boje, srážky a chvilková vítězství násilí a omylu; avšak přes to, nutno věřiti pevně v konečné vítězství rozumu, v pokrok spravedlnosti a práva a neúnavně k tomu pracovati.

TRINÁCTÁ PŘEDNÁŠKA.

Organisace moderního státu a osobní svoboda.

Dámy a pánové,

nastal okamžik, kdy je nutno, abychom vyvodili závěry z toho všeho, o čem jsem mluvil ve svých přednáškách. Hned v prvé naší přednášce jsem řekl, že na konci 18. století téměř současně ve Spojených Státech a ve Francii byly vyjádřeny dvě velké myšlenky, jedna v ohledu politickém, totiž zásada národní svrchovanosti; druhá v ohledu společenském, zásada svobody, svéprávnosti lidské bytosti. Hlavním předmětem přednášek bylo studovati všeobecný vývoj obou myšlenek po dobu 130 let, oddělujících nás od doby, kdy byly slavnostně proneseny v americkém Prohlášení nezávislosti a ve francouzském Prohlášení práv.

Co vše v sobě zahrnuje tento vývoj?

Pokud jde o pojetí národní svrchovanosti, ukázal jsem již s počátku na smysl nastalé přeměny, když jsme mluvili o tom, že názor na stát jako národ nahrazuje názor na stát jako moc; a domnívám se, že jsem dobře ukázal na správnost tohoto učení uváděje, že ze dvou základních

pojmu, národa a svrchovanosti, tvořících národní svrchovanost, první element, národ, znenáhla uplatňuje se v popředí, kdežto druhého elementu, svrchovanosti, nepřetržitě ubývá. Ukázal jsem též, že pojetí svrchovanosti jako moci vůle, omezené jen sebou samou, ať jest nositelem kdokoliv, končí v nerozřešitelných rozporech, neshoduje se s nejjistějšími skutečnostmi současné politiky a ustupuje pojetí veřejné služby. Viděli jsme, že naopak element národní má čím dále tím větší přednost a že ve světové válce a v událostech, které ji následovaly, zřejmě se upevnil neodolatelnou silou.

Spolu s vývojem svrchovanosti pokračoval vývoj názoru na svobodu, vývoj, v němž jsem ukázal na to, že názor na svobodu jako právo byl nahrazován solidaristickým pojetím svobody jako povinnosti.

Tento dvojitý vývoj měl se uplatnit a vskutku se uplatnil v organizaci státu.

Nejprve, poněvadž v pojetí národní svrchovanosti element národní dobyl si větší důležitosti nad elementem svrchovanosti, jest nutno z toho usuzovati, že národ sám o sobě, národ se všemi svými konstitutivními prvky, má být sdružen k politickému vedení země. Poněvadž pak v moderních státech národ nemůže jednati sám, nýbrž jedině svými zástupci, vznikla z toho v mnohých státech viditelná snaha, aby byl přeměněn systém politického zastoupení.

Na druhé straně, poněvadž pojetí svrchovanosti postupuje před pojetím veřejné služby, obsahující kladné i záporné rozhraničení činnosti státu, poněvadž svoboda jednotlivcova, stávající se povinností, funkcí, dává mu postavení ještě silnější vůči státu, nutno opatřiti pevné a účinné záruky; a také byly opatřeny ve všech zemích,

aby upevnily tyto povinnosti a chránily jednotlivce i proti svévoli i proti nečinnosti státu.

Snaha přizpůsobiti representativní režim v moderním státě, snaha organisovati mnohem energičtěji účinnější záruky proti státu ve prospěch jednotlivce, to jsou dvě hlavní myšlenky, ke kterým směřují přeměny v organisaci moderního státu. O těchto dvou myšlenkách chci se zmíniti v poslední přednášce; zmínka ta jest ostatně spíše jakýmsi programem nežli výkladem látky.

I.

Jak jsem řekl, vidíme téměř všude změnu v organizaci politického zastoupení.

Roku 1789 zdůrazňovali právem existenci národní vůle, ale měli na zřeteli vůli příslušející bytosti metafysické, národu, bytosti morální, obdařené vědomím a vůlí a rozdílné od jednotlivců ji tvořících. Proto se řeklo, že princip národní svrchovanosti nevedl logicky i nutně k uznávání všeobecného rovného hlasovacího práva. Tvrdilo se pouze, že jest nutno, aby určen byl nejschopnější způsob vybavení národní vůle a aby udělováno bylo volební právo jen těm, kteří jsou nejschopnější tuto vůli dáti na jevo.

Pochopíte tak, proč nezaváděla všeobecného hlasovacího práva žádná z francouzských konstitucí z doby revoluční, vyjímaje konstituci z r. 1793, která ostatně nikdy nevstoupila v život. Teprve roku 1848 bylo ustanoveno a praktikováno ve Francii všeobecné hlasovací právo. Dnes všeobecné hlasovací právo jest přijato téměř ve všech státech světa a Francie jest pozadu. První ze všech zavedla všeobecné hlasovací právo a nemá, a obávám se, že ještě dlouho nebude mítí hlasovacího práva žen, kdežto naopak Spojené Státy,

Anglie, Německo, Austrálie přiznávají ženám právo voliti i právo volenu býti téměř za stejných podmínek jako mužům. Proč v tomto ohledu Francie zůstala pozadu? Je pro to mnoho důvodů, jimiž nemohu se zabývat. Podotýkám jen, že hlavní důvod vidím v tom, jak houževnatě ve Francii lpějí na římském a katolickém pojetí rodiny, podle něhož žena má zůstat u krbu a pečovat o domácí hospodářství, zatím co mužovi vyhrazen jest veřejný život.

II.

Přeměna ještě hlubší nastala v organizaci politického zastoupení. Když neviděli v národní svrchovanosti nic jiného než vůli moci, chci říci vůli velící podle své povahy, věřili — a bylo to zdánlivě logické — že tato vůle jest přirozeně a jedině vyjádřena číselnou většinou jednotlivců, tvořících politické těleso; bylo zřizováno proto pouze zastoupení většiny. Ostatně dávno zdůraznil vel'ekněz národní svrchovanosti J. J. Rousseau, že většina politického tělesa vyjadřuje vždy všeobecnou vůli. Dokonce prohlásil: „Byl-li můj náhled poražen skutečnou většinou, je to toliko důkazem, že jsem se mylil a že to, co jsem pokládal za všeobecnou vůli, jí nebylo.“²¹⁾

Dnes tento systém je pozitivními zákonodárci opouštěn. Nyní jde snaha za utvořením nikoli zastoupení většiny, nýbrž samotného národa, jeho konstitutivních prvků, což se nazývá poměrným zastoupením politických stran a zastoupením společenských skupin anebo zastoupením odborovým.

Poměrné zastoupení stran jest zavedeno v Belgii od roku 1899 velice systematicky; Belgie, jak se

²¹⁾ Společenská smlouva, kniha IV, kapitola II.

zdá, jest mu trvale získána. Ve Francii podle zákona z 12. července 1919 máme též poměrné zastoupení, avšak spojené se systémem většinovým. Kombinace jest dosti složitá; nemohu ji tu vysvětlovati, ale musím se o ni zmíniti. Otázka poměrného zastoupení politických stran se klade ve všech státech. Jest to podle mého mínění následkem přeměny, kterou jsme zjistili v názoru na národní svrchovanost. Nejlépe lze to viděti na tom, že nepřeměnitelní zastánci revolucionářského pojetí národní svrchovanosti, zejména profesor Esmein, zdvihli se důrazně proti celému systému poměrného zastoupení, tvrdíce, že jest opakem nedělitelné svrchovanosti a že jedině početní převaha jednotlivců může vyjádřiti tuto svrchovanost.

Nepátrám, zda toto tvrzení jest teoreticky pravdivé. Jeví se mi však zcela jistým, že přirozený vývoj věcí jde přímo naproti tomuto názoru a že síla, přivádějící všechny státy k zavedení systému poměrného zastoupení stran, více méně vyvinutého, jest v dokonalém souladu s přeměnou v názoru na národní svrchovanost.

Totéž možno říci o odborovém zastoupení. Vychází jistě z hnutí syndikalistického, o němž jsem vám vykládal při poslední schůzce. Vzpomínáte si, že jest to snaha vytvořiti uvnitř téže národní společnosti organisované třídy, skupiny silné a soudržné s přesným složením právním a sdružující jednotlivce téhož zaměstnání, nebo ještě přesněji a podle formule mnohem obecnější, jednotlivce, vykonávající v národním společenství práci téhož druhu. Od okamžiku, kdy podobné skupiny mají snahu se ustaviti a vytvořiti tak prvky skládající národ, chtějí též dosáhnouti politického zastoupení, které ostatně nevylučuje poměrného zastoupení stran, nýbrž k němu se přičleňuje.

Věřím, že není daleký okamžik, kdy v mnohých státech a zejména ve Francii ze dvou komor, skládajících parlament, jedna bude volena přímým a všeobecným hlasováním s poměrným zastoupením politických stran a druhá též přímým a všeobecným hlasováním se zastoupením odborových skupin ve všeobecném smyslu, který jsem vysvětlil. Zde věci pokročily ještě méně než pro poměrné zastoupení politických stran. Ale ve Francii právě nedávno se uplatnily dosti silné snahy ve prospěch odborového zastoupení. Pan Marc Sangnier předložil ve smyslu tom návrh poslanecké sněmovně, který ani se nesetkal s odporem, jenž jistě by se byl před válkou objevil. Reforma jest obhajována velmi mnohými a výtečnými osobami, a pokud jest dovoleno předvídati, chci věřit, že změna se uskuteční v budoucnu poměrně blízce.

III.

Činnost státu jest omezena právem pozitivně a negativně; to znamená, že jsou věci, které stát jest právně nucen konati a že jsou věci, které právem jsou mu zakázány. Tyto povinnosti a zákazy mají býti zaručeny a sankcionovány; moderní stát také směřuje zvolna k většímu uspořádání těchto záruk a sankcí.

Zákonodárce nemůže vydati jistých zákonů. Jak dáti jednotlivci záruky, zmenšující na minimum nebezpečí porušení tohoto zákazu státem? A pro případ, že by stát vydal podobné zákony, jak zabrániti, aby se neprováděly? Po Revoluci záruky tyto spočívaly jediné v systému většiny zastoupení a též ve složení parlamentu: stvořeny dvě komory, které si byly protiváhou.

Konečně se tvrdilo, že zásada dělby mocí jest silnou zárukou jednotlivce proti libovůli státu.

Ještě dnes se mluví o dělení mocí. Ale ve státech, které vskutku mají parlamentární režim, není to, správně řečeno, dělení mocí, nýbrž spíše stálá spolupráce dvou státních orgánů, parlamentu a vlády, této jednající, onoho kontrolujícího, a to tak, že oba vykonávají příslušný vliv jeden na druhého, při čemž vláda jest odpovědná parlamentu, ale může ho též rozpustiti a odvolati se tak k voličstvu. Parlamentní režim, jaký jest s rozličnými obměnami ve Francii a v Anglii, má základní stejné znaky, které jsem právě připomněl; tato vládní forma, mající jako všechny lidské vynálezy své chyby a své závady, je přesto nejlepší a nejbezpečnější soustavou politickou, jakou kdy lidé vynalezli.

A přece záruky, které zajišťuje, nestačí. Nelze se spokojiti se zárukami preventivními proti libovůli státu; je ještě zapotřebí, možno-li tak říci, záruk repressivních; jest potřeba systému, který by dovoľoval odložití výkon zákona odporujícího zásadám svobody, tak jak jsme si je vymezili, a také systému, jenž by donucoval stát k odpovědnosti; kdyby tento vyhlásil zákon proti právu, kdyby zanedbával pečovati o veřejné služby, jak mu právo ukládá.

Tyto záruky mohou spočívatí toliko v oprávnění nejvyššího soudnictví, jehož znalosti a nestrannost byly by mimo podezření, před jehož rozhodnutími skláněli by se všichni, vládcí i ovládaní, i sám zákonodárce; jest to právo rozhodovati, zda vydaný zákon jest proti právu či ve shodě s ním a právo zrušiti protiprávní zákony.

Spojené Státy mají čest, že zavedly systém, zajišťující téměř uskutečnění tohoto ideálu; a

Francie, doufám, dosáhne toho v budoucnosti, jistě nedaleké. Zde nemusím promlouvat o vlivu, jež mají rozhodnutí Nejvyššího federálního dvoru spravedlnosti a o vážnosti jeho vynikajícího presidenta, s nímž měl jsem čest před několika dny ve Washingtoně déle hovořiti. Ve Spojených Státech všechny soudní dvory jsou oprávněny zkoumati ústavnost zákonů, jichž se před nimi strany dovolávají; když Nejvyšší soudní dvůr rozhodne, že nebude řídit se zákonem, protože soudí, že je neústavní, to jest proti vyššímu právu, jímž má se řídit stát—zákonodárce, tu, ačkoliv je to po případě jen rozhodnutí určitého případu, každý se podřídí a Kongres první, ačkoliv zákon není zrušen, přestává ipso facto platiti.

Je to krásná a veliká instituce, velká ochránkyně osobní svobody a neodvislosti občanů; velice lituji, že jí nemáme ještě ve Francii, ale myslím, že k ní kráčíme. V budoucnu snad blížším táz moc jako ta, jež je přiznána našemu Nejvyššímu soudnímu dvoru, bude jistě přidělena našemu Dvoru kasačnímu nebo naší Státní radě²²⁾ a snad oběma těmto nejvyšším soudům.

Nemáme-li amerického systému, dovolujícího soudnímu dvoru zkoumati ústavnost zákonů a zamítnouti zákon, pokládáný za neústavní, velmi jsme pokročili ve vypracování systému, který bude velice chrániti jednotlivce a utvoří pevnou záruku povinností státních. Mám na mysli peněžní odpovědnost státu vůči poškozeným soukromníkům, ať už protiprávním zákonem, ať už nečinností zákonodárce, který neorganisoval žádných služeb veřejných nebo je ustavil nedokonale. Toť systém, který nazýváme odpovědností státu jako

²²⁾ Cour de cassation, Conseil d'Etat.

zákonodárce, jehož naše Státní rada již hojně užívala, což mohu tady pouze poznamenati, aniž bych se při tom pozdržel.

IV.

Nestačí chrániti jednotlivce proti zákonodárnému zakročení se strany státu; je potřeba jej hájiti proti činnosti správní, proti státu vykonávajícímu veřejné služby a rozhodujícímu v jednotlivých případech. Představa o tom již hluboce vnikla do všech moderních států. Je-li někdy porušena, možno přece jenom říci, že se vnucuje s neodolatelnou silou veřejnému modernímu mínění. To je, co nazývám zásadou zákonnosti, zásadou, podle níž může býti učiněno jednotlivé rozhodnutí jakoukoliv autoritou jen tenkrát, shoduje-li se se všeobecnou normou, to jest se zákonem a v mezích a za podmínek zákonem předvídaných.

Pochopíte, jaká je v tom přesná záruka jednotlivcova proti libovůli státu. Vskutku zákon jest svou přirozenou povahou hlavně ochranný. Neboť jest normou s hlediska povšechného a vydán abstraktně beze zřetele na věc a osobu. Už tím je nestranný. Naproti tomu je nebezpečí, že individuální rozhodnutí by bylo určováno úvahami o osobě a situaci a v důsledku toho, kdyby mohlo býti užito neomezeně, nepřinášelo by žádné záruky nestrannosti a žádné záruky proti libovůli. Něco jiného však jest, připouští-li se jako nedotknutelná zásada, že žádná autorita, ať je to kdokoliv, ani parlament, nemůže činiti individuální rozhodnutí o jakékoliv věci, leč v mezích předvídaných a stanovených všeobecnou normou jakou je zákon.

Taková je zásada zákonnosti. Jest nyní přijata a uznávána všemi. Zbývá jen ji sankcionovati. Myslím, že může se říci, že nikde není sankce tak moudré, tak komplikované, tak rozšířené a tak silné jako ve Francii: obdivuhodným soudním rozhodováním Státní rady o stížnostech o zneužití moci.²³⁾

Mohu poukázati pouze na zásadu. Na každý čin úřadu, o němž lze se domýšleti, že je protizákonný, ať už byl učiněn nepřislušným funkcionářem, nebo bez forem zákonem vyžadovaných, nebo znásilňujícím jakoukoliv zákonnou normu nebo dokonce že autor činu byl veden jiným cílem než jaký měl zákon na zřeteli dávaje mu moc: každý podobný akt nezákonný může býti naříkán stížností pro zneužití úřední moci přednesenou přímo před Státní radu. Tento vysoký soud může zrušiti napadený akt se všemi právními následky, to jest, že, je-li rozhodnutí nebo opatření zrušeno, všichni budou na to míti zřetel, vládnoucí i ovládaní, správci i spravovaní, jako kdyby se nebyl vůbec stal. Žádost o zrušení může býti podána každou osobou mající zájem, prostý, nahodilý, morální zájem; Státní rada čím dále tím více rozšiřuje pojem tohoto zájmu.

V teorii stížnosti o zneužití moci jest právnícký výtvar, jenž činí velikou čest naší Státní radě a nechává hodně daleko za sebou tolik obdivované výtvary římského praetora.

To není vše. Jurisprudence Státní rady vypracovala také teorii odpovědnosti státu — správce, jež podstatně chrání jednotlivce proti libovůli, omylům, chybám, prostým opomenutím správy; je to odpovědnost, již, pokud vím, není ani v zemích anglosaských, uznávajících odpovědnost

²³⁾ Orig.: le recours pour excès de pouvoir.

úředníků, ne však státu. Ve Francii vedle odpovědnosti státu připouštíme osobní odpovědnost úředníků, týká-li se to, jak říkáme, chyby osobní, kterou rozlišujeme od chyby úřední nebo chyby služební. Rozlišení to velmi učené a velmi jemné, které však dovolilo vybudovati právní systém odpovídající skutečně potřebám praktickým a výtečně ochraňující zájmy jednotlivcovy.

V.

Jak jsem na to již poukázal v dnešní přednášce, ve všem tom není vskutku nic jiného než určení programu. InSTITUTE, které jsem tu právě načrtl, zasloužily by dlouhého výkladu. Nevím, co budoucnost pro mne uchystala, ale jestliže okolnosti mi dovolí vrátiti se někdy na zdejší universitu, bylo by pro mne hlubokým zadostiučiněním jako pokračování těchto přednášek o vývoji svrchovanosti a svobody vyložiti organisaci provedenou v rozličných státech a obzvláště ve Francii na ochranu svobody a zájmů občanů proti činnosti státu.

Hluboké zadostiučinění, pravím, protože si od naším vzácnou vzpomínku nezapomenutelnou ze svého zdejšího pobytu a z přednášek, které jsem měl čest přednésti na universitě Columbijské. Moje vděčnost patří universitě, jejímu představenému, všem kolegům, kteří mne tak dobře a tak srdečně přijali. Ale především patří vám, dámy a pánové, vám, kteří po tři měsíce jste sledovali s věrností a pozorností ani jednou neochabující výklady o tak vážných předmětech — výklady, které byly někdy — měl jsem aspoň takový pocit — velmi suché.

Byli jste tak laskavi, že v ústrety vyšli jste mi svou pozornou a přívětivou sympatií. Mohu

vás ubezpečiti, že z nedostatku jiného přinesl jsem vám své vědecké přesvědčení a svou hlubokou nezviklatelnou víru v lidský pokrok přes chvílková, na neštěstí velmi četná, vítězství pošetilosti a zla.

Nevěřím, že by naše spolupráce nepřinesla plodů. Ona upevnila zcela jistě pouta jsoucí již mezi universitou Columbijskou a universitami francouzskými. Dovolte mi, abych připojil, že vytvořila nerozlučné přátelství mezi universitou Columbijskou a universitou v Bordeaux. Naše společná práce sblíží ještě více myšlenku francouzskou a americkou a přispěje k přetvoření tradičního přátelství našich dvou zemí v alianci, po níž dychtíme, jež se shoduje s rozumem i moudrostí a jež jedině může zajistiti konečné vítězství práva na světě.

Věda československá, a právní věda více než kterákoli jiná, byla před válkou odkázána na vědu německou. Odtud přijímala své podněty a zásady, odtud brala také své metody vědecké. Západní literatury byly právní vědou naší, až na čestné výjimky, opomíjeny. Německá věda jakoby fascinovala naše vědecké pracovníky svojí logickou důsledností, těžkým slohem a hutností dikce. Snažili se ovšem naši učenci uniknouti z tohoto zajetí německého nazírání, avšak s malým úspěchem. Po převratu byl život náš postaven na vlastní basi, a právní věda začala se více než před tím ohlížeti po literaturách západních, francouzské a anglické. Pokud těsná souvislost právního řádu našeho s právním řádem německým, shon popřevratový a jiné překážky faktického rázu to dovolovaly, studovaly se u nás právní instituce západní a srovnávaly se s institucemi našimi. Nechceme říci, abychom nyní přiklonili se úplně k právnímu myšlení západnímu. Není toho zapotřebí. V našem státě vytváří se právní řád osobitý, a můžeme s hrдостí ukázati na několik let popřevratových, kde v mnohých věcech předstihli jsme státy starší a staré. Dlužno však znáti právní myšlenkové proudy v cizích zemích. A to ne pouze v zemích německých, nýbrž i západních, a v souzvuku s nimi pracovati dále. Od-

hodlal-li se Spolek československých právníků „Všehrd“ uveřejňovati význačná díla právníků cizích, to proto, aby se své strany přispěl k tomuto poznávání. Nechceme cizinu slepě napodobiti. Než chceme znáti její myšlenkový vývoj. Bude pouze na inteligentní československé veřejnosti, aby tuto naši snahu podpořila, aby tak svazky v druhé řadě naší knihovny mohly rychle za sebou postupovati.

Jako svazek první vydáváme L. Duguitovo dílo: Svrchovanost a svoboda. Kniha obsahuje ve zhuštěném propracování hlavní myšlenky děkana právnické fakulty university v Bordeaux, a význačného státovědyce francouzského. —

Stránky 7 až 119 přeložil kol. Dr. Karel Novák, jenž provedl také textovou redakci překladu ostatní části, který opatřil kol. Jan Marhan. Před tiskem překlad prohlédl laskavě p. prof. Dr. A. Hobza, děkan právnické fakulty university Karlovy, z jehož podnětu právě Duguitovo dílo bylo voleno jako první svazek druhé řady naší „knihovny“.

S. Č. P. „Všehrd“.

O B S A H :

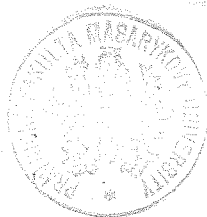
	Str.
Úvod. (Prof. Dr. Ant. Hobza)	3
SVRCHOVANOST A SVOBODA.	
Předmluva k českému vydání	7
První přednáška.	
Pojem národní svrchovanosti a osobní svobody	21
Druhá přednáška.	
Co jest národ	33
Třetí přednáška.	
Které společenské skupiny možno dnes pokládati za národy	47
Čtvrtá přednáška.	
Národ francouzský a národ německý	59
Pátá přednáška.	
O svrchovanosti	73
Šestá přednáška.	
Národ původním nositelem svrchovanosti	85
Sedmá přednáška.	
Národní svrchovanost ve stycích vnějších	99
Osmá přednáška.	
Společnost národů	107
Devátá přednáška.	
Národní svrchovanost uvnitř státu. —	
Svoboda jedincova	121

REV15

Desátá přednáška.	Str.
Solidaristické pojetí svobody	131
Jedenáctá přednáška.	
Hlavní důsledky solidaristického pojetí svobody	141
Dvanáctá přednáška.	
Svoboda společností a syndikalismus	153
Třináctá přednáška.	
Organisace moderního státu a osobní svoboda	169

Doslov	181

SEMIKAT
Stalov

KNIHOVNA
oddělení

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 1 8 1 5 7

186-